

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

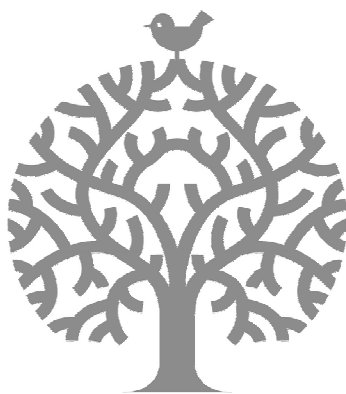
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Niels Th. Lichtenberg

HERFRA VOR VERDEN GÅR

Slægten Lichtenberg i 5 generationer
1706 - 1918

2011

Niels Th. Lichtenberg

HERFRA VOR VERDEN GÅR

Slægten Lichtenberg i 5 generationer
1706 - 1918

Vignetten på forsiden er valgt med tilladelse fra
The Wall Company ApS

Forord

Denne bog er et forsøg på at levendegøre den danske Lichtenbergslægts forfædre og -mødre ved at beskrive deres daglige liv og færdene sat ind i de historiske rammer, der har været bestemmende for deres liv. Bogen skal betragtes som et supplerende bidrag til den viden, vi allerede har om slægten, og den er, på den måde, blevet et fyldigt tilbageblik over vores direkte aner udvidet med slægtens virke indenfor det nordtyske postvæsen.

Bogen fører os fra Tyskland til Danmark igennem godt 200 år og 5 generationer, og det er mit håb, at den vil være af interesse for os alle og især for vores yngste i familierne, til hvem den er tilegnet. Det er samtidig mit håb, at andre i vores slægt vil betragte den som et udgangspunkt for at gå endnu videre med at finde flere spændende oplysninger om de familier, vi er rundet af.

Som arbejdet skrider frem med en bog som denne, opstår, naturligt nok, behov for at inddrage flere emner til belysning af Lichtenbergslægtens historie end oprindelig tænkt. Det har derfor været interessant og meget spændende, at korrespondere med en række institutioner og privatpersoner, især i Tyskland, for at finde svarene, ligesom mange spørgsmål er blevet afklaret ved besøg på steder, hvor slægten har levet samt på arkiver og i biblioteker.

Kortere og længere passager i bogen er oversat fra tysk og fra gotisk håndskrift. Det har været en udfordring, og jeg tager det fulde ansvar for disse oversættelser. Med hensyn til anvendt litteratur og anden dokumentation henvises til de generelle kilder forrest i første og anden del samt til noterne på de enkelte sider.

Der skal lyde en absolut velment og stor tak til alle, der med deres bidrag har været med til at levendegøre vores tidligste familier. En særlig tak sender jeg til Dr. Hans-Jürgen Vogtherr i Uelzen, som har sendt materiale, der fik det hele til at udvikle sig, til Klaus Drögemüller i Scharnhorst, der kender områdets lokalarkiver og, som sin samarbejdspartner, Kurt-Werner Seebo, arkivar på lokalarkivet i Eschede, med stor iver har undersøgt og fundet uvurderligt materiale, til stadsarkivet i Celle, der var ligeså interesseret som Klaus og Kurt-Werner og ligeledes til Kirsten Lichtenberg i Bissrup, der i hele forløbet har vist interesse for denne bog og bidraget med familiefotos fra sin fars arkiver.

Hørsholm, december 2011

Niels Th. Lichtenberg

(niels.lichtenberg@get2net.dk)

Indholdsfortegnelse

FØRSTE DEL Lüneburger Heide

<p>1. GENERATION: FRANZ BALTHASAR (1678-1753)</p> <p>Franz Balthasar og hans familie
Postgården "Schafstall"
Postembedet
Postholderens medhjælp og ældste søn.
Stedet Schafstall
Omegnen
Sproget
Postvæsenets rolle som nyhedsformidler
"Die Grundherren", et historisk tilbageblik
Stechinelli
Familien von Platen og hertugerne</p>	Side 15 - 32
<p>2. GENERATION: JOHANN CHRISTOPH (1715-1782)</p> <p>Ny postforvalter
Posthierakiet
Arvefølgen</p>	Side 33 - 36
<p>3. GENERATION: JOHANN HEINRICH (1755-1824)</p> <p>3. generation på Schafstall
Der kommer til at ske ændringer
En historie om øl
Flytningen 1795
Det er ikke slut med Johann Heinrichs trængsler
Den svenske armé?</p>	Side 37 - 45
<p>4. GENERATION: ADOLPH (1803-1868)</p> <p>Gode tider varer ikke evigt
1850 – Nye tider</p>	Side 47 - 48
EPILOG	Side 49 - 50

ANDEN DEL Sporskifte

<p>3.. GENERATION: LUDEWIG AUGUST (1762-1810)</p> <p>Schafstall – nu uden post
 Schafstall som bondegård og traktørsted
 Urolige tider, også på Schafstall
 November 1806
De sidste år på Schafstall</p>	Side 53 - 59

4. GENERATION: LUDEWIG ERNST (1796-1861) Side 61 - 80
- Celle og udvandringen
 - København
 - De første år i København
 - Anne Nielsen
 - Flytning til Helsingør
 - Men hvorfor Helsingør?
 - Borgerskab og bagemester
 - Bagerlavets bagerskilt
 - De 2 år i Helsingør
 - Anne dør
 - Hvem er egentlig Anne Nielsen?
 - Sara – vores stammoder
 - Til Kgs. Lyngby
 - Tilbage i København
 - Borgergaden
 - Tidsbilleder
 - En epoke slutter
5. GENERATION: DE 5 GRENE Side 83 - 104
- Sømandsgrenen
 - Kvistgårdgrenen
 - Borgergadegrenen
 - Den engelske gren
 - Adelgadegrenen

TREDIE DEL

- EFTERSKRIFT Side 107 - 116
- Franz Balthasars far og mor?
 - Slægten fortsætter i Tyskland
 - Lidt om de indgiftede slægter i Tyskland
 - Efternavnet Lichtenberg i den store verden, og her
 - Lichtenberg fra Lüneburger Heide og de Lichtenberg slægten fra Horsens
 - Efternavnets oprindelse og betydning
 - Hoffgaardslægten
 - Gravstederne
- BILAG Side 118 - 120
- Tavle 1: Slægtstavle over de 4 første generationer i Tyskland.
 - Tavle 2: Slægtstavle over de 3 første generationer i Danmark.
 - Tavle 3: Sterms kort over København, Gothersgadekvarteret

Indledning

Denne slægtshistorie, der er i 3 dele, er først og fremmest fortællingen om oprindelsen til den danske Lichtenbergslægt. Den beskriver hovedsagelig den slægtslinie, som vi Lichtenberg'ere i Danmark er efterkommere af, og den handler om disse familiers virke, og de steder de lever, forsøgt sat ind i en lokalhistorisk sammenhæng. Der er tale om perioden 1706 – 1868, mere end 150 år.

Da flere af vores tyske aner, både mænd, kvinder og børn, bliver en del af det nordtyske postvæsens historie, har det været naturligt også at fortælle om alle de mange år, hvor slægten er en betydende faktor for samfærdslen i Lüneburg/Celle området. Ikke helt udramatisk skal det vise sig, og selvom det kommer til at bryde med beskrivelsen af den danske slægts lige linie tilbage i tiden, er det dog en vigtig historie for os efterkommere at kende til.

Begyndelsen af 1800-tallet skal vise sig at blive afgørende for, at der også i Danmark opstår efterkommere af Lichtenberg'erne fra heden i Nordtyskland. Beretningen om oprindelsen til den danske slægt, der omfatter perioden fra 1815 til 1918, afslutter da også denne slægtshistorie om vores slægts 5 første generationer, dvs. en samlet tidsperiode på over 200 år.

Grundlaget for slægtshistorien er et nu 110 år gammelt slægtshæfte med titlen "Familien Lichtenberg i 200 år", udgivet af præsten Wilhelm Sophus Lichtenberg (1870-1930). Som ung, han er ikke fyldt 30 år, samler han oplysninger om vores slægt, og vi kan takke ham for, at vi i dag kender til vores ældste aner. Trods manglen på kildehenvisninger og mindre fejl, der er rettede i denne bog, er Wilhelms slægtsberetning absolut troværdig.

Påstanden om troværdigheden er baseret på vigtige data, der nu kan dokumenteres fra tyske og danske kilder. Derudover tyder flere af oplysningerne på, at der må have været præcise kilder lagt til grund, kilder som desværre aldrig er skrevet ned. For en stor dels vedkommende er kilderne givetvis familiemedlemmer, idet bl.a. 2 af Wilhelms farbrødre, Ernst Ludvig og Johan Theodor, stadig lever i 1901, hvor hans slægtsberetning bliver færdig.

Da Wilhelm har lagt et stort arbejde til grund for sin beretning om de enkelte familier igennem næsten 200 år, henvises til denne for yderligere om slægten. Den er udgivet i 1901, og findes spredt rundt i familierne, ligesom den nu, afgrænset til vores tyske aner, er blevet oversat til tysk og tilsendt lokalarkivet i Eschede.¹

¹ På opfordring af lokalhistorikerne Klaus Drögemüller, Scharnhorst og Kurt-Werner Seebo, Samtgemeindearchiv Eschede. En tak til Knud Møller i Ringe for sproglig gennemgang af min oversættelse.

Fuldstændig afgørende for at Wilhelm har kunnet skrive om "den tyske periode" er materiale, der stammer fra Dr. Jur. Theodor Roschers arbejder. Hans oplysninger er nogenlunde samtidige med Wilhelms hæfte, og i forbindelse med indsamling af oplysninger til sit hæfte, besøger Wilhelm Theodor Roscher. Det viser sig, at netop i hans materiale ligger kilderne til alt, hvad Wilhelm har kunnet samle om denne periode. Materialet er så vidt vides stadig i familien Roschers besiddelse. Grundlaget for nærværende slægtshistories første del er derfor i stor udstrækning disse kilder, medens grundlaget for beskrivelsen af den "danske periode" hovedsagelig er de officielle arkiver her i Danmark.

Nogle slægtsspørgsmål af mere generel art bliver omtalt i tredje del. Der er tale om spørgsmål, der er opstået i forløbet med denne bog, men som sikkert reflekterer forhold, vi i vores familier har diskuteret gennem årene uden egentlig at komme en afklaring meget nærmere. Tredie del omfatter også et lille afsnit om de 3 gravsteder i København.

Familien i "vores" del af Tyskland er i alle årene indbyggere i hertugdømmet Hannover, der, fra 1814 og indtil Preussen indlemmer området i 1864, er et kongedømme, hvor de lokale fyrstehuse styrer lokalområderne, ofte som enevældige konger. Når stednavnet Hannover anvendes, er der derfor tale om staten Hannover og ikke byen Hannover.

Franskmændene får i perioder afgørende indflydelse på forholdene i dette område. En familie i vores slægt oplever endog at blive borgere i Napoleons selvudrømte kongerige, Westphalen. Militæret, franskmændene såvel som alliancen imod dem, får ligeledes i en årrække, og med forskellig virkning, indflydelse på dagligdagen i regionen, også direkte på de steder hvor vores familie lever.

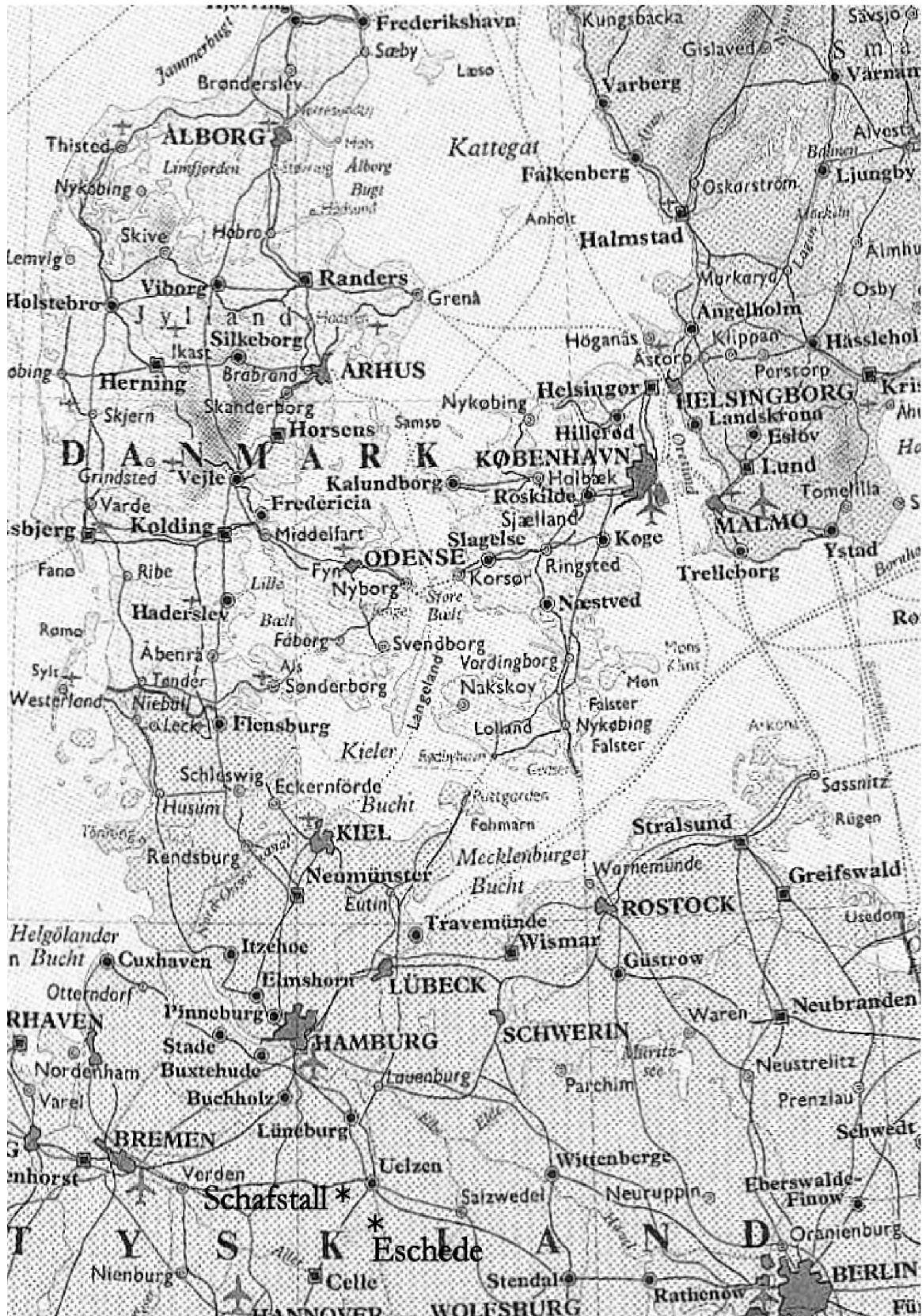
Den manglende viden om vores ældste "mødres" liv og færdene gælder desværre også indenfor vores slægt. De lever det stille liv, og ikke meget kan findes om dem i arkiverne. Hvad vi dog ved er, at de føder børn og nogle af dem overlever ikke det, de tager deres daglige slæb til slægtens bedste, og i flere tilfælde påtager de sig faktisk et stort ansvar i familierne og som bindeled mellem generationerne.

*"Hvor uendeligt lidt er alligevel ikke det,
som har nedfældet sig
efter alle de bølger af liv,
der er skyllet hen over verden
den ene efter den anden"*
(Sigrid Undset)

1. DEL

Lüneburger Heide
1706-1868

GENERELLE KILDER TIL FØRSTE DEL

- a. Archiv für Deutsche Postgeschichte, 1968, hæfte 2, artiklen "Alte Posthöfe in der Lüneburger Heide" v/Hermann Thürнау.
- b. Dr. Jur. Theodor Roschers artikelserie "Posthornklänge aus vergangenen Tagen", Hannoversche Geschichtsblätter, 1898, hæfterne 8, 9 og 11. Fotokopieret og tilsendt fra Samtgemeindearchiv Celle.
- c. Postgeschichtliche Blätter Hamburg, "Hamburgs frühe Postverbindungen durch die Lüneburger Heide" af Walter Gröll. Artiklen, der er på 30 sider, er modtaget fra Dr. Hans-Jürgen Vogtherr i Uelzen.
- d. "Die Poststation Schafstall". 5 siders historisk gennemgang med kildehenvisninger, udarbejdet af nu afdøde hjemstavnsforsker Erwin Hilck. Fremskaffet af Klaus Drögemüller, Scharnhorst.
- e. "Wege um und durch Suderburg" – (suderburg-damals.de)
- f. "Bäuerliches Hauswesen und Tagewerk im alten Niedersachsen" af Wilhelm Bomann, 1927. Udlånt fra Statsbiblioteket i Århus.
- g. "Das Landschaftsbild der Südlichen Lüneburger Heide", af Dr. Wilhelm Mühlhan, 1932. Udlånt fra Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel.
- h. "Zur Entwicklung des Postwesens in Braunschweig/Lüneburg", Heinrich Bernhards i "Zeitschrift des Historischen Vereins für Niedersachsen", 1912.
- i. Grimbergs Verdenshistorie, bindene 11 (Georg I og II) og 13 (Napoleon). Politikens Forlag, 1967.
- j. "Familien Lichtenberg i 200 år", samlet af Wilhelm Lichtenberg. Odense Express Trykkeriet, 1901.

Enkelte kilder og andre oplysninger er anført som noter under teksten.

1. GENERATION: FRANZ BALTHASAR (1678-1753)

Familien Franz Balthasar Lichtenberg og Elise Eleonore Bölsche

Far: Franz Balthasar Lichtenberg (8)
 Født: 1678 i formentlig Siedenholz, Kr. Uelzen
 Erhverv: Postforvalter og kroejer af postgården Schafstall
 Død: 19 april 1753 i Suderburg, Kreis Uelzen

Mor: Elise Eleonore Bölsche (9)
 Født: i Crantze bei Müden, Kr. Oertze
 Forældre: NN Bölsche

Gift: 24 august 1706 i St. Peter-Paul Kirken, Hermannsburg

Børn:

Johanna Friedericke Margrethe Lichtenberg
 Født: 1708 i Siedenholz, Kreis Uelzen

Gabriel Otto Diderich Lichtenberg
 Født: 1710 i Siedenholz, Kreis Uelzen
 Erhverv: Postmedhjælper i Schafstall og senere afløser for sin far som postholder.
 Død: 22 maj 1752, 2 psd i Schafstall

Catrina Maria Sophia Lichtenberg
 Født: 1713 i Siedenholz, Kreis Uelzen
 Død: 5 apr 1715 i Siedenholz, Schafstall

Johann Christoph Lichtenberg (4)
 Født: 1715 i Schafstall, Kreis Uelzen
 Erhverv: Postskriver i Lüneburg, senere postforvalter på Schafstall
 Død: 28 maj 1782 i Schafstall

Anthonia Dorethe Lichtenberg
 Født: 1719 i Schafstall, Kreis Uelzen
 Død: 1753

Maria Sophia Lichtenberg
 Født: 1723 i Schafstall, Kreis Uelzen
 Død: 9 okt 1750 i Schafstall

Franz Balthasar og hans familie

Vores stamfar er Franz Balthasar Lichtenberg von Siedenholz². Han er født i 1678, men kommer først "til live" overfor os i 1706, 28 år gammel.

Selvom hans kone og børn, iflg. tyske arkivalier, har været kendt i flere år, er det dog først nu, at det bliver kendt for os her i Danmark, hvem hans kone er, og at de to får 6 og ikke 4 børn.³

Elise Eleonore Bölsche bliver Franz Balthasars kone den 24. august 1706, hvor de bliver gift i St. Peter-Paul Kirken i Hermannsburg. Elise er født i Crantzze og formentlig datter af postholder Bölsche fra Müden, én af den tids kendte hedeslægter. Det må anses som sikkert, at denne nye viden er rigtig, dokumenteret af kirkebøgerne, dels ved dåben af Johanna, deres førstefødte, hvor bl.a. amtsfoged Bunsings kone fra Hermannsburg, som sin mand, er fadder, og hvor fru Bunsing er noteret som søster til pastor Bölsche fra Müden, og dels ved deres næste barns, Gabriels, dåb, hvor det ses, at én af fadderne er Otto Bölsche, pastor i Bissendorf.

Franz Balthasar har siden 1706, og formentlig også før da, opholdt sig i det område, hvor han nogle år senere køber en postgård.

Om de 6 børn kan kort siges, at

Johanna bliver døbt den 8. marts 1708 og bliver senere gift Marwedel.

Gabriel døbes 16. oktober 1710. Han lever hele sit liv i barndomshjemmet.

Catrina døbes den 27. oktober 1713, men dør allerede 5. april 1715.

Johan Christoph, som vi hører mere om nedenfor, bliver døbt 3. oktober 1715. Han bliver gift med Eleonora Louise Schwerdtfeger. De får 6 børn, de 5 af dem drenge. Denne familie bliver den, der viderefører slægtsnavnet.

Antonia bliver døbt den 15. maj 1719 og bliver gift 2 gange, men dør allerede som 34-årig i 1753.

Endelig bliver *Maria Sophia* døbt den 4. maj 1723. Maria dør allerede som 27-årig.

Iflg. kirkebogsføreren ved St. Peter-Paul Kirken døbes børnene i sognet Siedenholz kun få dage efter deres fødsel, hvilket yderligere dokumenterer, hvor forældrene bor.

² Erwin Hilck tilføjer "von Siedenholz" til Lichtenberg, men angiver ikke om dette er en officiel del af efternavnet eller blot en angivelse af det stedlige tilhørsforhold.

³ Oplysningerne om hustru og børn er dokumenteret af kirkebogsfører Johannes Schulze ved St. Peter-Paul kirken i Hermannsburg i 2007.

At Franz Balthasars fødeår er kendt skyldes tilsyneladende, at det har været oplyst i materiale med tilknytning til embedet som postforvalter, eller at hans alder på dødsdagen har været kendt. Havde derimod fødselsdatoen været baseret på oplysninger af kirkelig art, ville det have været muligt at få flere data om ham og sikkert også hans forældre. Kirken i Hermannsburg har imidlertid ikke kunnet oplyse yderligere, idet de første oplysninger ovenfor om familien er noteret i en af kirkens ældste kirkebøger, som i øvrigt er meget slidt og næsten ulæselig. Det gælder f.eks. navnene på fadderne ved Johann Christophs dåb 3. oktober 1715, hvor kun én kan tydes, en advokat Schlüter, men hvor Johann Christophs far, Franz Balthasar, benævnes "postmester i Siedenholz".

Så længe vi ikke har sikre oplysninger om tidligere slægtled, se dog 3. del om hans mulige forældre, er grundlaget for vores slægt, og dermed også hele den danske del af slægten, lagt med Franz Balthasar og hans hustru Elise Eleonore samt deres søn Johan Christoph og hans hustru Eleonora Schwerdtfeger.

Postgården "Schafstall"

I påsken 1711 køber Franz Balthasar gården "Schafstall" på Lüneburger Heide i Nordtyskland. Gården er, udover at være en selvstændig ejendom (Einzelhof), en såkaldt "Sattelhof", for at understrege, at der er tale om en ejendom, der har fået tillagt særlige fordele og privilegier, som kun gælder for denne ejendom og dens funktion⁴. De tildelte privilegier er nærmere omtalt i afsnittet nedenfor.

Da Franz Balthasar køber gården, har den allerede fungeret som poststation og gæstgiveri i over 30 år. Sælgeren er kammerherre Johann Franz Stechinelli von Wickenburg, som ikke selv er postholder, men har arvet ejendommen fra sin far. Der er derfor ansat en forvalter, som sikkert er Franz Balthasar, eller måske hans far.

Von Wickenburg sælger postgården og 3 af de øvrige postgårde, han arver efter sin far, Johan Franzisco Marie Cappelini, også kaldet Stechinelli. Faderen er

vigtig, for han bygger, med store omkostninger til følge, Schafstall og 4 andre poststationer tilbage i 1677, og bliver dermed, som generalarvepostmester, grundlæggeren af noget helt nyt indenfor postvæsenet, de såkaldte "Wechselstationen". En af disse poststationer er det senere Wickenburg Kapelle, og dette fint bevarede hus, kan give et indtryk af, hvordan

Schafstall muligvis også er blevet bygget, når vi ser bort fra klokketårnet og sikkert også søjlegangen.

⁴ Eugen Haberkem/Joseph Wallach, "Hilfwörterbuch für Historiker", Francke Verlag, München.

Stechinelli dør i 1694 med et eftermæle som en fremsynet, rig og effektiv forretningsmand. Den interessante historie om ham og den mærkværdige historie om, hvordan det videre udvikler sig, fortælles i afsnittene om Stechninelli og von Platen.

Postgårdens størrelse er, da Franz Balthasar køber den, på ca. 30 tdr. land udlagt som landbrug med kvæg, grise og får samt 1 td. land til privat brug. Derudover fungerer den som postgård og gæstgiveri med pligt til, for sit område, at sørge for, at trafikken bliver holdt i gang på den gamle handelsvej mellem Hannover over Celle til Lüneburg og videre til Hamburg. Postgården har monopol på al post- og personbefordring indenfor et område af 11 km fra gården, hvor der ifølge datidens direktiv ikke må bygges andre konkurrerende poststationer.

Postembedet

Vi ved desværre ikke med sikkerhed, hvorfra Franz Balthasar kommer, hvor han er født, om evt. tidligere bopæl eller tilknytning til det område, hvor han bor, i hvert fald fra 1706. Ud fra de oplysninger, der findes i dag, tyder meget imidlertid på, at Franz Balthasar vokser op i det lille lokalsamfund Siedenholz. Vi kan derudover nok tillade os at gætte på, at han allerede har erfaring indenfor postvæsenet og måske oven i købet kender til den personkreds, der forestår denne trafik. Det kan derfor absolut ikke udelukkes, at Franz Baltasar allerede er ansat på stedet som forpagter af poststationen, da han i 1711 får mulighed for at købe den. En sådan overtagelse kommer i stand på én af de andre poststationer, som Stechinelli ejer, i Ohof syd for Celle, hvor han, og senere hans søn, forpagter stationen ud til postforvaltere helt op til slutningen af 1700-tallet, og hvor den sidste forvalter køber den, river den ned og bygger en ny⁵.

Da Franz Baltasars tilværelse i årene før hans overtagelse af ejendommen ikke kan dokumenteres, kan det dog kun blive et gæt, mest baseret på det forhold, at det ville være naturligt for ejeren af postvæsenet, som i dette tilfælde ikke er ejer af selve postgården, at foretrække en erfaren køber som postholder. I øvrigt er Franz Baltasar ved købsindgåelsen benævnt "postholder", hvilket kan tyde på, at han også er det før købet.

På grund af de ganske betydelige økonomiske muligheder og postruternes vigtighed for handelslivet, tildeler fyrsterne poststationerne til lokale adelige, som len eller til eje. Ved købet af "Schafstall", bliver Franz Balthazar embedsmand under først en greve von Platen og senere, da staten overtager postvæsenet, under kurfyrsten af Hannover, den engelske konge, Georg II.

Postembedet bliver i alle årene en afgørende del af familiens tilværelse, men selvom vi ikke ved, hvorfra Franz Balthasar kommer, og hvad han hidtil har

⁵ Postgeschichtliche Blätter Hannover/Braunschweig, hefte 2, juni 1978, "300 Jahre Poststation zu Ohof", Günther Weinhold.

lavet, må han dog have haft en vis status i samfundet, da han udover at kunne købe en ejendom og betale den på 1 år, også med i købet har kunnet få gården med de tilhørende privilegier. Han er bl.a. tildelt fri græsningsret for sine dyr, tilladelse til at udskænke spiritus og øl i kroen og, ikke uvæsentligt, tiendefrihed. Dengang, som i Danmark, er bondestanden underlagt livegenskab og tiende (skat) overfor adelen, og på dens nåde lever den ofte et noget afsondret og trælsomt liv. Det er dog ikke tilfældet for Franz Balthasar, da Hannover på det tidspunkt stiller bondestanden personligt friere end i de øvrige stater. Franz Balthasar er dog i alle henseender underlagt sit "Grundherrschaft", hvilket betyder, at man skal yde sin "Grundherr", f.eks. adelen, kirken, staten eller enkeltpersoner, tjenester af nærmere beskrevet art. I Franz Balthasars tilfælde således alle forekommende tjenester vedr. postvæsenets drift. En oversigt over de tjenester, han forventes at udføre, giver et godt billede af de krav, der er til Franz Balthasars embedsførelse. Hans opgaver er bl.a.,

at modtage passérpenge vedr. personbefordring i forhold til hvor de rejsende skal hen,

at modtage afgifter for bagage. Beregningsgrundlaget er 30 pfund gratis, og derefter betales på basis af en kombination af overvægt og afstand,

at administrere særbestemmelser vedr. kørende og ridende ekstrapost,

at yde særtjenester i forbindelse med hurtigtransport og hesteskitte,

at sikre ekstragebyr for passagerer med egen vogn, i de tilfælde hvor der kræves yderligere hesteforspand til den videre færd. Dette gælder også, hvis der skal beføres mere end 3 personer. (Bestemmelsen skal sikre en hurtig og mindre farefuld transport på de ikke altid gode veje gennem heden),

at modtage afgifter for kurerer og stafetter

at modtage samt afsende eller videresende post fra og til alle steder i ind- og udland.

For at kunne gennemføre disse forretninger er det udtrykkeligt understreget i aftalen, at der til stadighed skal være 6 heste opstaldet på Schafstall, ligesom der skal være køreklare vogne, med og uden kaleche, for hånden⁶, således at

⁶ Tegningen på næste side er et postkort udført af Friedrich Wilhelm Ohnsen i 1774. Det er den såkaldte "Hamburger", en fletvogn med voksdug og 3x2 sæder opspændt svævende i læderremme.

ikke kun den almindelige post kan ekspederes efter tidsskemaet, men at også ekstraordinære bestillinger, der ofte er ordrer fra fyrsten, skal kunne imødekommes uden ophold.

Det fremgår ovenfor, at særtjenester skal opfyldes hurtigt og absolut uden forsinkelse. Der er tale om, at de krav, som fyrstehusene i al almindelighed ønsker opfyldt af deres embedsmænd, når der er behov for at blive betjent, også bliver udført med det samme. En rigtig "Grundherr" regel i datidens enevælde.

Da behovet for forsendelser af breve og varer vokser ganske betydeligt i disse år, bl.a. på grund af Hannoverfyrsternes ophøjelse til regenter over Storbritanien, kan det heller ikke undre, at fyrsterne indfører reglen om, at al trafik skal vige for den kørende post. Det er bare om at høre posthornet, når postvognen kommer farende med sit firspand og så komme af vejen, som det nu bedst kan lade sig gøre på de smalle veje. Bliver posten forhindret i sin tidsplan, bliver det straffet.

Kravet om opstaldning af et bestemt antal heste skyldes det forhold, at Schafstall, som tidligere nævnt, er en Wechselstation – et skiftested for hestene – hvor alle situationer skal kunne imødekommes uden unødige forsinkelser. Det står direkte i forordningen, og kan behovet ikke umiddelbart opfyldes, må man til naboen eller ud i området for at låne heste og vogne.

Der er fastsat bødetakster for forsinkelser, der kan lægges postholderen og hans stab til last. Ved værdifulde forsendelser skal postillonen oven i købet aflægge ed på sine forpligtelser før afrejsen. Ved meget alvorlige forseelser må den formastelige forvente at blive straffet hårdt, med slag og evt. udvisning af fyrstedømmet, dvs. landsforvisning. Et eksempel på en sådan alvorlig forseelse er hændelsen en lille dagsrejse (45 km) nord for Schafstall.⁷

Den 10. november 1786 rider postillonen ud fra Ebstorf på den korte aftentur til Lüneburg med bl.a. den kejserlige rigspost i en vadsæk spændt fast til sadlen. Rytteren afbryder imidlertid sin rejse og søger ind i værtshuset i den lille flække Felchen (nu Velgen). Han bliver lokket af tonerne fra musikanter, der spiller op til dans dér.

Rytteren er så optaget af at komme i muntert selskab, at han helt glemmer at binde og afsadle sin hest og bare lader den stå udenfor i kulden. Da hesten har stået dér et stykke tid, uden at rytteren viser sig, trasker den videre, som den er vant til, uden at nogen lægger noget i det, indtil en lokal indbygger gør

⁷ Samme artikel som ⁵

postillonen opmærksom herpå. Dette gør øvrigt ikke noget særligt indtryk på rytteren, der er i festlig stemning. Først senere, da drikkelaget går i opløsning, kommer rytteren i tanke om sine kejserlige forpligtelser, men da er det allerede for sent. Hesten er forsvundet ud i natten, og selv om alle kræfter bliver sat ind på at finde den, hele omegnen bliver gennem søgt, og alle poststationer i området bliver forespurgt, kommer der ikke noget resultat ud af det. Først en uge senere finder Hans Carsten Meyer, bonden fra Beverbeck, hesten sunket ned i mosen, død og frossen, med sadel og vadsæk trukket med ned.

Hvad der sker med den forsømmelige kejserlige rytter, melder historien ikke noget om, men der må uden tvivl være tale om en meget alvorlig sag, den betroede rytter har haft problemer med at bortforklare. Hændelsen fører til, at alle poststationer i fyrstedømmet bliver inspicerede, for at bedømme om de nu også kan leve op til de gældende forordninger.

Ejeren af postvæsenet har naturligvis fastsat posttakster for breve og pakker samt gebyrer for andre ydelser, bl.a. for rejsende og deres bagage. Det giver dog ingen mening at gengive gebyrerne her, men valutaen på det tidspunkt er Reichthaler, Gute Groschen og Pfennig.

Som det fremgår af opgaverne ovenfor, kan rejsende frit medtage op til 30 Pfund bagage pr. person, men er der overvægt måtte betales ekstra afhængig af vægt og afstand. Der kan ligeledes ydes service efter særlige takster, hvis rejsende har ønsker om hurtig transport, om hestebytte ved hver poststation på ruten eller om yderligere heste, hvis ens egen vogn ikke kan opnå tilstrækkelig fart med de oftest kun 2 heste, de rejsende selv ankommer med. Derudover er der særlige regler for ekstra forspand alt afhængig af rutens beskaffenhed, om den er fast og tør eller vanskelig passabel.

Det er også vigtigt at nævne, at postholdergården er tillagt en værtshuspligt i form af overnatning, forplejning og krostue. Der er ikke anført noget om disse forpligtelser i selve aftalen, men det er en del af posttjenesten, at disse faciliteter er tilstede for at drive en postgård under de til tider besværlige og langsomme køreforhold.

Læs mere om forpligtelserne i afsnittene om Johann Christoph og Johann Heinrich.

Postholderens medhjælp og ældste søn

Den ældste søn, Gabriel, vælger som voksen at blive på Schafstall. Han er medhjælper på postgården i mange år, indtil han i faderens sidste leveår overtager driften med titel af postholder. Som det kan fornemmes af arbejdsopgaverne, er der rigelig brug for en medhjælp til de daglige praktiske opgaver, der, udover postfunktionen, også omfatter arbejdet med dyrene og

vedligehold af bygninger og vognpark. Det er uden tvivl Franz Balthasars kone, der sammen med Gabriels kone, står for værtsforpligtelserne.

Erwin Hilck skriver om Gabriel og hans kone:

Bliver døbt i Hermannsburg den 16. november 1710 og bliver begravet samme sted 2. pinsedag 1752, dvs. 22.maj, i en alder af 41½ år. Bliver gift med Lucia Catharina Meyer (og ikke som Wilhelm skriver, Magdalene Meyern). Lucia er født 1707 i Oldendorf I (kreds Uelzen) og døbt 10. søndag efter Trinitatis, dvs. 28.8.1707 i Suderburg (kreds Uelzen). Hun bliver gift med Gabriel som 44 årig og dør 8.6.1764 i Oldendorf I i en alder af 57 år. Hun er datter af Carsten Meyer, der har et gæstgiveri i gården nr. 2 i Oldendorf I i Suderburg. Gården hedder Stoltenhof og navnet Stolten er et gammelt slægtsnavn, som Carsten Meyer er beslægtet med. Gabriel og Lucia er kun gift i 1½ år og i betragtning af deres alder, forklarer det, at de ingen børn får.

Et evt. første ægteskab er ikke kendt, hvorfor det mest sandsynlige er, at Gabriel har levet ugift indtil ægteskabet med Lucia.

Havde Gabriel levet ved faderens død i 1753, skulle han, som den ældste søn, have overtaget embedet og gården, men Gabriel dør året før, barnløs. Den 19. april 1753 dør Franz Balthasar, 75 år gammel, iflg. Hilck, i byen Suderburg ved Uelzen, ca. 20 km. fra Schafstall. Her bliver han også begravet. Det samme år dør også hans ene datter, Antonie, i en alder af kun 34 år.

Stedet Schafstall

Schafstall, på dansk "fårestald", er ikke nem at finde på et normalt vejkort. Man skal ned i meget lille målestok, før navnet dukker frem. Vi ser så, at Schafstall er en lille bitte prik mellem byerne Unterlüss Hermannsburg, og Eschede, nord for den kendte by Celle. De 3 byer danner en trekant med Hermannsburg i vest og Unterlüss, der først bliver grundlagt i midten af det 19. århundrede, mod øst med ca. 10-15 km. imellem sig. Lodret under Unterlüss ligger så Eschede, der, også i dag, er et fælles navn for omkring 20 små landsbysamfund. Der fører ingen almindelig vej til den lille prik, så vi er langt ude på landet, kan vi allerede nu forestille os. Dette lille område bliver familiens tilværelse i 150 år.

På et kort i målestok 2 cm = 100 meter dukker et jordstykke op med navnet "Schafstall". Nu tyder det på, at vi er "hjemme". Vi er midt på Lüneburger

Heide så langt ude, eller inde, om man vil, som vi næsten kan komme. I dag kaldes området "Naturpark Südheide" og det repræsenterer et kæmpeareal af oprindelig hede og skov. Vejene rundt om "Schafstall" er skovveje, alle fra gammel tid benævnt "Siedenholzbahn". Disse skovveje er igennem århundreder blevet anvendt til transport af træ, som bliver brugt lokalt, dels til fabrikation af tjære og trækul og dels til brænde i forbindelse med saltsydning og almindelig husholdning. Nabostedet tæt på Schafstall bærer stadig navnet "Siedenholz", Sydetrægården, ligesom egnen dengang som kirkesogn ligeledes hedder Siedenholz.

Hvorfra kan vi med sikkerhed vide, at lige netop dette sted også er stedet for slægtens arne, ordet "Schafstall" er jo det almindelige ord for en fårestald? Vi kan imidlertid hos turistbureauet for Niedersachsen⁸ se, at deres oplysninger om netop "vores" Schafstall understøtter, at dette må være stedet. Som områdets tilbud til turisterne er der i dag udlagt forskellige cykelruter, og nogle af disse ruter passerer netop Schafstall, hvorfor dette sted får en kort historisk omtale i turistbrochurerne.⁹

Sammenlignes med oplysningerne i Wilhelms slægtsbeskrivelse, kan der næppe heller være tvivl, men en egentlig dokumentation om ejerforholdet til postgården er vel formelt nødvendig. Ejendommens dokumenter findes muligvis stadig i sagsakterne for en meget senere forligssag mellem Adolph Lichtenberg og Hannovers postmyndigheder, da de bliver anvendt som bevismateriale i Adolphs pensionssag mod myndighederne i 1855. Se herom under afsnittet om Adolph.

Allerede nu er der så stor sikkerhed, at det er absolut forsvarligt at fastholde dette udgangspunkt for en videre beskrivelse. Hertil skal så lægges, at den nærliggende by, Suderburg, via sin hjemmeside "Suderburg-damals", giver en del interessante oplysninger om forholdene dengang og samtidig faktisk nævner, at Franz Balthazar er ejer af Schafstall og er stedets postholder. Af yderligere dokumentation, der må udelade enhver tvivl, henvises til noterne.

I dag ligger Schafstall i Hermannsburg sogn i Celle-regionen, som igen ligger i Hannover amt i delstaten Niedersachsen. Stedet er beliggende midt i et af de mest udbredte skovområder i Tyskland, skoven "Lüss". Den nuværende bygning er skovfogedgård, som den har været det i langt over 100 år. Der er altså ingen by. Det vil derfor være forkert at skrive "i Schafstall" som i Wilhelms slægtshæfte, men rettere "på Schafstall". Stednavnet "Schafstall" opstår, fordi poststationen bliver bygget på det sted, hvor der oprindeligt har ligget en gård med stort fårehold.

⁸ www.umwelt.niedersachsen.de

⁹ www.turistinfo-eschede.de

Skoven "Lüss" bruges til jagtområde for fyrsterne, der rejser derop fra Celle og Hannover for at fordrive tiden. Tværs igennem dette område skærer sig et par hjulspor, én af de oldgamle postruter, der er med til at skabe muligheden for kommunikation og samfærdsel, ikke blot mellem de tyske områder, men også med landene omkring.

Er bygningerne bevaret, og er der andre beboere i området på den tid? Bygningerne er desværre ikke bevaret med undtagelse af en pumpe og et gammelt vandtrug til hestene.¹⁰ Det er ikke lykkedes at finde tegninger af Schafstall, heller ikke for tyske historikere.

Det er derfor ikke muligt at vise, hvordan postgården har set ud. Da postgården bliver revet ned omkring 1840, er det heller ikke muligt at finde et fotografi. Man skulle dog kunne få et indtryk af byggestilen, idet nabostedet "Siedenholtz" er bevaret, i dag som lejrskole. Der har ikke været nogen egentlig bymæssig bebyggelse på stedet, den øde beliggenhed taget i betragtning, og nærmeste by er nu, som dengang, Lutterloh, der i dag blot er en lille landsby, der omfatter stederne Funkturm, Neu Lutterloh, Schröderhof og Schafstall med tilsammen ca. 280 indbyggere.

Omegnen

Selvom Lüneburger Heide ikke har en selvstændig posthistorie, som f.eks. Celle, Hamburg og byen Hannover har det, er post- og personbefordringen igennem århundreder dog af overordentlig stor betydning for denne egn. Al persontrafik fra Hamburg mod syd, "ned i Riget", og omvendt, må nødvendigvis gennem heden, som ikke bliver særligt smigrende omtalt af de rejsende, ikke kun på grund af de elendige veje, men også for landskabets noget fremmedartede udseende, milevidt uden træer og buske og ind i mellem sandklitter, som folk i samtiden betegner som "ørknen".

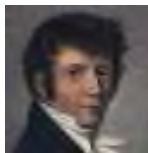
De tidlige krønikeskrivere fortæller, at postvejen går midt ned igennem dette mærkværdige landskab, f. eks. løber hovedvejen fra Jylland til Nürnberg og videre til Italien igennem århundreder over Lüneburg, Celle og Braunschweig. Det er på denne rute postgården ligger.

Hofmedicus Daniel Taube (1727-1799) fra Celle, én af de første lokale arkæologer, skriver i 1769 i "Beitrag zur Naturkunde des Herzogthums Lüneburgs" om sandflugtproblemerne, der "*ødelægger alle forsøg på ved tilplantninger at stoppe sandet*". Det kan derfor ikke undre, at datidens rejsebeskrivelser og geografibøger fortæller om heden som en øde udørken. I slutningen af 1800-tallet ændrer dette dårlige indtryk sig, og i dag søger mange turister til heden, især i eftersommeren, hvor lyngen står i fuld flor.

¹⁰ Billedet er taget af en amatørfotograf fra heden og beliggenheden dokumenteret ud fra GPS-kordinater.

Den danske teolog, Andreas Christian Hviid (1749-1788), skriver i sin dagbog¹¹ for den 11. september 1777 ganske kort om sin rejse over heden:

”Vejen til denne bye (Celle) har været fæl. Den gik gennem en hede af sand, hvorimod vor Kiøgevej er et paradis”.

Forfatteren Jens Baggesen (1764-1826) er ligeledes et udmærket vidne, dels fordi han har opholdt sig på postgården, og dels fordi han formår at fastholde sine mange sanseindtryk på en umiddelbar og, karakteristisk for ham, meget levende måde. Han gør ophold på Schafstall i efteråret 1789 på sin første rejse til Tyskland, Schweiz og Frankrig, og skriver derefter i sin rejseberetning¹², om hvordan han oplever dette øde område, han er kommet til. Hans vogn er brudt sammen, og han har forladt sit rejseselskab for lettere irriteret at vandre videre. Vognen indhenter ham dog, han stiger på igen, og mere præcist om området ved Schafstall skriver han:

Den Lyneborgske Hede SCHAFSTHAL

*Hele Selskabet samledes her Klokken fire om Eftermiddagen. Damerne skiændte lidt paa mig, fordi jeg saa aldeles havde forladt dem midt i Ørken, og – da de ikke vidste hvor jeg var bleven af – indjaget dem Frygt for at have forvildet mig. Herr C** undskyldte mig, ved at paastaae han havde bortført mig med Vold. Sagen var, de vilde have havt mig hos sig, for at snakke dem i Søvn – jeg lovede dem denne Tieneste paa det skønne Stykke Lyng, som endnu var tilovers – og lod altsaa Manden uden Caffé reise allene til Celle.*

Vi gjorde i Forveien et ypperligt lille Maaltid her af Jordbær, forlystede vore Øine med Synet af nogle Bøgetræer – og især med Synet af nogle ret artige Lyng-Nymphes, hvis Kinders Roser og Halses Lilier, erstattede meer end tilstrækkelig Mangelen paa Blomster i Denne Egn. En stor Mængde Faarehiorde i Nærheden lod mig slutte at de var Hyrdinder; og, sandelig! De vare de meest arcadiske jeg hidindtil har seet. Jeg faldt paa at troe Naturen havde udtømt sin hele Frugtbarhed paa denne Plet af Jorden i deres høitbølgende Barme.

*Vi vare neppe komne en halv Miil fra Schafsthal, før Damerne allerede slumrede. Jeg fortsatte min Snak med S** indtil han endelig og faldt i Søvn. Jeg var nu igjen aldeles overladt til mine egne Betragtninger – og Scenen var virkelig af den Natur, at man enten maatte sove eller – meditere. Den egentlig øde og sørgelige Deel af Veien fra Lüneburg til*

¹¹ "Hviids Evropa", forlaget Vandkunsten.

¹² Jens I. Baggesen, "Labyrinten", forlaget Gyldendal. "Labyrinten" betragtes som Baggesens hovedværk.

Celle begynder her. Sand, Lyng og Moor omrandet af evige Gran- og Fyrreskove, er alt hvad man opdager. Ikke eet eneste Tag – intet Vand – intet Menneske – intet Dyr – selv ikke i Luften – naar jeg undtager en gyselig Mængde Ravne, der fra det sidste Slag her imellem Franzoserne og Hannoveranerne endnu lugte til Valpladsen. Over denne stille døde Flade ruller Vognen saa let og sagte, at man hører sig eget Aandedræt. Sønnen i Vognen og den almindelige Slummer i hele Naturen havde kunnet hendysse enhver anden; men jeg var nu eengang saa vaagen, at jeg tvivler paa, den længste Prædiken i Doctor As, Bs, eller Cs Smag vilde have kunnet indslumre mig.

At Jens Baggesen ser på området med disse øjne skyldes, at han lige siden sin pure ungdom har ønsket at måtte komme til at opleve intetheden, det øde, f.eks. ved at rejse igennem en ørken. Denne rejse opfylder åbenbart til fulde dette ønske, men samtidig siger den også noget om naturen omkring Schafstall.

Hans linier rummer en dyster iagttagelse om ravnene og opgøret mellem Franzoserne og Hannoveranerne. Udsagn om de uroligheder og omvæltninger, der foregår på heden i disse år, og om franskmændenes påvirkning på livet i denne region i slutningen af 1700-tallet og begyndelsen af 1800-tallet. Herom senere.

Endnu et vidne om naturforholdene i dette område er den hamburgske officer C.W. Dannenberg, som i 1822 rejser ned gennem den gamle, men nu nedlagte, postrute på en rejse til Grækenland. I forhold til Jens Baggesen ser han noget mere nøgternt på sine omgivelser ved at skrive følgende:

”Rejsen gik fra Lüneburg via Ebstorf gennem den berygtede hede til Celle. En rejse gennem en sådan udørken føles som en form for bodsgang og kun et lystigt rejseselskabs humør er i stand til at bortvejre denne kedsommelighed”.

Historikeren, Dr.jur. Theodor Roscher¹³, bidrager med sin karakteristik ved at skrive:

”Posthof Schafstall!”, bare navnet klinger som en idyl på Lüneburger Heide. Her har Stechinelli i 1678 anlagt et ensomt Post- og Værtshus midt på den mennesketomme brune hede og i dunkle

¹³ Theodor Roscher (Dr.jur. og justitsråd, †1918) er søn af Wilhelm Theodor Roscher (1818-1893) og Henriette Victorine Schaumann (1826-1880). Victorines mor, Theodors mormor, er Maria Dorthea Henriette Lichtenberg, gift Schaumann (1797-1884), se tavle 1. Theodor Roscher skriver om vores slægt og om slægten Wyneken, som Victorines søster, Henriette Augusta Mathilde Lichtenberg (1807-1881), se tavle 1, bliver gift ind i. Dette er baggrunden for de mange oplysninger om vor tidligste slægt. Theodor Roscher var – til vort held – også slægtsforsker.

fyrreskove med det formål at betjene posttrafikken mellem Celle og Lüneburg!”

I det sidste citat kan man måske fornemme den lettelse, det må have været for de rejsende, at høre postkusken med sit posthorn annoncere ankomsten til poststationen efter måske timers møjsommelig rejsen.

Sammenfattende lever familien ret isoleret langt ude på heden. Hvad personerne ovenfor, der alle er på vej og skal videre, nok ikke ser er, at der rundt i området lever andre familier. De ernærer sig ved saltsydning, som kulsviere, tjærefabrikanter eller med almindeligt landbrug og skovhugst. Gårde som Theerhof, Schröderhof, Neu Schröderhof, og som tidligere nævnt Siedenholz, eksisterer stadig og fortæller, at der i flere hundrede år har eksisteret et samfund, der med skoven Lüss som leverandør, giver eksistensmuligheder for nogle, om end få, familier.

Sproget

Befolkningerne i Nordtyskland har igennem århundreder haft deres eget sprog, plattysk. Helt op i 1970erne undervises i sproget, med egne lærebøger. Ordet plattysk har i dag en lidt negativ betydning, men udtrykket er blot en tilkendegivelse af, at det er det almindelige sprog blandt almuen, til forskel fra højtysk, der bliver talt i det sydlige Tyskland. Nedenfor er en lille læseprøve forfattet af én af den tids kendte, H.C. Andersen.

LÜTTE KLAUS UN GROTE KLAUS

In en Dörp leven twee Mannslüüd, de harrn de glicke Naam, Klaus heten se. Liekers weer doar en bannige Ünnerscheed, de ene harr veer Peer, de annere awers blots én. Doarmit man de nu utenanner holln kunn, sä man to én, mit de veer Peer "grote Klaus", un to de annere, de blots én Perd harr, "lütte Klaus".

De ganze Week müss lütte Klaus mit sin eene Peerd bi de grote Klaus plögen, doarvör geev grote Klaus em an Sünndaage de veer Peer, doarmit he sin egen Feld plögen kunn.

Düsse Sünndaage weern för lütte Klaus dat gröttste Vergnögen. Fiel Peer vör de Ploog, dat weer doch wat. Wenn de Karkenklocken lüden dään, wenn de anneren Lüüd mit ehr Sünndagskladaasch un de Singbook ünnern Arm na de Kark gungen, den knall lütte Klaus mal so richtig mit de Pitsch un gröhl:

"Hüü, alle mine Peer, hüü!"

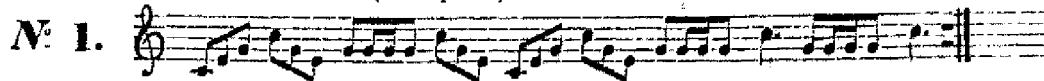
"Dat muss du nich seggen", sä grote Klaus, "di hört doch blots én Peerd, de anneren sünd min".

En form for sprog er også brugen af posthornet. Som det fremgår af oversigten på næste side, kan kusken signalere flere forskellige meddelelser, så

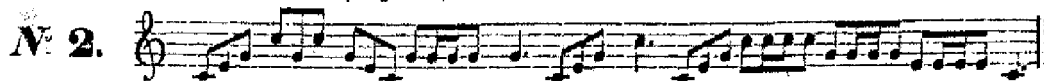
postholderen og hans folk kan gøre sig parate til at modtage post og heste, og ventende passagerer til at rejse.

Posthorn (*Post-Trompeten*) Signale bei Abgang und Ankunft.

Für die Personen Posten. (Schnellposten.)

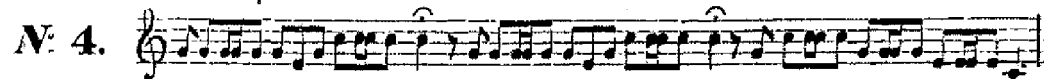
Für die Postkutschen. (Diligencen.)

Für die Postwagen und Fourgons.

Für die Extraposten.

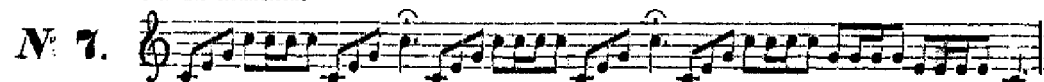
Zahl der Beichaisen und Nebenzagen.

Zahl der vorgespannten Pferde bei den Extraposten und Nebenzagen.

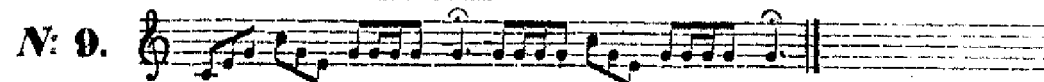
Für die Estafetten.

Für die Couriere.

Für die Reit- und Carhol-Brief-Posten.

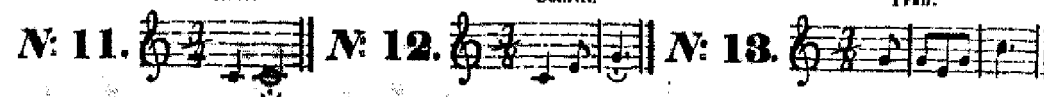
Nothainnal.

Halt

Schritt.

Trab.

Postvæsenets rolle som nyhedsformidler

Postvæsenet, og de ruter der siden middelalderen bliver benyttet af de rejsende og til forsendelse af post, bliver "avisens moder"¹⁴. Det lyder højtideligt, men er ikke desto mindre et passende udtryk, idet grundlaget for nyhedsformidlingen netop bliver postruterne og de folk, der betjener sig heraf. Nyhederne fra den store verden kommer i starten som mundtlige overleveringer formidlet af postrytterne og de rejsende i øvrigt. Det udvikler sig til håndskrevne nyhedsblade, og senere til trykte blade, som bliver solgt på poststationerne og i byerne. Det er f.eks. ikke ualmindeligt, at postforvalteren eller postskriveren selv skriver meddelelserne ned og udgiver dem som nyhedsbreve.

På den måde bliver også Schafstall et nyhedernes samlingspunkt, og det er ikke svært at forestille sig, hvad der kan være berettet dér under livlig øldrikning. Beretningerne fra andre steder i Tyskland, ja helt fra landene i nord, har sikkert også fået lidt ekstra kulør, som rejsen er skredet frem, og det "verdensbillede", der bliver dannet hos de lokale befolkninger, er nok ikke særlig pålideligt.¹⁵

"Die Grundherren", et historisk tilbageblik

Da Franz Balthasars og hans efterkommeres tilknytning til postvæsenet i alle årene er livsgrundlaget for dem, er det på sin plads kort at fortælle om postvæsenets historie¹⁶ i denne periode, og hvad der fører til, at netop Schafstall

¹⁴ Archiv für Deutsche Postgeschichte, 1968, hefte 2, "Die Post, Mutter der Zeitung", Gottfried North. Indlæg ved det tyske postmuseums særudstilling i 1967.

¹⁵ Billedet er malt af August von Rentzell i 1845 og har titlen "Zeitungsleser im Wirtshaus".

¹⁶ Postvæsenets historie er fortalt i en forholdsvis kortfattet gennemgang med titlen "Zur Entwicklung des Postwesens in Braunschweig-Lüneburg, vornehmlich der jüngeren Linie Calenberg-Celle". Zeitschrift des Historischen Vereins für Niedersachsen, 1912, side 1-96.

bliver centrum for vores tidligste slægtled. Et postvæsen, der gennem dets ejere og samfundsudviklingen i det hele taget, bliver afgørende for vores slægts skæbne igennem 150 år.

Braunschweig-Lüneburg postvæsens historie er en både interessant og dramatisk historie om fyrstelige privilegier, fedterier, nepotisme og ikke mindst de enkelte fyrsters interesse i ikke kun at fastholde deres privilegier indenfor fyrstedømmets grænser, men også i at "æde" sig ind på de tilstødende fyrstedømmers områder og deres forretningsmæssige interesser, hvorunder post- og personbefordringen er et yderst vigtigt forretningsområde. Et samlende og rationelt postvæsen, der kan fungere på tværs af særinteresser og over grænserne, kommer først til at virke fra omkring 1740, efter mere end 200 års idelige stridigheder mellem fyrsterne. Det er da staten Hannover, der overtager det samlede ansvar.

Franz Balthasar er uden tvivl vidende om kampen om rettighederne, men hans ansvarsområder må dog siges at være af mindre betydning i forhold til de store linier, som dem fyrsterne interesserer sig for, ja, de indskrænker sig vel til at overholde reglerne for post- og personbefordringen, der forbliver stort set de samme over en meget lang årrække, og derudover, som den tro tjenestemand, at ændre på uniformerne og anden skiltning, når han skal fortsætte sin kontrakt med en ny Grundherr.

Stechinelli

For sine fortjenester får føromtalt Stechinelli, i juli 1678, overdraget hertugdømmet Braunschweig-Lüneburgs postvæsen af hertug Georg Wilhelm, og han får dermed titlen "generalarvepostmester". Han er den person, der får organiseret og effektiviseret postvæsenet meget markant, bl.a. ved bygning af broer og udbedringer af veje. Allerede efter 4 år tvinges han dog til, i april 1682, at sælge sin titel og dermed også stillingen som generalarvepostmester til minister, overhofmester og senere greve, Franz Ernst Frei-und Edlen Herrn von Platen-Hallermunde (1631-1709). Stechinelli får 26.000 rigsdaler for at trække sig. Denne noget besynderlige hændelse bliver nærmere omtalt nedenfor.

I salgsaftalen med von Platen beholder Stechinelli dog de 5 poststationer, som han med store omkostninger har bygget og indrettet som såkaldte "Wechselstationen". På postruterne kommer disse stationer til at ligge med 3 til 4 mils afstand til øvrige stationer, dvs. med ca. 25 kilometers interval. De skal afhjælpe den øgede mængde trafik på post- og personruterne til og fra Hamburg. Én af stationerne er netop postgården Schafstall, den 3. station på postruten fra Celle til Lüneburg. De øvrige stationer på denne strækning er Garssen, Rebberlah, Dreilingen, Gross Süstedt og Ebstorf. De 2 postruter, hvor Stechinelli bygger sine 4 øvrige poststationer, er ruten mellem byerne Hannover og Hamburg og den langs floden Aller til Bremen.

Det bliver yderligere aftalt, at Stechinelli og hans arvinger frit kan råde over de 5 stationer og efter behag sælge, pantsætte, flytte eller udleje dem. Det er den klausul, der bliver benyttet, da Stechinellis søn sælger Schafstall til Franz Baltasar i 1711.

Om Stechinelli, hvis oprindelige navn er Johan Fransisco Marie Cappelini, kan kort fortælles, at han stammer fra en ludfattig gammel adelsslægt i Venedig, han selv født i Rimini i 1640. Som dreng fordriver han tiden med tiggeri (se billedet), og bliver i 1656 samlet op af hannoverhertugen, Georg Wilhelm, under et af de mange ophold, hertugen foretager i Italien. Om hvad der fører til denne forbindelse fortælles i hvert fald to historier. Den ene er, at hertugen smider en sølvmønt til tiggerdrengen, men kan ikke stå for, at drengen har den frækhed at give vekselpenge tilbage. Den anden udlægning er, at drengen har opdaget en sammensværgelse mod hertugen og dermed reddet hans liv. Som påskønnelse kommer Stechinelli til Celle som kammertjener for hertugen, bliver med hans hjælp handelsmand inden for tusch- og vinimport og hovedrig gennem køb og salg af fast ejendom. Stechinellis slægt ender med i 1705 at blive friherrer og senere greve af Wickenburg.

Familien von Platen og Hertugerne

Årsagen til salget af så indbringende en forretning, og kun 4 år efter at Stechinelli bliver udnævnt i 1678, er ikke med sikkerhed fastslået. Selv om historikerne har gjort deres til det, er der ikke fundet nogen afgørende dokumentation i arkiverne. Den formelle årsag skulle være, at Stechinelli, som udlænding, ikke er berettiget til at være lensherre med de privilegier, der følger med. De manglende dokumenter forklarer måske i stedet de i alle måder interessante og bagvedliggende begivenheder som årsagen, og som nogle historikere hælder til.

Huset Hannover

Baggrunden er tilsyneladende ren nepotisme. For tjenester Greve von Platen har ydet, er han, i øvrigt som Georg Friedrich Händel (1685-1759), blevet nært knyttet til biskoppen af Osnabrück, Ernst August. Denne højtstående kirkelige er samtidig hertug over Braunschweig-Lüneburg og bliver senere kurfyrste af Hannover, hvorved han også bliver ejer af postvæsenet i hertugdømmet. Én af tjenesterne, og formentlig den vigtigste, er, at Ernst August gennem mange år har stor fornøjelse af følgeskabet af von Platens hustru, Clara Elisabeth, såvel under langvarige ophold i udlandet som hjemme i Hannover. Dette nære "familieskab"

gentager sig også i næste generation, hvor Ernst Augusts søn, hertug Georg Ludwig, underholder sig med Clara Elisabeths søster, Maria Katharina. Det bliver nogle indbringende forbindelser for von Platen familien.

Georg Ludwig får i 1714 overopsigt med postvæsenet, og samme år bliver han konge af England¹⁷, som Georg I, kort efter at have gjort en kvinde ved navn Sophie Charlotte til grevinde af Darlington og Leincester. Hendes efternavn er von Platen og vistnok oven i købet hans halvsøster. Jo, der er ofte tætte relationer i de høje kredse.

Georg Ludwigs søn, fra 1727 kong Georg II af England, bliver i oktober 1735 enejer af postvæsenet, idet han, i konkurrence med fyrstehuset Thurn und Taxis, som igennem mange år har siddet på store dele af postvæsenet i det nordlige Tyskland, køber postvæsenet fra den hannoveranske arvepostmester, Franz von Platens søn, grev Georg Ludwig von Platen, mod at denne kan bevare sin titel som generalarvepostmester. Købsprisen er ikke mindre end 450.000 Rigsdalere.

Rettighederne og pligterne fra tidligere bliver opretholdt fuldt ud efter statens overtagelse, og Franz Balthasar, som sikkert ikke ved alt, hvad der er foregået ved hoffet i alle disse år, fortsætter virksomheden på Schafstall, nu med en ny "Grundherr", kong Georg II af Storbritanien.

Postuniformen bliver udskiftet med den rød/gule og det nye postskilt, hvid hest på rød bund, bliver hængt op på poststationens facade.

De navne postvæsenet får fortæller også lidt om, hvem der ejer postvæsenet i denne del af Nordtyskland. Indtil 1714 er navnet "Churfürstlich-Hannoversche Post" og efter 1714, da opsynet, og fra 1735 ejerskabet, overgår til den engelske konge, "Königl. Gross-Britannische und Churfürstliche Braunschweig-Lüneburgische Post". Flotte navne må man sige. Ny benævnelse kommer til i 1814, se billedet. Det engelske kongehus er med helt indtil 1836, altså i mere end 120 år.

¹⁷ Hans mor, Palatine Sophie af Simmern, er arving til Englands trone efter James I, men hun dør 2 måneder før tronskiftet ved dronning Annes død. Trods stor modstand bliver hendes søn kronet i stedet for.

2. GENERATION: JOHANN CHRISTOPH (1715 - 1782)

Familien Johann Christoph Lichtenberg og Eleonore Louise Schwerdtfeger

Far: Johann Christoph Lichtenberg (4)
 Født: 1715 i Schafstall, Kreis Uelzen
 Erhverv: Postskriver i Lüneburg, senere postforvalter på Schafstall
 Død: 28 maj 1782 i Schafstall
 Forældre: Franz Balthasar Lichtenberg og Elise Eleonore Bölsche

Mor: Eleonore Louise Schwerdtfeger (5)
 Født: 29 sept 1732 i Ebstorf, Kreis Uelzen
 Erhverv: Medhjælpende hustru
 Død: 21 juni 1808 i Eschede, Kreis Celle
 Forældre: Maximilian Heinrich Schwerdtfeger og Ilse Margrethe Roffsack

Gift: 6 sept 1754 i Hermannsburg

Børn:

Johan Heinrich Lichtenberg
 Født: 25 aug 1755 i Schafstall, Kreis Uelzen
 Erhverv: Postholder og ejer af 1. Schafstall og 2. postgården i Eschede
 Død: 12 juni 1824 i Eschede, Kreis Celle

Gottlieb Ernst Lichtenberg
 Født: 5 marts 1757 i Schafstall, Kreis Uelzen
 Erhverv: Postmester i Celle

Margrethe (eller Mary) Dorethe Lichtenberg
 Født: 22 maj 1759 i Schafstall, Kreis Uelzen

Ludewig August Lichtenberg (2)
 Født: 12 dec 1762 i Schafstall, Kreis Uelzen
 Erhverv: Korporal i den Hannoveranske Hær, fra 1795 ejer af Schafstall
 Død: 1 marts 1810 i Schafstall

Anton Ludewig Friedrich Lichtenberg
 Født: 11 febr 1764 i Schafstall, Kreis Uelzen
 Erhverv: Theolog og huslærer, amtsfoged
 Død: 21 aug 1843 i Gosewehr bei Sulingen

Friedrich Christian Lichtenberg
 Født: 30 sept 1766 i Schafstall, Kreis Uelzen
 Erhverv: Præst
 Død: 17 dec 1847 i Hittbergen

Ny postforvalter

De eneste overlevende børn ved faderens død i 1753 er Johann Christoph og Johanna. Johanna bor i byen Celle, gift Marwedel, medens Johann Christoph nu er blevet postholder på Schafstall. Han er født i 1715 og bliver gift i Hermannsburg den 6. september 1754 med Eleonore Louise Schwerdtfeger. Hun er født den 29. september 1732 i byen Ebstorf, ikke langt fra Schafstall. Hendes far, Maximilian Heinrich Schwerdtfeger, er postmester dér, og moderen, Maximilians anden hustru, er Ilsabe Margaretha Roffsack.

Året før sin fars død, bliver Johann Christoph udnævnt til postforvalter efter at have været ansat ved postvæsenet i Lüneburg siden sit 16. år, senest som postskriver. Med 20 års posterfaring overtager han gården og dens funktion som postholdergård og gæstgiveri efter sin nu afdøde storebror, Gabriel, der fungerer som postholder på Schafstall i sin fars sidste år. Arvemæssigt overtager Johann Christoph postgården som eneejer efter aftale om ejerskiftet med sine 2 søstre og sin mor. Gabriels kones skæbne er ukendt, men som enke uden børn, forbliver hun formentlig på gården indtil sin død i 1764.

Johann Christophs udnævnelse er dateret 1.9.1752, og meddeles i et såkaldt kaldelsesdokument, som han modtager fra Geheimerådskollegiet i Hannover. Det er formuleret som følger:

”Vi Georg II, Konge og Kurfyrste, gør hermed vitterligt, at Vi har besluttet at kalde den hidtil ved postvæsenet i Lüneburg ansatte postskriver Johann Christoph Lichtenberg som postforvalter på Schafstall. Herved forudsætter Vi,

- at den samme vil være os tro og lydig*
- at den ham betroede postbetjening bestyres og varetages med den største omhyggelighed og umage*
- at den på hans sted ankommende og afgående post ekspederes og viderebefordres til rette tid*
- at de indkomne breve bliver ordnet hurtigst*
- at de i hans postgård tjenestegørende bude holdes under opsyn og holdes til deres pligter*
- at han hæfter for alle af ham forårsagede skader og*
- at han overhovedet udfører og yder alt hvad Vi forventer af en tro tjener og flittig postforvalter.*

Ved en sådan tjenesteudførelse skal den samme nyde Vor beskyttelse og have glæde af det sædvanlige udbytte."

Allerede ved dette ejerskifte kan det fastslås, at postholderembedet er arveligt blandt de mandlige efterkommere. Et forhold, der normalt kun ses hos adelen, hvor ældste søn forventes at tage over. Der er dog den "skævhed", at hvis Gabriel havde haft en søn, skulle han have overtaget embedet, men dette er ikke tilfældet, hvorfor myndighederne udnævner Gabriels lillebror i stedet. Han er fagligt set også den eneste, der kan føre embedet videre, og dermed sikrer han familiens status.

Posthierakiet

Her kunne det være på sin plads at skitsere det hierarki, som postforvalter Johann Christoph nu bliver en del af. Øverst står "die Landesregierung", dvs. hertugen. Han har under sig det førømtalte "Geheimerådskollegium". Dette kollegium afløser fra 1736 titlen "Generalarvepostmester". Under kollegiet er der så "Postmesteren" for hele området, og dernæst kommer de enkelte "Postforvaltere" ude på stationerne. Postforvalterne har, alt efter stedets størrelse, ansat postskrivere, postillons og andet personale. Der foreligger desværre ikke nærmere angivelse af personalets omfang på Schafstall, men Eleonora Louise, Johann Christophs kone, overtager uden tvivl de opgaver, der var pålagt hans fars kone, dvs. gæstgiveriet, kroen og den daglige husholdning.

Johann Christoph er postforvalter på Schafstall i 30 år. Han dør 2. pinsedag, den 22. maj 1782, i en alder af 66 år. Han og Eleonora Louise får 6 børn.

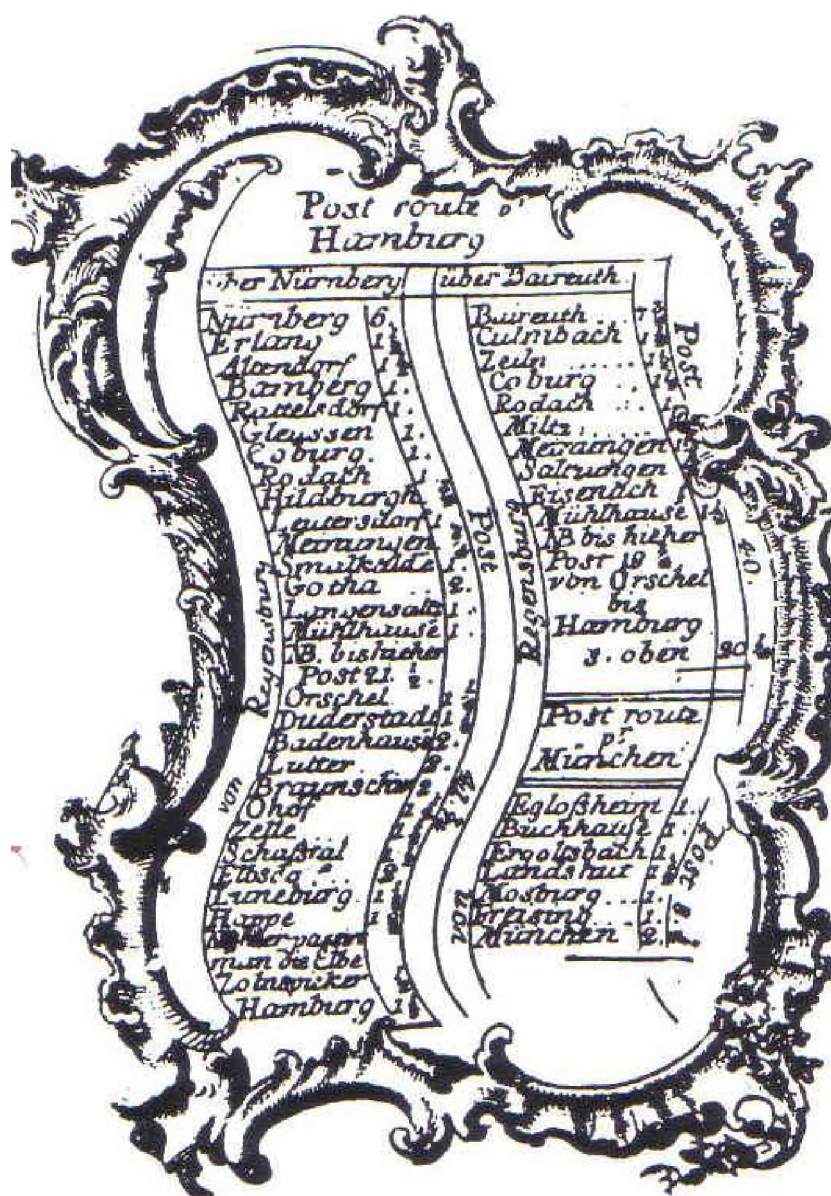
I de 71 år der nu er forløbet, siden Franz Baltasar overtager postgården, er livet gået sin stille gang, post- og persontransporten er forløbet stort set uændret i disse mange år, selvom mængden af post er forøget voldsomt med "den engelske forbindelse".

Arvefølgen

I det følgende fortsættes beretningen om familiens postholdere for på den måde at give et samlet billede af hele den periode, hvor vores slægt er en vigtig del af samfærdslen i Nordtyskland. Schafstall er stadig familiens indtægtskilde, endnu dog kun få år.

Efter Johann Christophs død i 1782 gennemgås boet af den kejserlige notar, hr. Carstens, og han udarbejder en oversigt over boets bestanddele. Med hensyn til ejendommen beskriver Carstens denne som et "kanzleisässiges Allodialwesen". Det gør han for at adskille den fra ejerskabet af postfunktionen, der jo tilhører staten. Betegnelsen kan vel bedst, i dette tilfælde, oversættes med "en jordejendom, der ikke er len, men tilhører brugeren som ejer". Dermed er der skabt klarhed i forhold til dispositionsretten til ejendommen og overfor fremtidige arvinger.

Familien skal nu beslutte, hvad der skal ske med postgården. Det er normalt, at postholderfunktionen går i arv til ældste søn, men ingen af sønnerne er uddannede til at overtage embedet. Vores direkte forfar, Ludewig August, er soldat og nr. 3 af Johann Christophs sønner. Han er kun 20 år i 1782, så ham bliver det ikke, selvom han tilsyneladende bliver boende på Schafstall og 13 år senere overtager gården. Det hører vi mere om i 2. del.

Vinhandler Johann Georg Hoffinger fra Regensburg laver i 1750 et vinkort med de forskellige postruters forløb. Tv. ses postruten fra Nürnberg til Hamburg over Celle, Schafstall, Ebstorf, Lüneburg og Hoopte, hvorefter den krydser Elben. Afstandsangivelsen er i mil.

3. GENERATION: JOHANN HEINRICH (1755-1824)

Familien Johann Heinrich Lichtenberg og Sophie Henriette Freese

Far: Johann Heinrich Lichtenberg
 Født: 25 aug 1755 i Schafstall, Kreis Uelzen
 Erhverv: Postholder og ejer af 1. Schafstall og 2. postgården i Eschede
 Død: 12 juni 1824 i Eschede, Kreis Celle
 Forældre: Johann Christoph Lichtenberg og Eleonore Louise Schwerdtfeger

Mor: Sophie Henriette Freese
 Født: 8 jan 1774 i ?
 Erhverv: Medhjælpende hustru og i 5 år postholder i Eschede.
 Død: 20 juni 1848 i Eschede, Kreis Celle
 Forældre: Johann Conrad Freese og nn Bodecker

Gift: 1793 i Hermannsburg

Børn:

Eleonore Frederikke Lichtenberg
 Født: 25 april 1794 i Schafstall, Kreis Uelzen
 Død: 22 okt 1878

Ernestine Lichtenberg
 Født: 1 nov 1795 i Eschede, Kreis Celle
 Død: 13 febr 1864

Marie Dorthea Henriette Lichtenberg
 Født: 27 aug 1797 i Eschede
 Død: 17 el 18 Nov 1884

Auguste Lichtenberg
 Født: 3 marts 1799 i Eschede, Kreis Celle
 Død: 13 juli 1822

August Heinrich Friedrich Adolph Lichtenberg
 Født: 17 aug 1803 i Eschede, Kreis Celle
 Erhverv: Postforvalter og landmand
 Død: 4 dec 1868 i Eschede

Henriette Augusta Mathilde Lichtenberg
 Født: 2 april 1807 i Eschede, Kreis Celle
 Død: 31 dec 1881

3. generation på Schafstall

Den nye ejer af Schafstall bliver den ældste søn, Johann Heinrich. I 1787, 32 år gammel, udnævnes han til postforvalter af samme "Geheimerådskollegium", som udnævner hans far.

Udnævnelsen sker imidlertid først 5 år efter faderens død. I den mellemliggende periode, dvs. fra 1782, har "Geheimerådskollegiet" givet Johann Heinrichs mor, Eleonora, ansvaret for postembedet på arvingernes vegne og for deres regning. For at han kan få de nødvendige erfaringer til at overtage embedet som forvalter, antages Johann Heinrich som medhjælper, med titlen postekspeditør. Hans mor får med denne løsning det daglige ansvar for driften på Schafstall de følgende 5 år. Hun er på det tidspunkt 60 år, men har allerede erfaring som "medhjælpende hustru" igennem mange år.

Ved Johann Heinrichs overtagelse af postgården i 1787, er 4 af hans søskende bosiddende andre steder. De omtales ganske kort i 2. del i afsnittet om Ludewig August.

Der kommer til at ske ændringer

Allerede ved udnævnelsen bliver Johann Heinrich gjort opmærksom på, at postholderfunktionen vil blive flyttet til et andet sted, da myndighederne ønsker at oprette en ny postrute nogle kilometer længere mod øst. Stedet for poststationen vil blive fastsat senere. Årsagen hertil er, at myndighederne har besluttet, at der skal bygges en ny hærvej til afløsning af den dengang benævnte "Lohe hærvej". Det må antages, at denne ændring har noget med militærstrategier at gøre, men også den almindelige udvikling omkring byen Eschede får betydning herfor, da det allerede året efter, i 1788, bliver endelig besluttet, at den nye poststation skal ligge i netop denne by fra 1795. Det betyder nedlæggelse af Schafstall og de øvrige poststationer på den gamle rute, undtagen den i Ebsdorf.

Selvom Johann Heinrich kender vilkårene og umiddelbart har god tid til at forberede sig, bekommer det ham meget dårligt. Allerede den 30. november 1787, da han første gang, tilsyneladende under hånden, får at vide navnet på det nye sted, indsender han en klage til landsregeringen i Hannover¹⁸. I klagen gør han opmærksom på de betydelige ulemper og vanskeligheder, der efter hans mening, og ikke mindst erfaring, vil være forbundet med en flytning.

Da klagen indeholder flere oplysninger om familiens daglige tilværelse, og derfor på en måde taler til os om slægtens levevilkår dengang, følger her de punkter, som Johann Heinrich berører:

¹⁸ "Posthornklänge aus vergangenem Tagen", Mittheilungen von Dr.jur. Theodor Roscher.

”For det første er der en forskel i kørselspenge for såvel ordinær som extrapost. Fra Schafstall til Celle er der 3, til Ebstorf 4 og til Uelzen 3 Mil at ride og køre. Derimod er der fra Esche (bruges i folkemunde i stedet for Eschede), til Celle kun 2 mil, til Suderburg 2½ til 3 mil.

Med hensyn til brændsel. Nu bor jeg midt i herskabelig skov, fra hvilken jeg kan få al det brænde, jeg har brug for. Hvilken stor forskel til Esche! Hvis aftalen om fri brændsel fra Lüß (den herskabelige skov) bliver overført til en øde gård, så ligger denne dog godt 2 timers kørsel væk. Hvilken forskel med hensyn til tid det vil tage at hente brændet. I Schafstall kan jeg gøre et vognlæs fix og færdigt på et par timer, fra Esche vil der gå en hel dag med det. Det betyder, at jeg med hensyn til afstand ikke kan anvende hestene til uventede extrapostopgaver, som jeg kan nu ved bare at kalde dem fra marken til Schafstall. Som følge af en flytning må jeg derfor indkøbe 60 til 80 vognlæs træ årligt for at holde mine heste i stalden, en forskel som jeg anslår til en ekstra udgift på 50 Rthl.

Her på Schafstall benytter jeg mig af den ret jeg har til i skoven, der støder op til min bolig, at holde 12 stk. hornkvæg, et godt fårehold og grise til svineavl, og for dette dyrehold har jeg tilstrækkelig med græsningsmuligheder. I Esche derimod er græsningsmulighederne yderst begrænsede med overgræsning af landsbykvæget, sådan at der næsten intet bliver til overs til fodring i stalden. Dette er således igen et anseeligt tab.

I Esche er hestene så ringe, at de ikke kan benyttes til extrapost. Som følge heraf kan jeg ikke regne med indkomst heraf, men må holde lige så mange heste som nu.

Med hensyn til levnedsmidler kan jeg her på Schafstall skaffe dem fra de omkringliggende landsbyer, især fra Hermannsburg, medens indkøbene i de større byer vil være 3 eller flere Mil væk, hvilket er alt for langt. Derimod i Esche må alt bringes til byen og det især indkøb af de store mængder fourage, idet jeg må betale dette ulig dyrere i Esche, eftersom alt sendes til markedet i den nærmeste by, og under alle omstændigheder skal jeg bruge over 36 vognlæs hø og halm.

Det øl, der er nødvendigt i posthusets krostue, får jeg nu fra Uelzen og modtager det frit i hus ved, ved lejlighed, at benytte ekstraposten. Jeg bruger årligt op imod 60 tønder, som jeg betaler 3 Rthl. for pr. tønde. Da bryggerlavet i Celle har koncessionen i en omkreds af 2 Mil, vil jeg være tvunget til at købe tønderne med skat (accisse) og andre afgifter med et højere beløb. Skulle imidlertid den højvelbårne Landeregering acceptere at

benådige mig med koncessionen på Uelzer øl, som de rejsende til enhver tid hellere vil drikke end øl fra Celle, så vil prisdifferencen falde væk efter mit ønske.

Det vil være mig fuldstændig (platterdings) umuligt at indrette et posthus fra grunden i Esche, eftersom beboerne sammesteds i den grad er ubemidlede, således at de overhovedet ikke kan hjælpe mig med penge. Derfor betragter jeg det som en stor ære og nåde, såfremt den Kongelige Landeregering foranlediger, at Det Kongelige Kammer køber og overlader mig den sammesteds opførte skovriderbolig. Men denne ejendom mangler ganske et posthus' fornødenheder således er boligen hverken lang eller bred nok til at sikre tilstrækkelig plads til de nødvendige værelser. De værelser, der allerede er, er så små, at jeg ikke engang kan huse herskaberne, der forlanger forskelligartede værelser,

kan der med den nuværende indretning ikke opstaldes mere end 3 heste, er der ikke plads til grovfoder for 6 heste.

er det derudover ganske uomgængeligt at jeg kan udvide boligen med endnu 2 stuer og 2 kamre, og

at jeg får indrettet en hestestald med kornrum til fremmede heste, en ikke for lille lade, et rum til vogne samt hø- og halmlade.

Ifølge dette og med hensyn til de nødvendige omkostninger er jeg ikke i stand til at overtage skovriderbygningen til mere end 1.500 Rhtl. Familien Drangmeisters forladte gård, der ligger lige ved siden af Skovfogedvæsenet, ville være den mest bekvemmelige om muligt at tillægge posthuset, da dette bondehus. så vidt jeg vurderer i første omgang vil kunne indrettes til opstaldning af et par fremmede forspand og mine egne heste. Så uomgængelig nødvendigt overhovedet det er at tillægge en ubeboet gård eftersom en sædegård, græsmarker og haver er uundværlige, så er det dog ikke meget at forlange af en sådan gård da jorden her er så utaknemmelig og tiende og øvrige byrder lægger beslag på det meste."

Som det fremgår har Johann Heinrich gjort meget ud af argumenterne, men det hjælper ikke meget, vejen vil blive bygget, og for Johann Heinrich betyder det for det første, at han som postforvalter tvinges til at flytte til Eschede, 10-15 km sydøst for Schafstall, hvor postforvaltningen nu skal ligge på ruten til Lüneburg, og for det andet at han derved, noget senere ganske vist og ret fatalt, bliver underlagt det nye kongedømme "Westphalen", oprettet af den franske regering og hvor Napoleon Bonaparte indsætter sin bror, Jérôme, som konge.

6 år før flytningen skal finde sted får Johann Heinrich et svar fra "Geheimerådskollegiet" dateret den 2. april 1789. Heri skærer kollegiet igennem og meddeler betingelserne for flytningen, som følger:

Den forhenværende forpagtergaard i Eschede, der har tilhørt familien Drangmeister, skal overdrages Johann Heinrich Lichtenberg til fri afbenyttelse. Han skal ganske vist acceptere at overtage de til grunden hørende natural- og tjenesteydelser..

De til postvæsenet krævede bolig- og avlsbygninger skal postforvalteren dække af egne midler og snarest muligt udarbejde konstruktionstegninger over. Tegningerne skal indsendes til godkendelse og byggearbejdet skal begynde den forestående sommer.

Så snart der foreligger en byggeattest over byggeriets påbegyndelse, skal der ydes ham et rentefrit lån, stort 4.500 Rthl. Udbetalingen foretages i rater alt efter byggeriets udførelse.

Afdrag på dette lån skal begynde et år efter afslutningen af byggeriet og løbe i 11 år.

Poststationen skal ved postforvalterens død kunne gå i arv til én af hans efterkommere. (Klausulen om arv bliver genstand for diskussion og bliver først endelig formuleret den 16. maj 1789).

Det kongelige Kammer skal tilvejebringe en fortegnelse over bygningstømmer, som vil blive leveret fra den nærliggende skov uden omkostninger.

En begunstigelse på 500 Rthl., som blev ydet postforvalter Sprengel ved flytning af hans postgård fra Engensen til Schillerslage, vil ikke kunne ydes Lichtenberg, da omstændighederne er forskellige.

Postforvalteren skal selv sørge for nødvendig brændsel, fordi retten til fri brændsel fortsat vil være tillagt Schafstall, og derfor ikke kan overdrages.

En koncession på udskænkning af "Uelzener Bier" i Eschede kan søges særskilt til sin tid.

Resultatet af forhandlingerne om arveklausulen viser sig senere at blive til stor gavn for Johann Heinrichs efterkommere, men er i øvrigt helt tilsvarende vilkårene på Schafstall, nemlig at funktionen som postforvalter skal kunne gå i arv.

En historie om øl

I Johann Heinrichs klagebrev fra november 1787, ønsker han at gøre opmærksom på sin ølaftale. Myndighedernes svar tager ikke stilling til hans ønske om at beholde sin leverandør, men bag ordene gemmer sig ikke blot en omsætning af stor værdi, men også en årelang uoverensstemmelse om ølleverancen, en uoverensstemmelse, der går helt tilbage til faderens tid, hvor Johann Christoph fra 1770 har været presset af fogeden fra Hermannsburg, der gerne vil bestemme over ølleverancen til Schafstall og de dermed forbundne skatteindtægter. Uenigheden ender først ved flytningen til Eschede i 1795, hvor amtsadvokat Sattler fra Celle støtter Johan Heinrich i, at der fortsat skal være udskænkning på Schafstall efter den gamle ordning, selvom postfunktionen flytter.

Det fremgår af Johann Heinrichs klagebrev fra 1787, at der årligt omsættes ca. 60 tønder øl. Det har desværre ikke været muligt at få det historisk korrekte mål for hvor meget en tønde indeholder. Det gamle danske tøndemål på 1,36 hl. svarer til et indhold på 136 liter. På grundlag af det danske mål, kan det årlige forbrug omregnes til små 25.000 nutidige flasker øl, der med 24 i hver kasse, giver omkring 1100 kasser. Ud fra dette kan det vel med nogen sandsynlighed siges, at de besøgende på Schafstall har gode muligheder for at få slukket tørsten, og under alle omstændigheder er det et bevis på, at der har været konstant daglig trafik ind og ud af familiens posthus – og krostue.

Problemet for Johann Heinrich er, at han åbenbart har en fin forretning med bryggeriet i Uelzen, som oven i købet leverer frit i hus, dvs. uden omkostninger henter og bringer øltønderne. Derudover påstår han, at dette øl er meget bedre end øllet fra "Brauergilde Celle", som har koncessionen det nye sted, idet Eschede ligger indenfor den 2 miles grænse, hvor dette bryggeri har monopol på ølsalget. Hvad løsningen bliver, ved vi ikke, men bryggeriet i Celle stopper midlertidigt sin produktion i året 1800, så mon ikke bryggeriet i Uelzen kan fortsætte leverancerne både til Schafstall og til postgården i Eschede. Det er dog måske værd at notere, at da Johann Heinrichs brors svigerfar, Johann Wilhelm Hölty, på det tidspunkt er brygger i Celle, kan det godt have givet lidt gnidninger i familien.

Flytningen i 1795

Johann Heinrich starter som postforvalter i Eschede i 1795 efter, som foreskrevet, at have indrettet gården til postgård. Det er efter 84 år slut på Schafstall, som nu har mistet sin betydning som poststation. I forbindelse med nedlæggelsen af postholderfunktionen laves en opgørelse, hvor, på den ene side, den resterende familie, dvs. Johann Heinrichs søskende, får tildelt en erstatning på 2.000 Rthl. af Landsregeringen samt bibeholdelse af de privilegier, som tidligere galt på dette

sted, dvs. friholdelse for offentlig afgifter, træ fra skovene osv. Johann Heinrich får, på den anden side, vurderet det bohave, der er nødvendigt for hans funktion i Eschede og afregner dette med sine søskende. Det drejer sig om hele 12 heste med seletøj, som vurderes til 7 Louisdor pr stk. (nu er der også fransk møntfod), 1 stor betrukket postvogn og Uelzener postvognen til hver 18 Rthl., 1 gammel betrukket vogn til 10 Rthl., samt en gammel Cariole, en arbejdspræget vogn til én hest, til 5 Rthl.

Det er ikke slut med Johann Heinrichs trængsler

Johann Heinrich får nogle gode år med etableringen og tilvænningen til de nye vilkår i Eschede. Men allerede i 1803 forstyrres grundlaget for poststationens virke, forårsaget af de krigslignende tilstande og forstærket af byens uheldige beliggenhed, dels i kongeriget Westphalen og dels ved den store hærvej, i dag hovedvej B 191. Eschede udvikler sig til et vigtigt militært knudepunkt.

Stridighederne holder på i de følgende år, helt op til 1814, og er ved at ødelægge Johann Heinrichs virke. Kongeriget forlanger fornyet depositum for postforvaltningen, men da den militære situation, med de konstante krav om indkvartering af officerer i disse mange år, gør det umuligt at gennemføre de normale postforretninger, og fuldstændigt forhindrer de indtægtsgivende indkvarteringer af sædvanlige rejsende samt indtægterne fra afgifter for extrapost, gør det Johann Heinrichs situation næsten håbløs. I en skrivelse dateret 4. marts 1814 til legationsråd von Hinüber, ansat ved "General Post Direktoratet" i kongeriget Westphalen, skriver amtmand Meyer fra Beedenbostel, efter 10 år, følgende:

"Jeg kan bevidne ved selvsyn hvor meget postforvalter Lichtenberg har lidt som følge af indkvarteringerne siden 1804. Jeg har været tilstede ved alle de talstærke gennemmarcher og indkvarteringer der er foregået, og det er mig ubegribeligt at denne mand endnu eksisterer! Aldrig har han påberåbt sig de til postvæsenet tilkomne privilegier selvom postforvalter Lichtenberg har været den, der har lidt mest, da hans hus er det største, hans velhavenhed den tydeligste, hvorfor alle og enhver helst vil indkvarteres dér eller rent faktisk er blevet indkvarteret dér. Gennem ofring af sin formue og med en husholdning ført med den yderste orden, har han indtil nu gjort det muligt at modstå trykket."

Johann Heinrich skriver selv forskellige udtalelser om sine problemer. En enkelt skal gengives her, idet han har haft behov for at gøre opmærksom på sine problemer med brændsel. Midt i den kolde vinter, den 27. februar 1814, skriver han i en form for ansøgning om afgiftsfri brændsel:

"Den for kort tid siden skete hen- og tilbagemarch af den svenske armé har gjort det nødvendigt at indrette alle mine værelser til officerskvarter, hvorved hele mit årlige brændselsforråd allerede er blevet opbrugt."

Alle disse fortrædeligheder skal ses i lyset af, at der i Eschede, udover Johann Heinrichs ejendom, kun er 2 andre indkvarteringsmuligheder, hos skovrideren og hos præsten.

Til yderligere forværring af Johann Heinrichs økonomi må han, i tillæg til den kaution han har erlagt til postdirektoratet i Hannover i 1802 på grundlag af en forordning af 9.5.1800, deponere endnu en kaution, nu til den Westphalske regering, der egenrådigt under Johann Heinrichs protest forlanger denne yderligere kaution til deponering hos sig. Det drejer sig om 1.000 Franken, og er et godt eksempel på den udbygning af de besatte områder, som franskmændene står for.

I forbindelse med forhandlingerne om kautionen skriver notaren for Canton Beedenbostel, som Eschede hører under, et brev, hvis standardindledning gengiver tidsånden i de franske besiddelser i disse år:

"Vi Hieronimus Napolion af Guds nåde og ifølge konstitutionen Konge af Westphalen, Fransk Prins, sender alle nuværende og fremtidige Vore hilsner!"

Johann Heinrich fremskaffer kautionen gennem at deponere statspapirer for 726 Franken og ved en kontant indbetaling på 274 Franken. Først i 1820, efter Westphalens opløsning, bliver den genetablerede postdirektion i Hannover i stand til at tilbagebetale den kontante indbetaling. Det står den dag i dag hen i det uvisse, om Johann Heinrichs efterkommere stadig har statspapirer til en værdi af 726 Franken til gode.

Den svenske armé ?

Den svenske kronprins, Karl den 14. Johan, er den samme person som franskmændene Jean Babtiste Bernadotte, der med Napoleons billigelse bliver valgt til kronprins af Sverige i 1810. Jean Babtiste får en kejsers mave, da han fornemmer, at Napoleon nu kan slås i et endeligt slag. Han allierer sig med Rusland, Preussen og Østrig, og hans tropper danner herefter den såkaldte "Nordarmé", som skal beskytte Berlin og omegn og ligeledes operere mod den del af den franske hær, der er under kommando af kejsers Napoleon selv. Det er dele af den hær, der marcherer rundt i området af Eschede, og som Johann Heinrich refererer til i sit brev.

Franskmændene lider i øvrigt et sviende og blodigt nederlag i efteråret 1813. Kongeriget Westphalen ophører ved Napoleons brors fordrivelse, og Jean Babtiste selv bliver ikke den nye kejser af Frankrig, men i stedet konge af Sverige og Norge. Som bekendt bliver Danmark kort tid efter tvunget til at afstå Norge, som konsekvens af, at Danmark nogle år før vælger at alliere sig med Napoleons Frankrig i den tids dramatiske opgør om hele Europas fremtid.

Det kan i øvrigt ikke udelukkes, at også danske tropper har været i området, selvom de ikke deltager i det franske felttog til Rusland i 1812, men "blot" er en reserve på omkring 10.000 mand. Det er disse tropper, der et år senere under navnet "Auxilliærkorpset" slås i Nordtyskland med stor tapperhed under den franske marskal Davouts kommando.¹⁹

Efter afslutningen af den franske periode indtræffer de gode tider på ny, og postforvaltningen kan nu gennemføres i fuldt omfang. Johann Heinrich får forbedret sin økonomi, men 12. juni 1824 afgår han ved døden, 69 år gammel. Han efterlader sig sin hustru, Sophie Henriette Freese, som kun er 52 år, og 6 børn, hvoraf de 5 er piger.

¹⁹ De historiske forhold i kapitlet er beskrevet af adjunkt, cand.mag Eric Lerdrup Burgois, i "Siden Saxo".

"Eilpost im Winter bei Schneesturm", Hermann Kaufmann, 1830

Den tidligere postgård i Eschede omkring 1900.
Samtgemeinde-Archiv, Eschede

4. GENERATION: ADOLPH

(1803 - 1868)

Gode tider varer ikke evigt

Adolph, hvis fulde navn er August Heinrich Friedrich Adolph, er ved faderens død i 1824, 21 år gammel. Som eneste søn skal han nu arve stillingen, men kan, som sin far, ikke umiddelbart overtage embedet som postforvalter. Derfor bliver hans mor indsat i embedet indtil 18. juli 1829, hvor Adolph, efter 5 år som postexpediteur på stedet, udnævnes til postforvalter. Han underskriver samtidig en overdragelsesaftale med sin mor og bliver dermed den yngste postforvalter i familiens historie. Nu følger 18 gode år med stor travlhed, meget arbejde og solid indtjening. Adolph forbliver ugift og har til sin hjælp sin søster, Ernestine, der bor sammen med ham, ligesom hans mor bliver boende på gården.

Alt varer imidlertid ikke evigt. I 1847 kommer den moderne og helt revolutionerende tid til området. Den nye jernbanelinie mellem Celle og Harburg ved Hamburg tages i brug. For en poststation som Adolphs bliver denne tekniske landvinding dens endeligt. Passagerer og postgods vil fremover blive befordret med jernbanen, som vil passere gennem Eschede, ganske som den gør det i dag. Med den hastighed, der nu bliver tale om, er der heller ikke mere behov for overnatninger på postgården. Hele livsgrundlaget bliver simpelthen revet væk, og gården, med de udstrakte bygninger, ligger fra 1847 stille hen, som før overtagelsen i 1795. 52 år i Eschede er hermed slut. Billedet illustrerer muntert, at den ridende post stadig er hurtigst - under forudsætning af, at der holdes på det nye tog!

Postgårdens funktion som skiftested for heste og ordonnanser bliver imidlertid opretholdt, idet postledelsen ikke tror, at man kan undvære en vis besætning til at klare ekstrapost, ekspresforsendelser og kurerer, opgaver som man, trods jernbanen og den almindelige forestillingsverden om nye tider, kun mener kan løses på "gammeldags" måde. Adolph skal derfor holde et beredskab af heste og vogne til opgaver, som i øvrigt viser sig at blive meget sjældent forekommende i de følgende 3 år.

1850 – Nye tider

Året 1850 skal vise sig at blive slægtens sidste som ansvarlige for post- og personbefordring i denne del af Hannover. Postledelsen beslutter, at jernbane- og

postdriften skal lægges sammen, og den 9. november 1850 meddeler "General-Post-Direktoratet" i Hannover, at Adolph ikke kan fortsætte. I en alder af kun 47 år tildeler man ham en ringe pension med henvisning til et udkast til en ny pensionslov for statstjenestemænd.

Adolph vil ikke finde sig i direktoratets afgørelse med den begrundelse, at man ikke kan anvende bestemmelser i en lov, der endnu ikke er vedtaget og sat i kraft. Det har han jo unægtelig ret i. Derudover henviser han til familiens historiske forhold indenfor postvæsenet, og får på dette grundlag mulighed for at genoptage pensionsspørgsmålet.

Han vælger imidlertid at lægge sag an mod postledelsen, da der ikke kan opnås enighed, men for også at få afklaret postgårdens retsstilling efter nedlæggelse af postfunktionen. Under retssagen forelægges ikke kun dokumenter fra de tidligere generationsskifter, men man går helt tilbage til de førnævnte Stechinelli og von Platen dokumenter for at få belyst sagen. Retssagen slutter først i 1855 med et forlig, i hvilket Adolph får nogle tilfredsstillende pensionsvilkår og derudover uindskrænket ret over postgården i Eschede og dennes tilliggende.

Postembedet, som fortsat er bestående, fordi postdirektoratet har glemt at ophæve ordningen, bliver nedlagt i 1861, efter at Adolph selv søger derom. Der går altså yderligere 13 år inden hans forhold til postvæsenet er endelig afsluttet. Adolph udvikler gården til et landbrug på hele 245 tdr. land, og med det som grundlag bliver han medstifter af den første landboforening i Uelzen.

Moderen dør 20. juni 1848, 76 år gammel. I 1864 dør hans søster og mangeårige medhjælp, Ernestine, ugift og uden børn. Adolph dør den 4. december 1868, 65 år gammel, ligeledes ugift. Hans 3 søskende beslutter at sælge ejendommen, hvorefter inventaret bortauktioneres sammen med den sidste gamle postvogn. Gårdens jorder bliver udstykket allerede i 1860'erne, medens selve postgården bliver revet ned så sent som i 1990'erne. I dag er der supermarked på stedet.

Udover postforvalterne på Schafstall og i Eschede er Adolphs farbroder, Gottlieb Ernst (*1757), postmester i Celle, Gottliebs søn, Heinrich August (1800-1878), er postmester i Einbeck i over 50 år, og bliver pensioneret i Göttingen med titel af overpostmester. Derudover er Adolphs nevø, Friedrich, overpostassistent i slutningen af 1800-tallet, ligeledes i Göttingen.

EPILOG

Hvordan er de mennesker egentlig, som nu er omtalt i denne første del af fortællingen? Vi har ikke ret meget at vurdere dem på, ikke megen korrespondance og kun meget få udsagn, der mest handler om deres arbejdsmæssige liv.

En helt generel vurdering af "Die Heidjer" er givet af Lüneburger Heides store mand, historikeren Wilhelm Bomann (1848-1926). Han skriver om menneskene i denne egn gennem at minde den besøgende om, hjemkommen til sin egen egn, ikke kun at fortælle om den herlige hede med dens enebær, løv- og nåletræer, bisværme og fåreflokke, men også om de mennesker, der bor i de gamle stråtækte huse beskyttet af de århundrede år gamle ege med deres knudrede grene, et livskraftigt, selvbevidst og arbejdsomt folkefærd fuld af pålidelighed og af dyb religiøs overbevisning. Ikke helt uventede karakteregenskaber for et folk, der lever et hårdt liv på heden.

Hvordan med vores egen slægt? Kan der, i det vi i dag ved, findes støtte til Bomanns karakteristik? Der er ingen tvivl om, at vores ældste slægter har opnået gode positioner i de samfund, de kommer i berøring med. Det viser sig ikke kun i den lige linie, men også i de oplysninger vi har om brødrenes virke som forretningsmænd, præster, lærere og embedsmænd indenfor postvæsenet, ligesom også søstrenes "skæbner" tydeligt viser, at de familier, hvori de bliver indgiftede, ofte har betydende funktioner i samfundet.

I de tilfælde hvor udefra kommende krav fra myndighederne opstår, ses ingen underdanighed eller leflen overfor dem, men kun velovervejede argumenter for et rimeligt samarbejde. Det viser sig da Johann Heinrich skal flytte til Eschede i 1795, da sønnen Adolph får sin tvist med postmyndighederne i Hannover, men også med vidnesbyrdet om Johan Heinrichs reaktioner på krigssituationen og de franske besættelsesmagters udbytning af det gamle fyrstedømme. Endelig skal ikke glemmes oplysningerne om mødrene, Johanne og Sophie, der begge påtager sig ansvarsfulde funktioner, da generationsskiftet på postgården må udsættes i 5 år, de 2 gange det bliver aktuelt.

Om de mange år i Eschede skriver hjemstavnsforskeren, Klaus Drögemüller, i 2009 følgende: *"Familien Lichtenberg tilhørte i et halvt århundrede én af de mest fremstående familier i dette i evige tider meget struktursvage sogn Eschede"*.

Alt i alt må det derfor siges, at vores ældste aners eftermæle er positivt og fint lever op til den karakteristik, som Bomann nævner i sin bog. Vi ved dog ikke noget om den religiøse side af deres tilværelsen, og kan derfor kun forholde os til Bomanns mere generelle bemærkninger herom.

Slægten har fostret personer, der har haft ansvaret for postforvaltningen på Lüneburger Heide, som postholdere ude i de små samfund, som postmestre i knudepunktet Celle og i universitetsbyen Göttingen, og Adolphs nevø, Friederich, som postassistent det samme sted. Med Gabriel, der i sit korte liv både er postmedhjælper og postholder på Schafstall, er der i disse ca. 200 år tale om 8 familier i vores slægt, der kommer til at præge den tids kommunikation og samfærdsel.

Historisk set er vi efterkommere heldige i den forstand, at der i dag kan findes flere kilder til beskrivelsen af postvæsenet i det nordtyske – og dermed også af vores slægt.

Theodor Roscher afslutter sin artikelserie fra 1898 med disse lidt højtidelige bemærkninger:

”Navnet Lichtenberg, hvis bærere igennem halvandet århundrede også var bærere af trafikvæsenet i denne egn, er for længst glemt af de nulevende generationer. I stedet for de muntre klange fra posthornet hører man i dag det skingre pfiff fra lokomotivet som suser forbi den fredelige hedelandsby.”

Lad os da i det mindste forsøge ikke at glemme disse brave slægtninge, for hvad de satte i gang og udførte i familiær fællesskab igennem så mange år og under til tider vanskelige vilkår.

Vejrfane fra det gamle posthus i Hoopte ved Elben.
Den er fundet på den gamle postrute umiddelbart bag en dæmning ved havnen.

2. DEL

Sporskifte
1795-1918

GENERELLE KILDER TIL ANDEN DEL

Hovedkilderne d. og j. fra første del samt

- a. M. Galschiøt: "Helsingør – omkring midten af forrige århundrede", 1921, forlaget Rechtwig og Tryde
- b. Laurids Petersen: "Helsingør i Sundtoldstiden", bind 1
- c. "København før og nu og aldrig", bind 5, forlaget Fogtdal
- d. Landsarkivet for Sjælland:
Arkiverne a) Sjællandske retsbetjentarkiver Fr.borg Amt II og b) Rådstuearkivet i Helsingør
- e. Stadsarkivet i København
- f. Rigsarkivet
- g. Biblioteket og lokalarkivet i Kgs. Lyngby

Kildesøgning og inspiration hentet fra:

1. Jytte Skaaning og Bente Klerke Rasmussen: "Find din slægt – og gør den levende", håndbog i slægtshistorie, forlaget Bonderosen
2. Arkivalier on-line, Statens Arkiver
3. Dansk Demografisk Database
4. "Slægt og Data",
medlemsblad for DIS-Danmark

Enkelte kilder og andre oplysninger er anført som noter under teksten.

3. GENERATION: LUDEWIG AUGUST (1762-1810)

Familien Ludewig August Lichtenberg og Christiane Johanne Catharina Hölty

Far: Ludewig August Lichtenberg
 Født: 12 dec 1762 i Schafstall, Kreis Uelzen
 Erhverv: Korporal i den Hannoveranske Hær, fra 1795 ejer af Schafstall
 Død: 1 marts 1810 i Schafstall
 Forældre: Johann Christoph Lichtenberg og Eleonore Louise Schwerdtfeger
 Mor: Christiane Johanne Catharina Hölty
 Født: 26 sept 1773
 Død: 2 juni 1862 i København
 Forældre: Johan Wilhem Hölty og Johanna Margaretha Höyern

Børn:

Ludewig Ernst Lichtenberg
 Født: 6 dec 1796 i Schafstall, Hannover, Tyskland
 Erhverv: Bagemester, mel- og grynhandler
 Død: 6 januar 1861 i København

Dorothea Henriette Lichtenberg
 Født: 6 okt 1798
 Død: 26 dec 1868

Ernst Friedrich Lichtenberg
 Født: 1 aug 1800
 Død: 30 dec 1800

Anton Friedrich Lichtenberg
 Født: 1 dec 1801
 Død: 2 febr 1804

Friedrich Heinrich Lichtenberg
 Født: 12 maj 1805 i Schafstall

Philipine Elisabeth Lichtenberg
 Født: 16 juli 1809
 Død: 16 sept 1843

Schafstall – nu uden post

Det er nu tid til at vende tilbage til Schafstall for at følge vores slægts liv og færden fra 1795 og op imod vores tid. Den gamle poststation, sammen med de øvrige poststationer på ruten til Lüneburg, bliver nedlagt med undtagelse af poststationen i Ebstorf, hvor Ludewig Augusts morfar, Maximilian Heinrich Schwerdtfeger, er postmester 40 år tidligere.

Nu kommer Schafstall til at ligge ved en forladt postrute, og livsgrundlaget for familien, som det har været tilbage fra i hvert fald 1711, falder bort. Gården med krostue og mulighed for overnatning er stadig i familiens eje ved flytningen af postfunktionen til Eschede. Ludewig Augusts mor, Eleonora, som har stået for posthusholdningen på Schafstall, og i 1795 er 63 år, flytter med Johann Heinrich og hans familie til postgården i Eschede for at fortsætte arbejdet dér.

Ludewig Augusts søskende er alle voksne og veletablerede. *Gottlieb Ernst*, der er 38 år, er postmester i Celle, *Margarethe Dorethee*, på 36 år, er gift Biedenweg og bor i Lauenbrüch nær Hamburg, *Anton Ludewig Friedrich* er 31 år, gift 2 gange, teolog og huslærer hos bl.a. baron Grothe i Jühnde i Weserbergland ved Göttingen, men bliver senere amtsfoged, *Friedrich Christian*, der er 29 år, er præst i Hannoverområdet, men på vej som feltpræst til Flandern i en udsigtsløs krig.

Ludewig August selv, der er 33 år, korporal og ugift, bor, iflg. Hilck, på Schafstall. Vi ved ellers intet om hans militære løbebane, men efter al sandsynlighed bliver han rekrutteret til den hannoveranske hær omkring 1780 og fortsætter som soldat i denne i 15 år, senest som korporal.

Hannoverregeringen vedtager at udbetale Lichtenbergfamilien en erstatning på 2000 Rthl. for tabet af postfunktionen. De privilegier, der har været forbundet med gårdens almindelige vilkår som poststation, forbliver dog gældende også efter 1795, hvorfor en ny ejer fortsat vil være tildelt frihed for offentlige skatter, fri brændsel fra skoven og græsningsret for dyrene.

Privilegierne bliver sammen med inventaret takseret til en værdi af 2353 Rthl, 13 Ggr. og 2 Pfg., hvilket også bliver købsprisen for gården. Umiddelbart lyder det som en god aftale for den nye ejer, især da også krobevillingen vil fortsætte.

Det bliver Ludewig August, der beslutter sig til at overtage Schafstall og dermed til at opgive militæret. Som 31årig må han efterhånden være blevet træt af militærlivet som korporal, han har sikkert sparet nogle penge sammen og ser så chancen for at få noget fornuftigt og varigt at lave. Han kender gårdens drift ud og ind, og hans søskende lever spredt væk fra Schafstall. For Ludewig August er dette muligheden for at komme videre i tilværelsen.

Han køber gården for den nævnte sum, det samme år som broderen flytter poststationen til Eschede. Samtidig bliver han gift med Johanne Catharina Hölty,

en bryggerdatter fra Celle, der er 11 år yngre end Ludewig August. De får 6 børn, *Ludewig Ernst*, der bliver stamfar til den danske gren, *Dorothea Henriette*, der ligesom sin mor, flytter til Danmark, *Ernst Friedrich*, der dør få måneder gammel, *Anthon Friedrich*, der dør godt 2 år gammel, *Friedrich Heinrich*, der uddanner sig til bager i København samt *Philippine Elisabeth*, der forbliver ugift og kun bliver

34 år gammel. Ludewig Ernst er den eneste, der stifter familie, medens Friedrich Heinrich tager tilbage til Tyskland efter sin læretid i København, slår sig ned i Hamborg og forbliver ugift.

Schafstall som bondegård og traktørsted

Vi må gå ud fra, at Schafstall herefter fungerer som almindelig bondegård, idet et af vilkårene helt tilbage fra Stechinellis tid er, at de jordområder, der er tillagt gården, bevares og drives. De øvrige vilkår er, som vi har set, fortsat gældende, men stedet er nu endnu mere isoleret midt inde på heden, da det meste af trafikken er ophørt.

Der er imidlertid nogle forhold, der gør, at der må være en vis aktivitet af forskellig art, og gården indgår givetvis som en del af nærsamfundet, hvor skoven leverer træ til fremstillingen af salt, tjære og trækul. Det kan bestemt heller ikke udelukkes, at der leveres dyr og afgrøder til bysamfundene i området. I nærheden ligger tjæregården "Theerhof" og sydegården "Siedenholz", som begge eksisterer endnu. Sammen med gården "Schröderhof" er der trods alt en smule landsby over området, selvom der ikke findes en egentlig by.

Da skoven "Lüss" er lystskov for fyrsterne i Hannover, er der fortsat nogen trafik på den gamle postrute, og det er ikke usandsynligt, at de fine selskaber har gjort ophold på Schafstall igennem årene, ligesom rejsende med egne vogne og heste fortsat benytter denne rute endnu en årrække, indtil den nye hærvej er helt færdiganlagt, og den gamle postrute stille og roligt gror til.

Schafstall fortsætter som landevejskro med udskænkning af øl og brændevin til de rejsende, selvom fogeden i Hermannsburg har trukket tilladelsen tilbage. Amtsadvokat Sattler bekræfter imidlertid tilladelsen, som skrevet i 1. del, og kroen fungerer videre til 1840, hvor den bliver solgt til statens formueforvaltning. Senere, efter nedrivning, overgår den til skovvæsenet, der endnu i dag er tilstede dér i nyere bygninger.

De landbrugsmæssige forudsætninger i dette område er dårlige, da jorden gennemgående er meget sandet, og ingen endnu har fundet på kartoffeldyrkning i større stil. Der bliver derimod holdt får i massevis. Det er helt almindeligt, at

den enkelte bonde har mellem 500 og 1.500 får, så Jens Baggesens herlige syn af hyrdenymfer får dog en vis mening. Fårene, det såkaldte "Heidschnucke" får, bliver fortrinsvis holdt på grund af ulden og ikke så meget for dets kød, der dog indgår i den daglige husholdning, ligesom der er tale om en vis transport af får til de større byer, hvilket foregår ad de gamle postruter, dog ikke i egentlig organiseret form. Med hensyn til kvæg, dvs. køer og okser, er der ikke nogen særlig industri. Det kvæg der holdes, bliver solgt til lokale markeder, hvortil det trækkes ad det netværk af små veje og stier, der, som eneste alternativ, går på tværs af de 3 gamle postruter.

Egentlig skovdrift er der heller ikke tale om før landbrugsreformen omkring 1830, mest fordi forudsætningerne for transport af træet er uhyre begrænsede. Selvom der er en del store skove, især skoven Lüss, som Schafstall er umiddelbar nabo til, begrænses udnyttelsen af træet til det lokale forbrug og til saltsydning. Skovene består for det meste af fyr med eg og bøg ind imellem.

Af kortene til højre fremgår udbredelsen af hede, skov og landbrugsjord omkring 1780. Til sammenligning ses på det nederste kort fra år 1900 det samme område og fordelingen på det tidspunkt. Der er således tale om en landbrugsmæssig middelalder før landbrugsreformen og en stigende landbrugsmæssig udvikling efter 1830, samtidig med at transportsystemerne udbygges. Hede er angivet med lilla, medens skov og engarealer er angivet med grøn. Resten er opdyrket land. Schafstall ligger i nederste højre fjerdedel.

Urolige tider – også på Schafstall

Allerede Jens Baggesen skriver i sin dagbog om Franzoserne, da han i 1789 rejser gennem området, men Ludwig Augusts storebror oplever problemerne over en længere årrække. Det kan derfor ikke overraske, at også Ludwig August og familien får Frankrigs tryk på området at føle. Barnebarnet, Ernst Ludwig, kommer ind på problemerne, da han i sin levnedsbeskrivelse skriver, at hans farfar er godsejer²⁰ og i øvrigt ikke magter at opretholde driften og må se sig økonomisk ruineret på grund af de vanskelige tider under Napoleons krigene. Om Ludewig Augusts tidlige død i 1810 skyldes denne omstændighed, vides ikke, og vil næppe heller kunne opklares, men det står fast, at han allerede i de første år af 1800-tallet er forgældet²¹, hvilket må skyldes driften af Schafstall, efter

²⁰ Oversat fra det nok mere almindelige begreb "Gutbesitzer"

²¹ Dette fremgår af Schaers rapport på følgende måde; "...der ohnehin verschuldete Lichtenberg..."

at postfunktionen er indstillet og sikkert også Franzosernes konstante tilstedeværelse gennem flere år.

Nord for Schafstall, lige på den anden side af skovvejen, ligger et område, der på visse kort benævnes "Franzosengrund". Bagved denne stedsbetegnelse, som dog mest bliver brugt i folkemunde, ligger den kendsgerning, at Napoleons

hærenheder, i større eller mindre omfang og over en lang årrække, trækker igennem området på vej østover. Tropperne, der består af franske og spanske soldater, bruger dette sted som rasteplads på deres vej mod Rusland, og hvorfra kun ganske få vender

tilbage. En sådan voldsom forøgelse af befolkningen ved disse gennemmarcher kommer uden tvivl til at påvirke hverdagen for familierne i området. Det er absolut sandsynligt, at netop denne situation kan have været medvirkende til Ludewig Augusts skæbne og unge Ludewig Ernsts beslutning om at udvandre.

November 1806

Den 14. november 1806 ankommer de første franske soldater til Schafstall. Det er den 8. franske armés første division med omkring 7000 mand og 2000 heste samt beredent artilleri – en enorm mængde til så lille et samfund. Hæren er på vej mod Lüneburg ad den gamle postvej, som franskmændene anvender som marchrute til 1813. De slår lejr på et område overfor Schafstall, deraf navnet "Franzosengrund". Næste dag følger 2. division med endnu ca. 10.000 mand. I

begge tilfælde bryder divisionerne op og rejser videre nord/øst over efter at være blevet forplejet med flæsk, brød, ris, øl, vin, kaffe og snaps. Det kan et lille samfund selvsagt ikke klare alene, og derfor kommer den største del af forplejningen, herunder også havre til hestene, fra Celle, medens halm og koge kedler må skaffes lokalt. Landbrugsvogne bliver samlet sammen til brug for soldaternes viderefærd til Ebstorf, længere nordpå. Ovenfor er gengivet det første afsnit af Lüneburgisches Landschaftliches Deputations Collegiums brev af 12. november 1806, med meddelelse om de franske troppers forventede ankomst til Schafstall. Brevets fulde ordlyd er som følger:

12. Novemb. 1806
 Hauptstadt d. Lüneb.
 1
 Der Herr Amtmann
 Herrmannsburg

Der Herr Amtmann
 Herrmannsburg
 7000 mand
 10000 Franzosen
 2000 heste
 samt beredent artilleri
 samt
 foder, kød, brød, brændevin
 og salt
 fremkaffes herfra
 (Celle) og sendes dertil.
 Skulle der mangle nødvendig
 brændsel til brug for kogning
 og den nødvendige opvarmning
 om natten

Til Hermannsburgs Amtsforvaltning.

I morgen og i overmorgen vil ankomme hhv. 7000 og 10.000 Franzosen til Schafstall og overnatte. Foder, kød, brød, brændevin og salt skal fremskaffes herfra (Celle) og sendes dertil. Skulle der mangle nødvendig brændsel til brug for kogning og den nødvendige opvarmning om natten

skal skovbetjenten omgående og uden omkostninger give tilladelse til at der fældes træ. Vi forlanger at amtsskriver Schaer selv begiver sig til Schafstall for at medvirke til opretholdelse af ro og orden og at sørge for beværtningen af officererne. Vi underretter herfra amterne Ebstorf og Beedenbostel om troppernes videre krigsfærd. Zelle den 12. november 1806. A. Lenthe.

Beskeden er meget kortfattet, men den rapport, som amtsskriver Schaer sender til Collegiet 14 dage senere, beskriver meget godt, hvad et lokalsamfund formår at stable på benene med meget kort varsel. Lokalsamfundet består på de tider af kun 4 bygninger, Schafstall, Siedenholz skovfogedhus, Siedenholz med småhuse og skovfogedgården "Vor dem Lüsse". Beboerne er familierne Nolte, Gesterling og Lichtenberg.

Her følger uddrag af amtsskriver Schaers lange rapport over Frankrigs lejr ved Schafstall i november 1806. Uddraget omhandler de berørte familier, herunder også Lichtenbergfamilien²².

The image shows a handwritten manuscript snippet in German, likely a list of items and their values. The text is written in a cursive script and includes numbers and currency units like 'Rh', 'Mgr', and 'Pf'. The snippet is partially obscured by a vertical line on the left side.

"...derudover vedlægger jeg yderligere respektfuldt 1) i bilag A en opgørelse over de opståede omkostninger og udlæg til et beløb af 115 Reichstaler (Rh), 15 Marinegroschen (Mgr) og 6 Pfennige (Pf), 2) i bilag B en fortegnelse over de enkelte redskaber, som har været nødvendige at bekoste til brug for officerer og de involverede Amter og som er blevet fjernet af tropperne, til en værdi af 45 Rh/6 Mgr, 3) i bilag C en fortegnelse over

sager tilhørende skovfoged Nolte, skovbetjent Gesterling og Lichtenberg, som dels er stjålet af tropperne eller ødelagt af dem, til en værdi af 221 Rh/15 Mgr og udbeder mig velvilligst beløbet for disse 3 regninger tilsendt snarest muligt. Hvad især angår skaderne hos Lichtenberg, har jeg så godt som muligt og gennem Amtsinventarmesterens (Amtszimmermeister) taksering ladet vurdere den næsten fuldstændig ødelagte indhegning omkring nogle store telte, hvor også artilleriet og det ridende artilleri opholdt sig, og jeg er overbevist om, at han bliver retfærdigt erstattet med den fastsatte sum. Såfremt han ikke i det mindste får denne erstatning, så vil han være en stakkels fattig mand, da hans gård i forvejen er forgældet. I bilag D er en fortegnelse over de tiloversblevne

²² Schaers rapport, der findes i kladdeform (se et lille uddrag ovenfor), er "oversat" af arkivets personale, på hvilket grundlag den herefter er oversat til dansk.

viktualier. Med hensyn til beholdningen af brændevin²³ tilbyder Lichtenberg, at overtage denne for 50 Rh til modregning i hans erstatningssum, ligesom skovfoged Nolte har tilbudt at overtage et anker vin for 6 Rh samt kedlen og den store træbeholder til indkøbspris...".

Nærmest på trods af de mange soldater, opfører tropperne sig dog ganske civiliseret, og der er kun få beretninger om udnyttelse af lokalbefolkningen og dens ejendomme. Enkelte hændelser, som også findes beskrevet, sker der dog, bl.a. hos familien Gesterling, og Ludewig Augusts familie må opleve at blive bestjålet for noget sølvtøj, ligesom én af deres rejsevogne, en Chaise til 4 personer, bliver inddraget til brug for troppernes viderefærd. I lokalarkivet i Eschede er der fundet et notat fra den tid, og her står bl.a. følgende:

"Med få undtagelser forholdt de franske soldater sig meget disciplinerede. Det sørgede officererne for, som også indførte kropsvisitering af soldaterne efter at postholder Lichtenbergs sølvskeer var blevet stjålet. Det kunne dog ikke forhindres at tyverier opstod, ligesom der blev stjålet brænde i store mængder, da det var meget koldt i november måned".

Af ovennævnte ses, at man stadig benævner gårdens indehaver "postholder", selvom funktionen er nedlagt. Han bliver dog senere tituleret "Gutbesitzer", og hos ham bliver der i øvrigt holdt jævnlige møder med officerer fra de franske tropper, der kommer til Schafstall inde fra Celle for at diskutere forholdene omkring lejrene.²⁴

Det sidste år på Schafstall

Året er 1810, Ludewig August bliver 48 år, men dør den 1. marts. Tilbage er den ældste søn, Ludewig Ernst, på 14, Dorothea Henriette, der er 12, Friedrich Heinrich på 5 og Philippine, der ikke engang er fyldt 1 år. Deres mor, Johanne, der kun er 36 år, fraflytter Schafstall samme år og flytter med sine 4 børn til Celle. Det er meget naturligt at de flytter til denne by, idet børnenes farbror, Gottlieb Ernst, er postmester dér og børnenes morfar og mormor, Johann Wilhelm og Johanna Margaretha Hölty, hvis de da lever på det tidspunkt, også bor i Celle. Mange år senere flytter Johanne til København, hvor hun, og datteren Dorothea, der ligeledes indvandrer fra Celle, bor hos familien.

Schafstall bliver herefter solgt til et medlem af den store slægt von Uslar. Den nye ejer, der har en forstmæssig baggrund, sælger gården videre i 1820 til en von Lüsingen, og i 1840 overtager staten ejendommen, hvorefter den rives ned og erstattes med den nuværende skovfogedinstitution.

²³ Der bliver en del brændevin tilovers, da franskmændene kun drikker deres eget medbragte Cognac.

²⁴ Landsarkivet for Niedersachsen, Hann. 74 Bergen Nr. 439 "Franske soldater på Schafstall"

Tidstypiske hedehuse

Stue med ildsted, Bomann Museet, Celle

Ildsted og forråd, Bomann Museet, Celle

4. GENERATION: LUDEWIG ERNST (1796-1861)

Familien Ludewig Ernst Lichtenberg og Sara Dorothea Amalia Bense

Far: Ludewig Ernst Lichtenberg
 Født: 6 dec 1796 i Schafstall, Hannover, Tyskland
 Erhverv: Bagemester, mel- og grynhandler
 Død: 6 januar 1861 i København
 Forældre: Ludewig August Lichtenberg og Christiane Johanne Catharina Hölty

 Mor: Sara Dorothea Amalia Bense
 Født: 6 maj 1797 i København
 Død: 11 jan 1880
 Forældre: Johan Daniel Bense og Sara Elisabeth Hoffgaard

Gift: Foråret 1826 i Vor Frelsers Kirke, København

Børn:

Edvard Daniel August Lichtenberg
 Født: 30 nov 1826 i Kgs. Lyngby
 Erhverv: Sømmand, styrmand
 Død: 10 apr 1866 i Rio de Janeiro

Johanne H. Elisabeth Lichtenberg
 Født: 2 sept 1828 i Kgs. Lyngby
 Død: 29 sept 1830 i København

Ernst Ludewig Lichtenberg
 Født: 15 juli 1830 i København
 Erhverv: Bagemester, gårdejer og kreditforeningsdirektør
 Død: 16 juli 1907 i København

Johan Theodor Lichtenberg
 Født: 18 febr 1833 i København
 Erhverv: Grosserer
 Død: Aug 1918 i København

Adolph Christian Lichtenberg
 Født: 10 apr 1835

Karl Friedrich Lichtenberg
 Født: 12 januar 1837 i København
 Erhverv: Bagemester m.m.
 Død: 6 juni 1900 i København

Celle og udvandringen

Ludewig Ernst er kun 14 år, da han kommer til Celle. Alt tyder på, at han påbegynder sin uddannelse som bager, allerede medens han bor i Celle. Om han også færdiggør uddannelsen er nok mere tvivlsomt, men det kan ikke udelukkes, da det er helt normalt, at de unge påbegynder en uddannelse allerede som 14-årige. Uddannelsen til bager tager formentlig omkring 4 år, hvorfor det passer godt med, at Ludewig Ernst føler sig klar til at rejse, nu hvor han bliver 19 år.

Ludewig Ernst udvandrer til Danmark, formentlig i 1815. Wilhelm nævner i sin beskrivelse Napoleons tilbagekomst som årsag til udvandringen, og det er da også rigtigt, at der igen er krigstilstande i 1814, da Napoleon har fået stablet en hær på benene efter sin afrejse fra Elba og genindtagelsen af lederskabet i Frankrig. Det skaber en masse uro i Europa, også i nærområdet, hvor slægten bor. Hele Ludewig Ernsts ungdom har været præget af uro og usikkerhed, og medvirkende til hans beslutning er nok også, at der i disse år gøres alvorlige forsøg på at samle enkeltstaterne til én stat, Tyskland. Et af midlerne til at opbygge en fælles nationalitetsfølelse bliver indførelsen af værnepligt, og Ludewig Ernst har netop alderen. I disse år er der, interessant nok, mange unge mænd, såvel fra Preussen som fra Hannover, der vælger at udvandre, de færreste bliver registreret som egentlige udvandrere, mange forsvinder simpelthen.

En meget enkel grund kunne også være, at Ludewig Ernst som håndværkersvend følger navertraditionen og tager på valsen. Som mange landsmænd kommer også han til Danmark. Han bliver imidlertid, slår rødder og bliver dansker.

Bevæggrundene kan altså være flere, og hvorom alting er, har han det mod, der skal til for at afprøve mulighederne under fremmede forhold. Disse erfaringer kommer senere hans sønner til gode.

Ludewig Ernst rejser fra familien, der bliver boende i Celle, og målet er København. 10 år senere, omkring 1825, rejser også hans bror, Friedrich Heinrich, til København, hvor han bliver udlært som bager hos bagermester Johan Frederik Bentzien i Dr. Tværgade i september 1828. Han vælger dog at rejse tilbage til Tyskland, hvor han slår sig ned i Hamborg.

København

Hvilken vej Ludewig Ernst rejser, får vi nok aldrig at vide, men måske har han taget samme rute som Jens Baggesen – bare omvendt – med pakken, dvs. post- og skibsruten fra Kiel til Københavns toldbod. Det er dog muligt, at han må vælge en alternativ rute, da Kiel/København ruten først bliver åbnet igen engang i 1815 efter at have været lukket på grund af Napoleonskrigene.

Hvad han imidlertid med sikkerhed oplever er en "storby" med ca. 120.000

indbyggere, som alle er klemmt inde bag voldene kun med adgang gennem byens 4 porte. På billedet nedenfor, får vi en tydelig fornemmelse af, hvor lille et areal landets hovedstad optager. Det har sin forklaring i Danmarks bankerot i 1813 og ikke mindst i det engelske terrorbombardement af København i 1807. Følgen bliver, at militæret i lange tider derefter forhindrer en naturlig udvikling af byen ved udlæggelse af såkaldte demarkationslinier med særlige krav til nyt byggeri indenfor de snævre grænser. Forudsætningen for at militæret kan godkende et byggeprojekt er derfor, at en bygning kun må opføres på en sådan måde, at den hurtigt vil kunne rives ned igen af hensyn til udsynet.

Forfatteren Peter Thielst har i sin "Historien om Søren Kierkegaard"²⁵ på glimrende vis beskrevet København og forholdene dér, netop i disse år. Det er de forhold, som også Ludewig Ernst oplever ved sin ankomst, og i øvrigt må leve med i alle årene i København.

Her følger nogle citater²⁶ fra bogens kapitel om København, hvor der først bydes på en rundtur,

"Om man nu kender København, har mulighed for at tage en rundtur eller må nøjes med at se på kortet, så bør man gøre sig klart, at Sørenes København i areal nærmest var som en mellemstor landsby, godt 1 km. i bredden fra øst til vest og 1,5 km. fra nord til syd – ganske overskuelig og overkommelig til fods."

²⁵ "Livet må forstås baglæns – men må leves forlæns", Gyldendal

²⁶ Med tilladelse af forlaget Gyldendal. Billedet er fotograferet fra privat litografi. På billedet ses Gothersgade som en markant midterakse.

Også områderne uden for byens snævre grænser har fået lidt omtale,

”Uden for denne bygrænse lå på Sørenes tid et åbent landskab med krat, marker, gårde, blegdamme og en spredt bebyggelse med bl.a. gæstgiverier og ølstuer langs indfaldsvejene til Østre Port, Nørre Port, Vestre Port og Amager Port. Al trafik til og fra byen skulle passere igennem disse byporte, og både som fæstningsværk og handelsby var København en lukket og stærkt kontrolleret lilleput-hovedstad.”

Altså fire ind- og udgange til landets hovedstad forbundet med voldanlæg. De 4 porte bliver lukket og låst hver aften, og alle kan sove trygt og roligt, for fjenden er jo lukket ude. Men om dagen er det anderledes ifølge dette citat fra kapitlet,

”I morgentimerne meldte bønder og andre handlende sig foran byportene for at betale bompeng og komme ind i byen, sælge og gøre forretninger. Takket være disse toldpenge ved byportene fik bystyret også en pæn andel i handelslivet inden for murene.”

Befolkningen, de 120.000 mennesker, fylder godt på de ca. 1,5 km², omkring 10 m² til hver, hvis alt er ligelig fordelt, hvad det selvfølgelig ikke er. I de fattigste og tættest beboede dele af byen, er der kun 2-3 m² til rådighed for hver enkelt.

”Og hver dag i dagtimerne voksede tætheden på gader og torve på grund af de handlende, der kom ind fra omegnen og forsynede byen med livsforbrødenheder. Lidt mælk kunne man selv levere, idet byen husede 2-3.000 køer, opstaldede i baggårdene (undertiden oppe på 1. eller 2. sal) og ofte i tilknytning til brændevinsbrænderierne, hvor affaldet var godt foder. Dertil naturligvis en del høns, hunde, katte og – mus og rotter! En levende by.”

Prøv at standse op et øjeblik og forestil jer lydene fra al denne leben, det er dog det Ludewig Ernst oplever første gang, han kommer til staden. Hvilken omvæltning.

”...at den selv flød med skident vand og affald. Gaderne havde åbne rendestene, de store i hver side, de mindre i midten, nok kom der nattemænd og hentede indholdet fra lokummerne i gårdene, men rendestenen transportererede langsomt resten gennem byen og ud i havnen.”

Udover den høje børnedødelighed førte al denne elendighed da også til koleraepidemien i 1853 og de efterfølgende par år. Epidemien lægger godt 5% af

byens befolkning i graven uden for Østre Port. Oven på disse grave ligger i dag det pæne ambassadekvarter ved Svanemøllen.

De første år i København

Som 19-årig bagersvend er Ludewig Ernst i 1815 ankommet til en summende storby sammenlignet med stilheden på heden og i byen Celle. Han kan ikke et ord dansk og skal nu i gang med at søge et job og et sted at bo.

Først skal han dog en tur på paskontoret, kaldet "De Rejsendes Kontor". Det skal man finde på Rådhuset, enten på Charlottenborg ud til Kongens Nytorv eller i det nye rådhus på Nytorv, der åbner dér samme år, han ankommer. På paskontoret skal han noteres med navn, stand og ankomstdato i en såkaldt eksaminationsprotokol og af personalet ses an, om der nu kunne tænkes at være noget mistænkeligt ved ham. Som der står i bestemmelserne:

"Alle nyankomne ere pligtige til uopholdeligt efter ankomsten personligt at fremstille sig for at lade deres pas undersøge og for øvrigt at være examination underkastet ang. øjemedet med rejsen samt det videre, hvortil omstændighederne kunne give anledning".

På rejsekontoret er ansat betjente, der bl.a. skal virke som politispioner. Som det er formuleret i reskriptet, er deres opgave,

"at underrette sig om de rejsendes forhold og have øje med deres omflytning i staden".

Det er ikke sandsynligt at betjentene har brugt megen tid på Ludewig Ernst, men i det hele taget er retsordenen i forbindelse med udlændinges indrejse og ophold i høj grad en følge af, at Danmark er i krig med England mellem 1807 og 1814²⁷. Behørigt registreret går Ludewig Ernst ud i byen for at finde landsmænd, job og bolig. Han søger sikkert også til den tyske kirke, Sankt Petri i Nørregade, der i hele hans tilværelse i København bliver hans, og senere, under børnenes opvækst, familiens kirke. Her bliver han gift første gang, her bliver børnene døbt og konfirmeret, og herfra bliver han og hans kone bisat mange år senere.

Det kan ikke dokumenteres at Ludewig Ernst ankommer i 1815, da paskontorets registreringer desværre ikke findes mere. Årstallet baserer sig derfor på familiens overlevering. Første gang, vi hører fra ham, er den 20. april 1817, hvor han er noteret i bagerlavets protokol for tilrejsende svende. Uanset om hans første indrejse i Danmark er i 1815, kan hans optagelse i lavet i foråret 1817 kun være udtryk for, at han enten er udlært som bager hjemme i Celle, eller i det mindste

²⁷ "Siden Saxo" nr. 3/2004, Karl Peder Pedersen, arkivar og seniorforsker, Landsarkivet for Sjælland.

har påbegyndt uddannelsen dér, idet lærlingetiden for mange håndværk, også dengang, er mellem 3 og 4 år. Er han ankommet til Danmark i 1815, tyder det på, at han først har været optagelsesberettiget i bagerlavet fra 1817.

Ludewig Ernst søger ikke om dansk statsborgerskab. Han behøver det heller ikke, da der på det tidspunkt er fri indrejse til Danmark for alle, der bekender sig til den evangelisk-lutherske kirke. Der er åbenbart ingen umiddelbar grund til for Ludewig Ernst at søge om at blive naturaliseret, som det hedder, og han er da heller ikke registreret i navneregisteret over ansøgninger om statsborgerskab, hverken ved sin ankomst eller senere²⁸. Det er i øvrigt ikke mange indrejsende, der søger om at blive naturaliseret, kun små 3000 over en periode på 70 år fra 1776, og af dem er 92% tyskere. Det kan dog undre at Ludewig Ernst ikke, som mange af håndværkermestrene gør det, søger om statsborgerskab i 1849 ved grundlovens vedtagelse, hvor der samtidig bliver indført valgret.

At skulle søge rimelig bolig i en så tætpakket by er på forhånd næsten udelukket. For en ung indvandrer, som også skal skaffe sig arbejde, er der ikke meget at vælge imellem. Ludewig Ernst havner da formentlig også allerede fra starten i den allermest tætpakkede og støjende del af byen, nemlig i kvarteret omkring Gothersgade.

Vi kan ikke følge Ludewig Ernst i de første år i Danmark, idet der desværre ikke foretages folketællinger mellem 1803 og 1834, men i årene fra ankomsten og til flytningen til Helsingør, dvs. godt 8 år, bor han i 1824, på tidspunktet for brylluppet med Anne Nielsen, på hjørnet af Adelgade og Sølvgade, i Adelgade nr. 262²⁹, i en smuk købmandsgård, som dog bliver revet ned allerede i 1899. Hans kommende kone bor på det tidspunkt i Gothersgade nr. 344, på hjørnet af Grønnegade. Begges adresser er registreret i kirkebogen, og er de første oplysninger, der findes om deres bopæle.

Fra foråret 1817 og indtil september 1824 arbejder Ludewig Ernst som svend hos 6 forskellige bagermestre, der alle har mellem 3 og 6 svende. Den længste periode, og sidste som svend, er godt 3 år hos bagermester J.F. Bentzien i Dr. Tværgade. Her bliver også hans lillebror udlært 4 år senere.

²⁸Dansk Data Arkiv over alle, der mellem 1776 og 1960 har fået tildelt indfødsret.

²⁹ Alle gadenumre fra før 1860 er i denne bog angivet med de stadig i dag gældende matrikelnumre. Se tavle 3 "Sterms kort" fra 1841. Vejnumre kommer først til efter 1860.

Anne Nielsen

Ludewig Ernst bliver gift med nu 29-årige Anne Nielsen fredag den 24. august 1824 i Sankt Petri Kirke, den tyske kirke i Nørregade, Københavns ældst fungerende kirke.

Det kunne være interessant at vide, hvordan Anne og Ludewig Ernst møder hinanden. De bor i samme område, og i denne livlige del af København er det ikke vanskeligt at støde ind i den eneste ene. Måske har de siddet i Kongens Have i solnedgangens skær med genskindet fra det dengang hvidkalkede Rosenborg Slot, og dér blevet enige om en fremtid sammen. Stemningsfuldt er der i haven, den er som en oase for beboerne i de trange boliger tæt på. Men vi får det aldrig at vide.

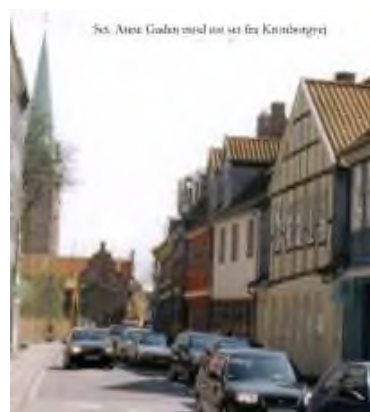
Flytningen til Helsingør

Ludewig Ernst beslutter sig for at rejse til Helsingør, enten for at slå sig ned dér, eller for at skaffe sig et hurtigt økonomisk grundlag for at komme videre med sit fag. Kun 2 dage efter brylluppet rejser han og Anne nordpå.

Den billigste mulighed til Helsingør fra København er med skipper Thommesen eller én af de andre skipperes pakot, der betjener sejlrueten mellem København og Helsingør. Hvis vinden ikke har været føjelig den dag, så det vil komme til at tage for lang tid, vælger de sikkert i stedet landevejen med pakkeposten eller dagvognen, som i folkemunde bliver kaldt "Radbrækningsmaskinen", en ufjedret åben hestevogn med plads til 4, som skrumples nordpå, gør ophold i 10 minutter på Amsterdam Kro i Hirschholm (det nuværende Hørsholm), hvorefter den fortsætter til Helsingør. Her bliver de ømme passagerer sat af i Stengade ud for det svenske konsulat, som i dag fungerer som apotek. Dagvognen er i øvrigt vidt berygtet, helt fra Stockholm, idet den er en del af det rutesystem, der forbinder den svenske hovedstad med Hamburg.

Efter ankomsten flytter Ludewig Ernst og Anne ind i hus nr. 73 i 1. fjerding, hvilket er på hjørnet af Sct. Anna Gade og Kronborgvej. Her bliver han lejer i samme ejendom som bagermester Bordier og en fattig enke. Stedet, der ligger i den nordvestlige del af byen, ikke langt fra Karmeliterklosteret, er for længst revet ned, men man kan stadig få et indtryk af omgivelserne ved at stille sig dér, hvor parret bor og med dem i tankerne se ned ad Sct. Anna Gade mod øst. Kan man se bort fra de nymodens biler, vil Ludewig Ernst nok give os ret i, at gaden stadig giver et godt indtryk af bebyggelsen

på hans tid, og især at den højre side af gaden er velbevaret helt ned til og forbi klosteret fra middelalderen.

Men hvorfor Helsingør?

Dette kan der være flere grunde til. Som i København bor der på det tidspunkt en del tyskere i byen, den er i forvejen meget international, den er købstad og domkirkeby, og i øvrigt én af landets største byer, af samme størrelse som Ålborg og Odense. Der er opgangstider efter 20 år med almindelig tilbagegang i forretningslivet, mislykkede spekulationer, formindsket skibsfart, tab ved kaperi og fallitter af huse.

Forretningsmæssigt er der ved at komme gang i erhvervslivet igen, og som håndværker og tysk statsborger, er det ikke noget problem at slå sig ned i byen. I Helsingør er tyskernes stilling, i forhold til de mange andre udlændinge, forskellig derved, at tyskerne ikke regnes for egentlig fremmede, men indtil 1848, kun for venner. Holstenerne har i årevis haft dansk indfødsret, og ved Øresundstoldkammeret er adskillige officerer og embedsmænd tyske. Størst indflydelse på bylivet i Helsingør får de tyske i håndværkerlavene. Sproget er tysk og mange danske håndværkersvende, der ikke kan et ord tysk, må lære fagets tyske sprog for at kunne bestå svendeprøven. Gamle lavstraditioner i mange håndværkerfag er bevarede til helt ind i 1860erne som en arv fra Tyskland, og de nævnes med respekt som internationalt fagligt eje.

Havnen er under udvidelse og er nu Nordens største. De mange skibe, der ankrer op i Helsingør, giver omsætning til byen gennem gode indtægter fra sundtolden og proviantering af skibene. Især ernæringshåndværket, dvs. bagere, slagtere, købmænd og grønthandlere, har gode vilkår for at tjene penge i forbindelse med proviantering af skibene. Forventningerne blandt de forretningsdrivende i begyndelse af 1820erne er derfor store.

Borgerskab og Bagemester

Før næringsloven af 1857 er der krav om at handlende, håndværkere og skippere skal erhverve borgerskab i landets købstæder for at kunne få lov til at virke som selvstændige næringsdrivende. Ludewig Ernst må derfor rette sig efter disse regler, da han beslutter sig til at blive selvstændig. Torsdag den 14. oktober 1824, 1½ måned efter ankomsten til Helsingør, går Ludewig Ernst, om formiddagen, op til magistraten på Rådhuset og anmoder om borgerskab som bagemester i byen. I magistratens protokol for den dag kan man herom læse:

”Han fremstod som bagersvend, født i Hanover 28 år gammel og begærede at vinde borgerskab som bagemester her i byen. Han foreviste sin lavsbog fra bagerlavet i Købh., hans dåbsattest og en udtalelse om hans foregaaende gode vandel. Ligeledes foreviste han udtalelse fra det Borgerlige Artilleri Korps om at intet er funden mod

at han kan vinde borgerskab, og da han er indstillet af bagerlavet her i byen og efter at have aflagt den befalede ed kan han optages som lavsbroder i bagerlavet her i byen”.

Da Ludewig Ernst, efter 8 år som bager i København, opfylder de ret strenge krav til faglig baggrund og erfaring, får han, uden de store besværligheder, borgerskab som borger og bagermester i byen Helsingør. Egentlig kunne han godt have stået udenfor lavet, såfremt han havde valgt at blive kagebager, fribager eller rugbrødsbager, men han vælger at følge traditionen og knytter sig til det lokale bagerlav.

Som grundlag for bagerlavets godkendelse skal der være gennemført mindst 5 års tjeneste som dreng hos et lavsmedlem og derefter mindst 3 år som svend indenfor lavet. Dette imødekommer Ludewig Ernst efter årene i Celle og København, og da der ikke kan herske tvivl om, at hans uddannelsesmæssige baggrund dermed er i orden, er han derfor nu blandt de 12 bagermestre, der på det tidspunkt har opnået det nødvendige borgerskab i Helsingør. Ingen tildeles borgerskab som håndværker i Helsingør, eller for den sags skyld i andre købstæder, selv ikke i hovedstaden, uden lavets godkendelse. Det er bagerlavet, der fastsætter det antal mestre og svende, der ønskes, og i Helsingør, hvor antallet i øvrigt er baseret på en forordning udstedt af Chr. IV, må der maksimalt være 16 bagere i byen. Magistraten i Helsingør, som udsteder borgerskabsbreve, følger normalt lavets indstilling, idet magistraten nødig går imod lavets ønsker, når der forhandles om bevilling og borgerskab. Hele kommunen er som én stor familie, hvor alle kender hinanden og hinandens værd, når beslutninger skal træffes. En kritisk røst mod disse forhold kan ses af en Hr. Jacobis vovede artikler i avisen i Helsingør, hvor han bl.a. skriver:

”...er det disse antikke merkantile lavsbaand, som svinebinder al frihed i den gren af menneskelig virksomhed, som opliver og udvikler de andre og trækker kræfterne fra et sundt og blomstrende handelsliv i Helsingør”.

En liberal tankegang kommer her tydeligt til udtryk, i en periode hvor censur er almindeligt. Kritikken rører dog ikke lavene, og først i 1857 indføres loven om næringsfrihed, hvilket i øvrigt bevirker, at Ludewig Ernsts yngste søn, Carl Frederik, uden problemer kan nedsætte sig som bagermester i København og senere blive anerkendt håndværkerformand uden overhovedet at være uddannet som bagersvend, men kun af egen drift at have sørget for at få lidt praktisk oplæring i hofbager Olsens bagerier.

Bagerlavets lavsskilt

Bagerfaget er på Ludewig Ernsts tid et meget anerkendt håndværk, og bagerlavet er da også et af de ældste lav her i landet. Fagets anerkendelse kan bl.a. ses af

lavsskiltet, der er forsynet med en krone, som udtryk for denne anerkendelse, selvom oprindelsen til kronen egentlig ikke har noget direkte med faget, eller et kongehus, at gøre.

Historien bag kronen daterer sig til wienerbagerne i 1500-tallet.³⁰ Wien er belejret af tyrkerne, og bagerne, der jo står op midt om natten, opsnapper at tyrkerne har i sinde at angribe. Bagerne reagerer lynhurtigt og får slået alarm. Ved deres heltmodige indsats bliver angrebet forpurret og fjenden drevet på flugt. Som tak herfor giver Paven bagerne lov til at forsyne deres lavsskilt, kringlen, med en krone. Hvordan kringlen med krone havner i Danmark fortæber sig i det uvisse.

Det er dog en kendsgerning, at Danmark i dag er det eneste land i verden, hvor bagerlavet har tilladelse til at bruge den eftertragtede krone over kringlen. Tilladelsen bliver dog truet i midten af 1800-tallet, hvor der udstedes et kongeligt dekret om, at kronen skal fjernes fra lavsskiltet, idet man ikke kan have et håndværk, der nyder særlige fordele, navnlig ikke nu hvor der vil blive næringsfrihed. Bagerlavet protesterer kraftigt mod dette, og enden på balladen

blicher, at kronen kan blive siddende. Derfor ser man også i dag bagernes lavsskilt med en krone på toppen, dog normalt ikke så fornemt i udførelsen som det gamle smedede skilt på billedet ovenfor, der stadig hænger på en husmur i Helsingør. De svenske bageres lav forsøgte i øvrigt at få en tilsvarende tilladelse så sent som i 1990erne, dog uden held.

De 2 år i Helsingør

Måske har det overrasket Ludewig Ernst, at der er hele 12 bagermestre til en by med "kun" ca. 6000 indbyggere, navnlig da omsætningen i al væsentligt skal findes i skibsfarten og ikke blandt beboerne, men han har sikkert haft det fornødne gå på mod til at starte sin forretning med forventning om en god levevej for sig og sin familie. Det har nok heller ikke været vanskeligt at finde et udsalgssted, da der oftest blot er tale om et lokale med en hvidskuret disk med hul ned til pengeskuffen og et par hylder op ad væggen, hvor pladerne med de varme hveder kan skubbes ind, efterhånden som de bliver færdige ude i bageriet i baglokalet. Der er ingen marmordisk og opsatser med kager og wienerbrød, som vi i dag ellers er vant til.

Nogle tal vil vise at han har grund til optimisme. I de par år Ludewig Ernst ernærer sig som bager i Helsingør, ankommer der omkring 15.000 skibe til byen – pr. år. De skal alle stoppe op for at betale deres sundtold, nogle skal ligge længe på grund af vejret, andre skal repareres, og alle skal handle. Derfor er der på de tider 35 skibsklarere i byen til at varetage skibenes interesser, og da klarererne ofte samtidig har indtægter fra skibsproviantering, gælder det for en bagermester som Ludewig Ernst at få aftaler med disse mellemlandere. Et tal fortæller, at én

³⁰ Iflg. <kbh-bagerlaug.dk>

enkelt skibsklarerer i 1863 leverer 387.565 pund skibsbrød. Det er meget, men kan ikke overraske, da skibene dengang, i forhold til i dag, bruger lang tid mellem hver havn, med mange munde at mætte på de lange stræk over havene.

Forholdet mellem bønder og byfolk i Helsingørområdet er ikke altid lige godt, og bønderne kan gå de næringsdrivende, navnlig slagtere og bagere, lovlig tæt ind på livet i deres syn på retten til at forhandle egne produkter, navnlig brød, inde i byen. Velhavende bønder, der bor udenfor "læbæltet", dvs. fra omkring 7-8 km. fra bygrænsen, driver rugbrødsbageri, holder svende (uden for lavet) og indretter udsalgssteder tæt ved byen, eller kommer med vogne fulde af brød til bygrænsen, hvor folk fra byen så møder ud og forsyner sig uden at betale acisse, når de skal tilbage gennem byporten igen. Med rette beklager bagerne i byen sig over disse forhold, for foruden næringsskat, skal de også betale formalingsafgift og som oftest sælge brødet efter en bestemt takst, der fastsættes af kommunen. Disse forhold begrundet sikkert, at Ludewig Ernst vælger at handle med skibsfarten, og han går højst sandsynligt i gang med at bage skibsbrød. Han er nu blandt de næringsdrivende, der skal leve af de muligheder, der kommer fra søen. Det er først og fremmest skibsklarerere og leverandører af skibsfornødenheder, hvortil også regnes bagere og grønthandlere, samt værtshusholdere, der har gode muligheder indenfor dette noget specielle fagområde.

Som mange andre i Helsingør må også han imidlertid sande at troen på opgangstiderne ikke kan holde, og det kan måske være årsagen til, at han vælger at tilbagelevere sit borgerskab til magistraten allerede den 19. oktober 1826, altså efter blot 2 år. Der findes ingen optegnelser i magistratens dagsprotokol, hvorfor han ikke er mødt personligt med sin opsigelse. I stedet modtager Magistraten opsigelsen i et brev dateret 14.10.1826. Kommunen påtegner brevet efter at have undersøgt, om der er gæld til det offentlige. Det er der ikke.

Kommunen påsætter et lille tillæg til brevet med den nydeligste sytråd, hvori det ligeledes bekræftes, at Ludewig Ernsts kone heller ikke skylder noget og i øvrigt har betalt årets præstepenge, som Ludewig Ernst er kommet i restance med.

Helsingør den 14. Oktober 1826
 L. E. Lüttenberg
 Lagermester
 Helsingør

Opsigelsen er ganske kort og uden anden forklaring end, at han agter at rejse fra byen. Derudover blot en anmodning om at det bekræftes, at han ikke er byen noget skyldig.³¹

Tiden i Helsingør er nu forbi, og iflg. skattelisterne for 1825 og -26 kommer der nok heller ikke så meget gang i forretningen for Ludewig Ernst. Han bliver kun sat i skat med et lille beløb, faktisk hele 4½ gange så lidt som sin nabo, bagermester Bordier, og i præstepenge bliver han kun opkrævet for halvdelen af, hvad Bordier må af med til præsternes underhold, kun 1 rigsdaler årligt, hvilket er meget lavt.

Hans interesse i bagerlavet i Helsingør er ikke stor. I mødeprotokollen fra den tid, er han kun mødt én gang, den 12. oktober 1826, dvs. en uges tid før afrejsen fra Helsingør, hvor han, sammen med 10 andre medunderskrivere, deltager i valget af ny oldermand til lavet.

Anne dør

Imidlertid kan der også have været personlige grunde til, at Ludewig Ernst ikke får fodfæste i byen. Hans kone, Anne, dør 2. juledag 1824, kun omkring 3

The image shows a handwritten document in cursive script, likely a death certificate or a legal notice. The text is written in dark ink on aged paper. At the bottom, it is dated 'Helsingør. den 26 Dec. 1824.' and signed 'Ludewig Ernst'.

måneder efter deres ankomst til Helsingør. Ludewig Ernst anmelder samme dag dødsfaldet til skifteretten i byen, og dagen efter møder repræsentanter derfra på bopælen for at gøre boet op. Skiftet afsluttes med en nøje opgørelse af boets ejendele, og da det meste, udover almindeligt bohav, har tilknytning til Ludewig Ernsts ejendom, bl.a. råvarer til bageriet, får han efter nærmere overvejelser

udlagt boet. Efter de gældende arveregler fra den tid, er Ludewig Ernst, som enkemand uden børn i ægteskabet, faktisk ikke arveberettiget, men da boet er almindeligt og uden særlig værdi for andre end for Ludewig Ernst, og da Annes gamle moster, der, såvidt Ludewig Ernst er bekendt, bor i Kgs. Lyngby, er eneste arveberettiget efter loven, afslutter skiftemyndigheden boet til Ludewig Ernsts fordel.

Anne bliver begravet i Sankt Mariæ Kirke i Helsingør den 30. december 1824, den kirke som de 2 hører til. Kirken har tidligere fungeret som kirke for det tyske mindretal i byen. Begravelsen bliver forrettet af præsten Peter Ephraim de Fischer. Der findes ingen oplysninger i patientprotokollen for Øresunds- og

³¹ Brevet er bevaret i Landsarkivet for Sjælland under Helsingør Rådstues almindelige indkomne korrespondance.

Helsingørs Sygehospital, om Anne har været indlagt forud for sin død, hvorfor dødsårsagen er ukendt.

Hvem er egentlig Anne Nielsen?

Da Ludwig Ernst bliver gift, indskrives hans hustru som Anne Nielsen i kirkebogen. Dette navn går igen i kirkebogen ved hendes bisættelse og i skifteretsprotokollen, da boet skal gøres op. Ludewig Ernst selv skriver også Anne Nielsen i anmeldelsen til skifteretten. Dette konsekvente navnebrug skal sammenholdes med Wilhelms slægtshæfte, hvori der står, at Ludewig Ernsts første kone er Ane Marie Nielsdatter, datter af Niels Pallesen og Inger Christensdatter fra Lyngby. Det er derfor relevant at spørge, om der er tale om den samme person?

Ane Marie Nielsdatter eksisterer og hendes forældre er rigtig nok Niels Pallesen og Inger Christensdatter. Ved brylluppet i 1824 fremgår det af kirkebogen, at Anne Nielsen er 29 år gammel. Ane Marie derimod ville være godt 30½ år på dagen. Wilhelm skriver datoen for fødslen som 5.1.1794, hvilket imidlertid er Ane Maries dåbsdag. Hun bliver født den 22. december 1793. Ane Marie og familien bor i Kongens Lyngby, og allerede ved folketællingen i 1801, hvor Ane Marie er 7 år, bliver hun kun kaldt Marie. At hun, eller forældrene, har „smidt“ Ane væk bekræftes af, at hun ved sin konfirmation den 4. april 1809 også kun navngives Marie i kirkebogen.

Det, der kan tale for at Anne Nielsen og Ane Marie Nielsdatter er den samme person, er en passage i skifteretsprotokollen. Ludewig Ernst bliver spurgt, om afdøde har nogle slægtninge. Hertil svarer Ludewig Ernst, at hendes forældre ikke lever mere, og at der kun kan være tale om en gammel moster, der lever i enkestand i Lyngbye, en moster, som Ludewig Ernst må beklage, at han ikke kender navnet på. Ane Maries mor lever således ikke i 1824, og hendes far dør i januar 1810. Der er yderligere 2 omstændigheder, der bør noteres, dels at Ane Maries 4 ældre søskende overhovedet ikke er nævnt i protokollen som mulige arvinger og dels, at der ved folketællingen i 1801 for Kgs. Lyngby³² bor en Ane Nielsdatter hos Catrine Larsdatter, som i denne registrering fremstår som hendes moster. Ane er nærmest alderssvarende, men da hun indskrives som uægte barn, kan det ikke være hende så tidligt i hendes opvækst.

Der kan desværre ikke findes dokumentation for, at der er tale om den samme person og Ludewig Ernst kan ikke huske navnet på mosteren. Er Kongens Lyngby det rette sted, findes dog ingen dér med navnet Anne Nielsen omkring 1800, men en del med navnet Ane. Det kan i øvrigt undre, at hverken kirkebogsføreren eller skifteretsfuldmægtigen har forlangt dåbsattest som dokumentation for rette navn, medmindre Ane Marie har søgt og fået

³²Ft.1801, husstand 17, lb.nr. 133, indførselsnr. B8720.

navneforandring, hvilket ikke er sandsynligt, idet det dengang kun kan ske ved kongelig bevilling gennem Danske Kancelli, og de fleste på det tidspunkt er ude af stand til at betale afgiften til staten, som, f.eks. i 1875, er ca. 100 gange timelønnen for en faglært arbejder. Anne Nielsen eller Ane Marie Nielsdatter? Det bliver nok ikke opklaret, om Wilhelm har ret, især fordi Anne Nielsen er et meget almindeligt navn, og da hendes fødested ikke kan tydes³³, bliver det ikke nemt at komme videre.

Sara – vores stammoder

Det må være en meget vanskelig periode for Ludewig Ernst nu at skulle igennem. Han bliver i Helsingør i endnu næsten 2 år, og møder på et tidspunkt Sara Bense. Sara er datter af saddelmagermester i København, Johann Daniel Bense og dennes 2. kone, Sara Elisabeth Hoffgaard. Forældrene bor på det tidspunkt i St. Kongensgade nr. 38. Saras farfar stammer fra samme område som vores tyske aner. Her er han linnedvæver i Lüneburg. Hoffgaardslægten er nærmere omtalt i 3. del.

Sara, der er 28 år, da hun møder Ludewig Ernst, bliver gravid i februar 1826, men parret bliver tilsyneladende ikke gift, hverken i Helsingør eller senere i Lyngby, idet der ikke er registreret noget i de respektive kirkebøger derfra. En borgerlig vielse kan ikke foretages på det tidspunkt, ligesom vielser skal finde sted i det sogn, hvor bruden opholder sig.

Heller ikke i de københavnske kirker har der tilsyneladende fundet en vielse sted, men det viser sig, at Ludewig Ernst, den 7. februar 1826, er hos magistraten i København for at betale en såkaldt kopulationsafgift, som brudgommen skal betale forud for indgåelse af ægteskab. Kopulationsafgiften er for længst bortfaldet udenfor hovedstaden, men er opretholdt i København som et særligt privilegium givet af staten, og på den måde bliver den opkrævet indtil 1868 som en skatteindtægt. Det er i øvrigt en afgift, som mange københavnere søger at undgå ved at lade sig gifte på Frederiksberg eller i Hvidovre. Ludewig Ernst betaler dog afgiften, og i magistratens regnskabsbog³⁴ er yderligere noteret, at vielsen vil foregå i Vor Frelser Kirke. Da intet er registreret i kirkebogen om dette bryllup, hvilket ikke er unormalt i sådanne tilfælde, er notatet i regnskabsbogen det eneste bevis på, at Ludewig Ernst og Sara bliver gift i foråret 1826, og det kan derudover være udtryk for, at Sara bor i København på det tidspunkt, og at Ludewig Ernst meget vel kan have boet alene i Helsingør i mindst et år efter Annes død.

³³ Skriftskyndige på Landsarkivet kan bekræfte at stednavnet i Kirkebogen ikke er Lyngbye, ligesom Annes far, ligeledes i kirkebogen, er navngivet Niels Jensen og ikke Pallesen.

³⁴ Regnskabsbogen afslører en ukendt person med samme efternavn som vores. Se 3. del

Til Kgs Lyngby

Det kan ikke udelukkes, at det er Sara, der vil foretrække at bo et andet sted end i Helsingør, men det kan dog lige såvel være, at det er det forretningsmæssige og det mere personlige for Ludewig Ernst, der afgør sagen.

Da parret rejser fra Helsingør i efteråret 1826, umiddelbart efter at Ludvig Ernst har opsagt sit borgerskab, er Sara 29 år og højgravid. Hun føder en dreng den 30. oktober, 14 dage efter at de er ankommet til Kongens Lyngby. Barnet bliver døbt i Lyngby Kirke den 4. januar 1827 og får navnet Edvard Daniel August. Alle faddere er fra Saras familie, hvilket kan forklares ved, at Ludewig Ernst ikke har familie i landet, udover sin bror.

2 år senere, den 2. september 1828, bliver Johanne Henriette Elisabeth født og allerede 19. september, bliver hun døbt, ligeledes i Lyngby Kirke. Én af fadderne ved Johannes dåb er broderen, Friedrich Heinrich, der ugen efter dåben får svendebrev som bager efter at have været lærling hos bagemester Johan Frederik Bentzien i København. Han rejser tilbage til Tyskland kort efter, at han er blevet svend. Johanne bliver desværre kun 2 år, og bisættes fra Sankt Petri Kirke den 2. oktober 1830.

Hvorfor parret vælger Kgs. Lyngby, får vi nok aldrig opklaret. Ud fra et fagligt synspunkt kan et holdepunkt være, at Ludvig Ernst senere, da familien flytter til København, får borgerskab som mel- og grynhandler, en erfaring han måske har søgt og fået i Kgs. Lyngby, muligvis på Lyngby Mølle, den vanddrevne mølle, som stadig

kan ses i funktion overfor kirken, og som netop på det tidspunkt bliver drevet som korn- og melmølle. Det kan dog ligeså vel være, at han fortsætter som almindelig bager hos én af de 3 bagere, der på det tidspunkt findes i byen, idet han ved datterens dåb står angivet som bager i kirkebogen. De 2 billeder er fra bogen "Lyngby Sogn i fortid og nutid, 1934 v/Eiler Nystrøm

I 1800-tallet er Kgs. Lyngby et landsbysamfund i stærk udvikling. Byen har omkring 2.500 indbyggere, og til forskel fra mange andre landsbyer, har der her igennem mange årtier udviklet sig industrier, bl.a. mølleværker drevet af vandkraften fra Mølleåen. Samtidig er Kgs. Lyngby et søgt sommeropholdssted

for velhavende familier tiltrukket af den skønne natur og ikke mindst den kongelige residens, Sorgenfri Slot. I dag hedder Lyngby igen Kgs. Lyngby, for at understrege det historiske faktum, at byen tilbage i tiden i høj grad er kongernes Lyngby. Billedet tv. er fra "Lyngbybogen", årgang 1933, og viser bagergården og hjørnet af rejsestalden "Holland".

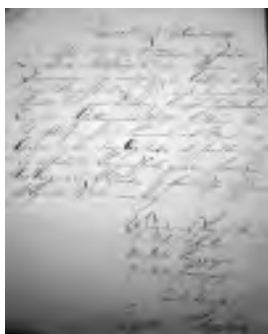
Da det ikke er nødvendigt at søge borgerskab i de små bysamfund, der ikke har status som købstad, skal Ludwig Ernst ikke søge om dette, som han skulle det i Helsingør og senere i København. Af den grund er det desværre ikke muligt at finde oplysninger om hans bopæl og arbejdssted i de noget begrænsede arkiver, der omhandler Kgs.Lyngby.

Tilbage i København

Ludewig Ernst, Sara og deres 2 børn vender tilbage til København i 1829. De flytter ind i en kælderlejlighed i Gothersgade nr. 22, det samme kvarter, som før tiden i Helsingør, og det er fra denne adresse, han søger om borgerskab som selvstændig mel- og grynhandler samt rugbrødsbager.

Sådan lyder det, når man tildeles borgerskab i København. Noget mere elegant end i Helsingør:

"Overpræsident, Borgmester og Råd udi den kongelige Residense Stad København gøre vitterlig at Aar 1829 den 10de October (1829) er for os her udi Rådstuen fremkommen Ludvig Ernst Lichtenberg, født i Hannover som for Meel og Grynhandler, samt Rugbrødsbager blev nedtegnet og efter at han sin Ed om Huldskab, Lydighed og anden Pligt som hans Kongelige Majestæt, vor allernådigste Arve-Konge og Herre, det Kongelige Arve-Hus, denne Stads Magistrat og sine Medborgere er skyldig at bevise, havde aflagt, er han bleven antaget til Borger her i Staden, så at han sin Næring med lige Rettighed, som andre hans Medborgere Meel- og Grynhandler samt Rugbrødsbagere her i Staden kan søge og nyde. Dels til Bekræftelse under Stadens Segl og Secretærens Navn, Københavns Rådstue. Datum ub supra".

Det er også på denne adresse, at Ludewig Ernst opbygger sit første varelager, der bl.a. består af 20 tønder rugmel, 4 tønder byggryn, 3 tønder havregryn og endnu 3 tønder meel. Varelageret bliver behørigt kontrolleret og hans borgerskab konstateret, da 2 repræsentanter for kommunen, herrerne Hansen og Johnsen, møder op og påser, at alt er i orden. Deres lille rapport tv. er "grundstenen" til Ludewig Ernsts forretning de næste ca. 100 år.

Familien bliver boende i Gothersgade 22 indtil foråret 1835, hvor de flytter ind i nabohusets kælderlejlighed, dvs. i nr. 23. Disse 2 huse findes ikke mere, men de er, på det tidspunkt, naboer til von Boltens store ejendom. Ved folketællingen i 1834 bor familien sammen med en tjenestedreng på 38 år og en tjenestepige på 28.

Nogle få år før familien flytter til Borgergade, dør Ludewig Ernsts ene søster, Philippine, i Celle kun 34 år gammel og ugift. Moderen beslutter sig til at rejse op til sin søn i København umiddelbart efter, og er første gang registreret i folketællingen for 1845. Ved denne folketælling og 2 år før den næste flytning, bor Ludewig Ernst og Sara stadig i kælderen i nr. 23 sammen med deres 5 børn og 3 tjenestefolk. Ludewig Ernsts mor er ligeledes flyttet ind.

Tilbage i Celle er Dorothea Henriette, der, i en alder af 52 år, beslutter sig til også at udvandre til København, hvortil hun ankommer mellem 1850 og 1855 iflg. disse års folketællinger. Til sin død 26.12.1868 bor hun, ligesom moderen, i huset i Borgergade. Moderen dør den 11. januar 1862 kun få måneder efter sin søns død.

Borgergaden

I 18 år bor familien i kælderbolig. 8,5% af byens befolkning er (1850) henvist til kun at have en kælderbolig, hvilket svarer til over 10.000 borgere³⁵. Der kan bestemt ikke være tale om ideelle boligforhold, men det udtrykker i høj grad den mangel på boliger til byens voksende befolkning, der er tale om.

Det må derfor være en stor og dejlig omvæltning, at familien i 1847 kan overtage gården Borgergaden nr. 87, lige rundt om hjørnet ved Gothersgade. Nyerhvervelsen har udsigt til den gård i Gothersgade, hvorfra familien flytter. Grunden til at man kalder det en gård er, at de fleste ejendomme i det indre København ikke kun består af et hus til gaden, men også af sidebygninger og et baghus. Gården forbliver i slægtens eje i omkring 80 år, til den sælges i 1920'erne. Iflg. Wilhelm køber og bygger Ludewig Ernst ejendommen. Det skal forstås på den måde, at ejendommen på købstidspunktet allerede eksisterer som en af de ældgamle gårde i kvarteret, gårde der allerede er

³⁵ Kulturhistorisk Opslagsbog for København, afsnittet om baggårde.

over 100 år gamle, udslidte med små lejligheder og efterhånden meget utidssvarende, klar til nedrivning. Gården er en 2 etagers ejendom i hele 12 vinduesfags bredde fra i hvert fald 1733. Den kommer på tvangsauktion i foråret 1846, da ejeren, hørkræmmer Hans Jørgen Henning Stæhr, ikke kan klare forpligtelserne længere. Ludewig Ernst byder iflg. auktionsdokumentet højest, 13.050 Rdl. (ca. 26.000 kr.), hvilket er ca. 2.000 Rdl. under vurderingen. Han overtager den gamle ejendom med det samme.

Ved overtagelsen bor der 20 personer i den gamle gård, men allerede et par år efter er forhuset erstattet med et nybygget 5 etages hus med kviste. Huset er nu i 10 vinduesfags bredde og bliver et af Borgergadens største huse, hvor der kommer til at bo 64 personer³⁶, heriblandt i stuen th. hele familien Lichtenberg, med 2 tjenestefolk, faderens søster og mor samt Edwards forlovede Magdalene Zöega, og herudover en ugift 20-årig kvinde, Laura Charlotte Hersom, der er ansat som butiksjomfru.

Et bevis på, at det gamle forhus bliver revet ned til grunden, findes i et brev naboen i nr. 88, glashandler Marius Jacobsen, sender til Magistraten i 1847. Heri kræver han omgående besigtigelse af bygningsagkyndige, da den nye ejers planer om en omfattende nybygning skaber uro om, hvorvidt hans ejendom er ved at blive beskadiget ved det gravearbejde, det nye byggeri er i færd med. Naboen erklærer direkte, at der bliver gravet ud ind under hans ejendom, så den revner. Besigtigelsen foretages kort efter, men resultatet kendes ikke, udover naturligvis at den nye hovedbygning bliver opført.

Gården i Borgergade er familiens centrum i mange år. Her har Ludewig Ernst sin virksomhed og sønnen, Johann Theodor, sin. Efter 80 år overgår ejendommen til ny ejer, hvorefter den bliver revet ned 20 år senere sammen med mange andre gårde ved den meget omfattende byfornyelse i kvarteret mellem Nyboder og Gothersgade.

Tidsbilleder ³⁷

Ludewig Ernst og hans familie lever i hovedstaden i en periode, der af eftertiden bliver kaldt "Guldalderen". For almindelige mennesker, forretningsdrivende og håndværkere, er der ikke tale om nogen guldalder i økonomisk forstand, da dønningerne efter englændernes terror i 1807, og ikke mindst landets fallit i 1813, i flere år derefter giver store problemer for befolkningen. På trods af disse

³⁶Folketællingen 1855. Skitsen er udført af arkitektstuderende, der på den måde fastholdt de gamle huse før den omfattende nedrivning af dem i 1940erne.

³⁷ Om denne periode, kan der læses mere i "Københavns Historie", bind 4, 1830-1900.

omstændigheder får Ludewig Ernst fodfæste og arbejde, hvilket i sig selv er ret godt klaret af en ung udlænding.

Når eftertiden kalder perioden "Guldalderen", skyldes det ikke kun en række kulturpersonligheders indflydelse på især borgerskabet, men også en almindelig higen efter oplysning og positive indtryk. Det skyldes også et begyndende oprør mod det bestående, og første halvdel af det 19. århundrede, stort set hele den tid Ludewig Ernst bor i Danmark, bliver helt afgørende for den samfundsudvikling, som vi kender den i dag. De spæde kim til vort demokrati lægges i disse år, og det bliver forfattere, digtere, kunstmalere og tænkere, der bliver dagens helte. Skildringen til venstre (eget foto) illustrerer dette. 6 kendte personligheder i samme båd. Frisen kan ses på Thorvaldsens Museums kanalfacade³⁸. Den viser 6 digtere, H.C. Andersen, Henrik Hertz, J.L. Heiberg, Adam Oehlenschläger, Christian Winther og Grundtvig, på vej ud i indsejlingen til Københavns Havn i 1838 for, sammen med andre kulturpersonligheder i andre både og et tusindtalligt menneskehav, at modtage berømte Bertel Thorvaldsen efter hans mangeårige ophold i udlandet. En Københavnerbegivenhed af de helt store i mere end én forstand, for det var som et håb om en bedre fremtid, især for den fattigste del af befolkningen, der gjorde denne begivenhed så markant.

I det hele taget er den tidsperiode, i hvilken Ludewig Ernst og hans familie lever, en vældig spændende tid. Han oplever allerede i 1819 de ondsksfulde jødeforfølgelser³⁹ og senere forberedelserne til og vedtagelsen af landets første grundlov i 1849 og dermed afslutningen på det, der i Danmark bliver kaldt enevælden. Samtidig oplever han, at Danmark går i krig, treårskrigen fra 1848-1851. Han mærker det som tysker i forbindelse med den såkaldte "tyskerfejde" i 1848, hvor mange tysksprogede håndværkersvende får tæsk af nationalister som kulmination på ophidsede "fædrelandselskende" og "danske demonstrantere" hærgen i byen. Det bliver slutningen på det gode forhold mellem danskere og tyskere, som det har været i mange, mange år. Han oplever den spæde industrielle udvikling og jernbanens pionertid med København/Roskilde forbindelsen som den allerførste jernbaneforbindelse i

³⁸Friserne på Thorvaldsens Museum er udført af Jørgen Sonne (1801-1890) i perioden 1846-50 og omkring 1950 restaureret af kunstneren Axel Salto.

³⁹Jødeforfølgelserne i 1819 er her illustreret af C.W. Eckersberg.

Danmark. Han oplever Tivolis og Zoologisk Haves allerførste åbning, og møder måske både Grundtvig og Søren Kierkegaard i kvarteret.

En epoke slutter

Økonomisk set bliver det bedre tider for landet, og som mel- og grynhandler kan Ludewig Ernst nu glæde sig over stigende kornpriser, nedgangstiderne er vendt og hans forretning går godt. Den viser sig at være levedygtig, og ved hans død i 1861 overtages den af én af hans sønner, Johann Theodor, dampmølleren fra Svanemøllen, der viderefører den under navnet Th. Lichtenberg & Co.

Alligevel har det knebet for Ludewig Ernst på hans gamle dage, bl.a. fordi han må standse sin forretning med mel og gryn, da den stigende konkurrence tvinger ham dertil. Familien må herefter nøjes med brødudsalget i Borgergade, hvilket lige netop giver til dagen og vejen. Alt det får vi at vide i et brev, Ludewig Ernst skriver til sin søn, Adolph, men kan også ses af nogle optegnelser⁴⁰ gjort efter Ludewig Ernsts død, hvor hans indtægt og udgift for året 1856 er på hhv. 87.701 Rdl. og 84.970 Rdl., medens disse tal nærmest er halverede i 1860 med en indtægt på 44.499 og en udgift på 46.304 Rdl, dvs. underskud. I brevet til sønnen, der er udvandret til England, hvor han forsøger at finde fodfæste som købmand, skriver han bl.a., at han ikke har råd til at yde ham et lån, da hans indtjening ikke er til det. Der er dog også tale om en noget problematisk sag, da sønnen, lidt vidtløftigt tilsyneladende, har meddelt en forretningsforbindelse, at han, efter aftale med sin far, har fået dennes indforståelse med at kautionere for et lån på 5000 Rdl., dvs. 10.000 kr. i 1850er værdi.⁴¹ En stor sum penge, som tydeligt nok chokerer den retskafne far lige pludselig at være rodet ind i. Ludewig Ernst meddeler da også Adolph et klart nej til dette.

Ludewig Ernst dør i 1861 efter lang tids sygdom. I dødsannoncen i Adresseavisen den 9.1.1861 skriver familien, at de nu har mistet en stræbsom mand og far, og efter det vi nu ved, er Ludewig Ernst, og også hans kone, ikke kun stræbsomme i deres arbejde, men også i forhold til deres børn, som alle kommer godt i vej, fordi forældrene tidligt giver dem den bedste skoleuddannelse, en fornuftig opdragelse og gennem støtte til udenlandsrejser, også et bredere udsyn, end mange på den tid har muligheder for at få.

Tilbage i Borgergade er nu Ludewig Ernsts mor, hans søster, Sara og de endnu hjemmeværende børn. Sønnen Johan Theodor flytter ind med sin familie og fortsætter faderens virksomhed.

⁴⁰ Wilhelms afskrift

⁴¹ Ved pengeombytningen nogle år senere, bliver Rigsdaleren værdisat til 2 kr. for 1 Rdl.

Borgergade 4 (87) kort før den omfattende nedrivning i 1940erne

5. GENERATION: DE 5 GRENE (1826-1918)

Ludewig Ernst og Sara får 6 børn. 4 af dem bygger videre på stamtræet. De 3 brødre, Ludvig, Theodor og Carl Frederik, fortæller selv om deres tilværelse igennem de levnedbeskrivelser, de indsender til Majestætens Ordenskapitel i forbindelse med tildelingen af Dannebrogordenen. Den 4. bror, Adolph, udvandrer til England og stifter familie dér.

Sømandsgrenen

Familien Edvard Daniel August Lichtenberg og Magdalene Margrethe Zoëga

Far: Edvard Daniel August Lichtenberg
 Født: 30 nov 1826 i Kgs. Lyngby
 Erhverv: Sømand, styrmand
 Død: 10 apr 1866 i Rio de Janeiro
 Forældre: Ludewig Ernst Lichtenberg og Sara Dorothea Amalia Bense

Mor: Magdalene Margrethe Zoëga
 Født: 3 okt 1835 i Reykjavik, Island

Gift: 23 aug 1856 i Holmens Kirke, København

Børn:

Sahra Ernestine Lichtenberg
 Født: 24 jan 1859
 Død: 17 febr 1867

Ernst Ludvig Lichtenberg
 Født: 18 apr 1862
 Død: 10 febr 1867

August Johannes Lichtenberg
 Født: 22 dec 1864
 Død: 5 febr 1867

Edvard Daniel August (1826-1866) bliver født 30. november 1826 kort efter forældrenes ankomst til Kgs. Lyngby. Han bliver døbt den 4. februar 1827 i Lyngby Kirke, og er 3 år, da forældrene flytter til Gothersgade i 1829.

Edvard uddanner sig til sømand og sejler på Island allerede fra omkring 1850. Såvel ved folketællingen i 1845 som i 1850 står han angivet som sømand, og ved folketællingen 5 år senere, hvor han er 29 år, er han avanceret til styrmand, og sejler iflg. denne med skibet "Ase Thor". Det er sandsynligvis det store orlogsskib "Thor", der er tale om. "Thor" sejler til Island 2 gange i 1855, som et led i hævdelser af det danske territorium, og navnet "Ase Thor" er synonymt med "Thor", når der tales om krigsguden Thor.

Edvard og Magdalene Zöega fra Reykjavik (* 3.10.1835) bliver gift den 23. august 1856 i Holmens Kirke. I kirkebogen er Edvard skrevet ind som styrmand, medens Magdalenes adresse er noteret som Wiingaardsstræde 136 i København. Forlovere ved brylluppet er Edwards far og lillebror Ludvig. Vielsen bliver foretaget af præsten H. Mynster.

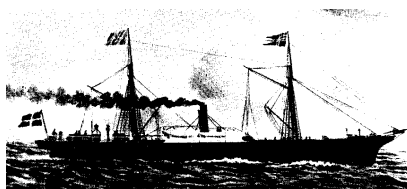
Om Edvard og Magdalene har mødt hinanden i Island eller i København, kan ikke umiddelbart afklares, men det er sikkert, at Magdalene bor hos familien i Borgergade i hvert fald i 1855, idet der i folketællingen på familiens adresse er noteret en ung islandsk kvinde, Magdalene Margret Zöega, 19 år. Efter vielsen bliver de boende i Borgergade sammen med den øvrige familie.

I 1858 får Edvard ansættelse som styrmand på den postdamper, der i det år, og for første gang, indsættes på postruten til Island, eller rettere er planlagt indsat⁴². På grund af reparationer efter et havari bliver det chartrede engelske skruedampskib "Victor Emanuel", bygget 1856, forsinket på værftet i Grangemouth i Skotland. I stedet indsættes dampskibet "Odin" til den første rejse. Om denne første rejse i marts 1858 skriver H. Munchaus Petersen⁴³ bl.a.:

"Odin"s rejse til Færøerne og Island var stormfuld, og da skibet først var ved Island, blæste en nordveststorm med voldsomme vindkast fra Esja og Akrafjeldene. "Odin" drev for begge ankre ind på grund. Under forsøgene på at få skibet flot, kom en trosse i skruen. Hjælp fra land var umulig at få. Stormen lagde sig i løbet af natten, og om morgenen den 6. april, var hele bugten frossen til. Herefter lykkedes det let og hurtigt at få skibet manøvreedygtig igen. Der var ingen returlast, så lastrummene fyldes med is, der straks ved ankomsten til Liverpool blev solgt som "best Iceland Ice".

Det er meget sandsynligt, at det er det skib Edvard bliver styrmand på. Under alle omstændigheder er historien et godt eksempel på, hvad Edvard kan fortælle, når han ind imellem er hjemme i Borgergade.

"Victor Emanuel" kommer efter reparationen på dansk flag under navnet "Arcturus", i øvrigt med Justitsministeriet som panthaver. Skibet overtager posttjenesten allerede fra maj 1858. Hun bliver en kærkommen og nu også hyppig gæst i Island, og det kan absolut ikke udelukkes, at Edvard fortsætter som styrmand på dette skib. På billedet th. ses styrmanden helt ude i agterstavnen på

⁴² Alle oplysninger om denne periode er baseret på "Den danske regerings postskibsfart mellem København, Færøerne og Island 1839-1880" af Ib Krarup Rasmussen, Institut for Historie, RUC, december 2004.

⁴³ "Danske dampskibe indtil 1870 II", side 145

"Arcturus", der er på vej til Island, hvilket kan ses af flaget i forreste mast.

1858 markerer overgangen fra sejlskib til dampskib på postruten til og fra Island. Det tyder dog ikke på, at Edvard har været styrmand på postruten før 1858, idet føromtalt "Thor" ikke er knyttet til postvæsenet og skonnerten "Søløven" (bygget 1852), der som eneste sejlskib betjener postruten, forliser natten mellem 26. og 27. november 1857 under Islands kyster med mus og mand.

Den sejlplan, der bliver fastsat for postruten, giver et ganske godt indtryk af, hvor lidt tid Edvard har haft sammen med sin familie. I den aftale, der bliver underskrevet 29. marts 1858, skal der hvert år gennemføres 6 dobbeltture mellem København, Færøerne og Island, og den fjerde rejse kan erstattes af en dobbelttur fra Reykjavik til Leith i Skotland. Dvs. 5 ture fra København til Thorshavn og Reykjavik/Vestmanøerne og samme vej tilbage plus 1 rejse fra Reykjavik til Leith i Skotland og tilbage til Reykjavik. Med liggetid og den forholdsvis langsomme sejlads er der blevet brugt godt af årets 12 måneder. Når Leith bliver valgt, skyldes det først og fremmest islandsk eksport af heste, der anvendes som trækdyr i kulminerne i Skotland. Der skal bruges 5-600 pr. år, det er derfor ikke svært at forestille sig, hvilket usselt liv disse heste kunne se frem til. Begge dampskibe bliver solgt i 1867 til det nyoprettede DFDS. "Arcturus" synker i 1887 efter en kollision i Østersøen og "Odin" bliver solgt i 1896 til et firma i Italien.

Danmarks postskibsfart mellem København og Island i midten af 1800-tallet er en ganske interessant og spændende historie, såvel med hensyn til privat foretagsomhed i forhold til Staten og, ikke mindst, den danske stats træghed i forhold til udviklingen af landets såkaldte bilande⁴⁴.

Fra 1860 bliver Edvard skibsfører på den tomastede brigg "Roska" af Nykøbing Falster. Roska er et ca. 173 registertons stort handelsskib, der sejler, om ikke på de syv have, så dog i langfart, bl.a. på Sydamerika via New York. Skibet, der er bygget i 1857, ejes af skibsreder L.C. Dresler i Nykøbing Falster. Der findes desværre ikke et foto eller maleri af "Roska", men billedet af briggen "Tjalfe" fra 1853 giver et godt indtryk af denne skibstype. Edvard kan ikke have været meget hjemme under disse år, og Magdalene har måttet klare den lille familie alene, sikkert med god hjælp fra den øvrige familie i huset i Borgergade.

Familien rammes af en gruelig skæbne i 1866 og 1867. I april 1866 er Edvard i Rio de Janeiro i Brasilien. Her omkommer han den 10. april af ukendt årsag, og dødsattesten bliver modtaget fra autoriteterne i Rio efter 3 måneder, i juni.

⁴⁴ Færøerne, Grønland, Island og Dansk-Vestindien

Magdalene anmelder dødsfaldet til skifteretten og ansøger samtidig om at sidde i uskiftet bo. Da dødsattesten⁴⁵ er modtaget forholdsvist hurtigt efter dødsfaldet, omstændighederne dengang taget i betragtning, tyder alt på, at der ikke har været tale om et skibsforslis, men snarere at Edvard bliver ramt af sygdom eller af en ulykke. At der ikke er tale om forlis er senere bekræftet af Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg, idet "Roska" sejler videre med en ny skibsfører.

Året efter dør deres 3 børn indenfor 12 dage, en fuldstændig urimelig skæbne. Der er tale om sygdom, idet de 2 drenge, der begge bisættes fra Sankt Petri Kirke, er døde af hhv. vand i lungerne og en brystsygdom, som formentlig har været tuberkulose, der var meget udbredt dengang. Søsteren er også bisat fra Sankt Petri Kirke og dødsårsagen er ligeledes en brystsygdom. Alle 3 ligger begravede i familiegravstedet på Assistens Kirkegård.⁴⁶

Magdalene er nu, som kun 32-årig, enke og barnløs. Hun flytter til Istedgade nr. 14 og et par år efter til Peder Skramsgade 12, begge steder i København. Derefter flytter hun til ukendt sted, men familien og Magdalene holder tilsyneladende fortsat sammen og 30 år efter, i 1897, er hun da også med på et familiebillede siddende ved siden af Ingeborg, Carl Frederiks og Hansines yngste datter, formentlig ved Ingeborgs⁴⁷ konfirmation. På bagsiden af et foto af Magdalene som ung og i folkedragt skriver et familiemedlem i 1985 følgende om hende:

"Magdalene tog, efter at have mistet sin mand og sine tre børn inden for 10 måneder, en lille pige til sig: Tante Magga, som jeg mener forblev ugift. I hvert tilfælde husker jeg, at jeg nogle gange sammen med mor har besøgt dem i Carl Johanns Gade, hvor de boede sammen. Tante Magdalene var da en meget lille, skrøbelig dame, som sad/lå i en stol. Hun udstrålede en enorm viljestyrke og var meget overtroisk og "synsk". (Emmy Lichtenberg).

Magdalene må være blevet mindst 85 år gammel baseret på ovennævnte oplysninger.

⁴⁵ Dødsattesten forefindes hverken på Landsarkivet eller i udenrigsministeriets arkiver på Rigsarkivet.

⁴⁶ Familiegravstederne er nærmere omtalt i 3. del.

⁴⁷ Adelgadegrenen

Kvistgårdgrenen I og Kvistgårdgrenen II

Familien Ernst Ludvig Lichtenberg og Sofie Cathrine Hoffgaard

Far: Ernst Ludvig Lichtenberg
 Født: 15 juli 1830 i København
 Erhverv: Bagemester, gårdejer og kreditforeningsdirektør
 Død: 16 juli 1907 i København
 Forældre: Ludewig Ernst Lichtenberg og Sara Dorothea Amalia Bense

Mor: Sofie Cathrine Hoffgaard
 Født: 31 aug 1830
 Død: 31 aug 1865

Gift: 26 Sept 1853 i Rudkøbing Sogn, Langelands Nørre herred, Svendborg amt

Børn:

Christian Ludewig Ernst Lichtenberg
 Født: 6 sept 1854
 Død: 21 sept 1854

Christian Ludwig Ernst Lichtenberg
 Født: 5 nov 1855
 Død: 7 marts 1856

Wilhelm August Lichtenberg
 Født: 7 juli 1856
 Død: 11 april 1870

Familien Ernst Ludewig Lichtenberg og Petra Christiane Hoff

Far: Ernst Ludewig Lichtenberg
 Født: 15 juli 1830 i København
 Erhverv: Bagemester, gårdejer og kreditforeningsdirektør
 Død: 16 juli 1907 i København
 Forældre: Ludewig Ernst Lichtenberg og Sara Dorothea Amalia Bense

Mor: Petra Christiane Hoff
 Født: 26 jan 1840

Børn:

Sophus Theodor Peter Lichtenberg
 Født: 22 febr 1867
 Død: 31 marts 1909

Augusta Sara Christiane Lichtenberg
 Født: 10 sept 1868

Vilhelm Lichtenberg
 Født: 4 jan 1871

Ludwig Ernst Lichtenberg
 Født: 13 jan 1877
 Død: 15 juni 1877

Hjalmar Lichtenberg
 Født: 26 maj 1878

Tage Lichtenberg
 Født: 29 sept 1879
 Død: 26 maj 1883

Ernst Ludvig, (1830-1907), bliver født den 15.7.1830 og døbes i Sankt Petri Kirke den 6. august. Han bliver konfirmeret fra samme kirke i efteråret 1845. Selvom han på et tidspunkt tituleres bagermester, og også arbejder som sådan, bl.a. nær Nyboder, har han dog ikke senere i livet haft ret meget med dette fag at gøre, han går helt andre veje.

I 1861 køber Ernst Ludewig, eller Ludvig som han kalder sig, hovedgaarden "Kvistgaard", der ligger sydvest for Helsingør. Gården, der i dag tilhører Rudolf Steiner skolen, har igennem tiderne haft mange ejere, med Ludvig som én af

dem, der har haft den i eje længst, til 1893, godt 30 år. Han køber den med en nylig nedbrændt længe, hvor der i stedet opføres en ny og væsentlig større bygning, der kommer til at rumme bl.a. mælkehus og ostekammer. Det tyder på at gården drives med kvægbesætning. Ved folketællingen i

1880 er der udover familien ansat 20 personer, hvoraf de 5 er fra Sverige. Ved folketællingen 10 år senere har sønnen Sophus, som 22-årig, overtaget gården som forvalter med et personale på 12 personer, hvoraf de 4 er fra Sverige. Samtidig er Ludvigs svigermor, Christiane Pauline Hoff, der nu er blevet enke, flyttet til Kvistgaard fra Rudkøbing.

Ludvig har dog ikke nok i gården, men finder ud af, at der rundt i området er godt ler til produktion af mur- og teglsten. Han opretter derfor et teglværk tæt ved gården på den nuværende adresse, Munkegårdsvej 21. Teglværket nedlægges i 1917, men bliver områdets første større industrivirksomhed.

Året efter købet anlægges Nordbanen, jernbanen mellem Hillerød og Helsingør, i dag kaldet "Lille Nord". Det får konsekvenser for Kvistgård, da jernbanen og den nye Kvistgård Station skal ligge på gårdens jorde. Ludvig får erstatning for tabet af jorden og for det store vandingssted, som banen vil ødelægge.

Latringødning.
 Bestilling paa Latringsgødning, at afhente ved Kvistgaard Station, modtages af Ejeren af "Kvistgaard", Hr. Premierløjtnant v. Irgens-Berg.
 Prisen er 45 Øre pr. Td.
 Da Renovationsselskabets Materialer er blevet forbrugt, kunne Bestillingerne afleveres uden Ophold.
 Kjøbenhavns
 Renovationsselskab

Annonce i Helsingør Avis

Jernbanen og stationens nærhed til gården får dog en anden konsekvens, idet Kvistgård Station, sammen med et par andre stationer tættere på København, bliver udvalgt til at modtage Københavns natrenovation. DSBs jernbanevogne ankommer med natrenovationen, som bliver omladet i bøndernes åbne hestevogne og kørt ud på markerne som gødning rundt om i Nordsjælland. Det giver selvsagt en ulidelig stank i området, men det er en god forretning.

Udover sine forretningsinteresser er han formand for sognerådet i Tikøb Sogn fra 1868-1875. Politisk er han borgerlig med en klar humanistisk holdning, hvilket fremgår af hans levnedbeskrivelse, og i øvrigt meget svarer til hans brøders politiske eftermæle.

Kører man i dag ad Kongevejen mod Helsingør, ses gården til venstre kort efter det store vejkryds mod Hornbæk. Inde bag de høje gamle træer ligger den enorme stenlade, som Ludvig opfører. Laden brænder i 1917, men kan nemt genopføres, da fundamentet, der består af store kampesten, ikke tager skade. I 1883 udskifter Ludvig hovedbygningen fra 1812, så man må sige, at han sætter sine spor i denne del af Nordsjælland.

Det betyder, at han også bliver kendt i videre landbrugskredse, især for sin evne til at vurdere landbrugsejendomme. Han bliver i slutningen af 70'erne indvalgt i Østifternes Kreditforening, hvor han bliver formand for repræsentantskabet i 1883. I 1890 bliver han direktør i foreningen med landbrugsejendomme som sit speciale, en post han besidder til sin død i 1907. På grund af sit engagement i kreditforeningen flytter han til København, hvor han bl.a. bor i Øster Farimagsgade, medens hans søn, Sophus Theodor Peter (1867-1909) er forvalter på Kvistgård i de sidste år.

Ludvig og hans første kone, Sofie Cathrine Hoffgård, får 3 børn, hvoraf 2 dør som spæde, medens Wilhelm dør i 1870, 14 år gammel. En tragedie, også for denne familie, der ikke bliver mindre af, at moderen dør allerede i 1865, på sin fødselsdag, i en alder af kun 35 år. Ludvig gifter sig 2 år efter med Petra Christiane Hoff, datter af politi- og brandinspektør Hans Peter Hoff og dennes hustru Christiane Poulina. Petra stammer, som Ludvigs første kone, fra Rudkøbing, hvor familien bor i Ramsherredgaden 197.

Ludvig og Petra får 6 børn, hvoraf 2 dør som små. Vi ved ikke så meget om deres børn, men følgende kan dog oplyses. *Sophus* bliver kun 42 år. Han bliver gift med Tertia Ingeborg Emilie Henriksen (*31.8.1873) og de får datteren Else (*6.1.1901). Efter salget af Kvistgaard arbejder han fra 1901 i Københavns Frihavn. *Augusta* forbliver ugift og bor sammen med sin mor i Holsteinsgade 3 i København til 1.11.1920. *Vilhelm* uddanner sig som bankmand, og arbejder i længere tid i Port Said i Egypten. Han vender tilbage til København i 1919, som 48-årig og ugift. *Hjalmar* uddanner sig til præst, er i udlandet som missionær et års tid, og får derefter embede i Kingos Kirke og i Vor Frelser Kirke, begge i København. Her bliver han også gift, med Ellen Anne, (*9.11.1889), og de bor i 1916 med deres datter, Grethe (*25.2.1913), i Torvegade 50 på Christianshavn.

For sin indsats gennem mange år bliver Ludvig udnævnt til Etatsråd og senere, den 17. oktober 1885, til Ridder af Dannebrog.

Levnedsbeskrivelsen

Beskrivelsen er gengivet fra Ludvigs gotiske håndskrift. Stavemåde og sprogbrug er uændret. Enkelte ord, som ikke har kunnet tydes, er udeladt, uden at det derved har haft indflydelse på forståelsen:

Quistgaard i November 1885.

Efter at Hans Majestæt Kongen allernaadigst haver udnævnt mig til Ridder af Dannebrogen, bør jeg i henhold til det høie Ordenskapitels Begjæring meddele følgende:

Min Fader kom til Danmark 1815 efter at hans fader (Ludewig August), der var Godseier i Hanover, ved Napoleon den førstes Invasion og lange forbliven dér, var bleven økonomisk ruineret.

Jeg er født i Kjöbenhavn den 15. Juli 1830 paa en Tid hvor min Fader ved Flid og Arbejdsomhed havde erhvervet sig en anseet Stilling blandt sine Medborgere hvis udeelte Agtelse han kunde glæde sig over, og en indbringende Stilling i den af ham selv dannede Handelsforretning i Korn og Meel. Min Fader eiede en Bagergaard i Kjöbenhavn og blev bestemmelstagen for mig allerede som Skoledreng, at jeg skulde være Bager og som sådan engang tiltræde denne Eiendom.

Jeg kom da ogsaa, efter endt skolegang i Mariboës Realskole, til at lære Bagerprofessionen, i hvilken Hensigt jeg uddannede mig saavel Herhjemme som i Udlandet. Det var i Fyrrene at Wienerbageriet indførtes i Kjöbenhavn og dertil indforskrevs tyske Svende, som i lang tid holdt de danske Bagere i uvidenhed med deres fremgangsmaade. Med iver gik jeg op i min Gjerning og jeg var ikke lidt stolt af, at jeg dengang havde bragt det saa vidt, at jeg i 1848 som den første danske Wienerbager i Kjöbenhavn kunde indføre den Art Bagerie saa godt som nogen af de indforskrevne Bagere. Dette udførte jeg for Bagermester Welding i et forud indrettet Wienerbageri, ligesom jeg Aaret efter indrettede et nyt Wienerbageri for Bagermester Piper, det samme som jeg senere udførte i mit eget bageri.

Tidlig var jeg udviklet, i halvtredie Aar havde jeg bereist Tydskland, Schweiz og Rhinprovindserne for dermed at lære fremmed Sted og Skik at kjende. 1853 indtraadte jeg i Ægteskab med Sophie Catrine Hoffgaard, hjemme i Rudkjöbing og samtidig dermed erhvervede jeg Myndighedsbestilling og Borgerskab som Bagermester i Kjöbenhavn. Jeg blev ansat i det borgerlige Artillerie, hvor jeg efter Examen udnævntes til Sc.Lieutenant i Forsvaret 1855 og da tillige som Adjutant for Skoleinspectoren, Major Lier. Min chef var en dygtig Officeer, der forstod med Humanisme og Carakteerstyrke at hævde Diciplin. Med interesse udførte jeg Tjenesten og fulgte Major Lier til 3. Bataillon som Adjutant, da han som Oberslietenant blev sammes Chef; denne stilling holdt jeg til 1860, da jeg

udnævntes til Chefadjutant for Corpschefen, Oberst Eberlin og noget senere til Pr. Lieutenant.

Min Gjerning som Bagermester rögtede jeg efter bedste Evne og var saa lykkelig at erhverve megen Agtelse og Kundskab hos mine Medborgere. I Efteraaret 1856 var jeg saa lykkelig at redde en dame fra at drukne. Det var Frk. Holten, dengang Selskabsdame hos L.N. Hvidts Datter, Byfoged Sagers Hustrue i Rudkjöbing. Hun gik overbord fra Dampskibet "Aurora"s Landgangstrappe ude ved det sted, hvorfra Passagererne landsættes ved Baade. Jeg var der og uforfærdet som jeg var af Naturen og iövrigt en ordentlig Svømmer sprang jeg i vandet uagtet tyk Mörke og bjergede Damen. Min Chef sagde mig Dagen efter, at jeg skulde været indstillet til Redningsmedaillen hvis jeg havde været Underofficer, men det passede ikke for Lieutenanter.

1861 kjøbte jeg Eiendommen Qvistgaard, som jeg endnu eier og da jeg i 1865 indseer at jeg formentlig vilde blive paa landet, sögte jeg Afskjed som Officeer i det Borgerlige Artilleri, hvilket jeg erholdt allernaadigst under 22. Mai 1865.

Her paa Egnen valgte man mig til Sogneraadmedlem i Tikjöb Sogn, og det blev mig som blev anbetroet, som Direktör, at lede den Fattiganstalt, som var bygget i 1860 og ved hvilken Fattigforsörgelsen uddeles anderledes og mere hensigtsmæssig end tidligere. Man valgte mig til Formand i dette det störste Sogn i Danmark fra 1ste Jan. 1868, og det lykkedes mig at holde samtlige 19 Sogneraadmedlemmer til samdrægtigt og gavnligt arbejde, ligesom de forskjellige Partier i Sognet holdtes i indbyrdes Forsoning. Det faldt i mit lod at före den Criminale Lov af 6^d Juli 1867 ud i Livet her i Sognet og inden min fratreden 1ste Juni 1874 at have erhvervet Sognet en langt forbedret Status paa alle Omraader, ligesom Forretningsgange i dette Sogn paa ca. 2□ Miil med 9 Skoler, over 20 Miil Veie og henved 8000 Indvaanere, var bragt i et System, som tillod at bevare Traditionen i Ledelsen for enhver fremtidig Styrelse.

Da jeg forlod denne Gjerning hædrede mine Collegaer i Sogneraadet mig ved at lade tage et Brystbillede af mig i naturlig Störrelse og i en i den aneldning smukt komponeret Ramme hænge op i Sogneraadssalen hvor, som det udtaltes af Ordföreren i den Hyldest man bragte mig, "det skal da hænge som et Minde om mig og min Gjerning og som en paamindelse for fremtidige Sogneraadsmænd om hvorledes en Formand bör virke". Ogsaa Beboerne i Sognet hædrede mig ved at skjænke mig et kostbart Sölvkaffeservice ved en i den anledning d. 6te Jan. 1874 arrangeret smuk Fest i Tikjöb Kro. Kaffekanden bærer Indskriften: "Fra taknemlige og erkjendtlige Medborgere i Tikjöb Sogn" paa den ene side og paa den modstaaende Side: "Til Propriätair Lichtenberg for utrættelig Virksomhed som Sogneraadformand i Tikjöb Sogn d. 6te Jan. 1874". Denne hæder sætter jeg

saa meget mere Priis paa, som en saadan ikke er ydet hverken för min tid eller senere i Tikjög Sogn.

Ved siden af det offentlige hverv, der var mig anbetroet, forglemte jeg ikke den private Virksomhed som skulde ernære mig og min Familie. Stor Sorg og megen Modgang havde jeg at kjæmpe med. Min Hustru döde efter et mange Maaneders Sygeleie. En Sön döde i 14 Aars alder. Som den sidste af dette Ægteskab samledes han med sin Moder og to forudgagne Brödre.

Landmandens vilkaar i Tredserne vare Ugunstige, og mine Vilkaar vare ligefrem trange. Det var kun med et umaadeligt strængt Arbejde saavel Fysisk som Aandligt at jeg kunne holde Balance mellem Indtægter og Udgifter, og kun med hjælp af en i de mindste Enkeltheder fört Sparsommelighed at jeg kunde begrænse Udgifterne tilstrækkeligt til at modstaa de daarlige Indtægter. Henved to Aar efter min Hustrus död ægtede jeg min nuværende Hustru, Petra Christiane Hoff, ligedan hjemme i Rudkjöbing og fandt der en virksom og kraftig Stötte i min hjemlige Gjerning. Efter 1870 blev Landmandens Produkter bedre betalt, og det tidligere nedlagte Arbeide kom nu til at yde Indtægt, saaledes at mine Vilkaar forbedredes, og jeg turde begynde at tænke paa at kunne erstatte en deel af mine gamle daarlige Bygninger med ny.

I 1874 efter at have nedlagt min Sogneraadsvirksomhed lagde jeg Planen til at bygge et Teglværk her paa min Ejendom og ved egne midler og pekuniar Bistand fra en Broder förte jeg min Plan igjennem i Aaret 1875, saaledes at jeg, foruden at reise det ret betydelige Værk, tillige havde lavet et Aars Produktion i raa Steen og dermed med det samme Efteraar var i fuld Produktiv Virksomhed. Denne Bedrift, som giver mange Familier og Ugifte Arbejdere et rigeligt og passende Udkomme, har jeg den tilfredsstillelse at see trives godt.

I 1880 blev jeg Repræsentant i Östifternes Creditforening, hvor jeg fra 1882 har ledet Forretningerne som Repræsentantskabets Formand efter hvert gjentaget Valg. I denne Egenskab har jeg været virksom Deeltager i Dannelsen af denne Forenings femte Serie, der i Modsætning til andre Creditforeningers forhöielse af Rentefoden med $\frac{1}{2}$ Procent, har nedsat den Statutmæssige Ydelse med $\frac{1}{2}$ Procent, og derved gjort et vigtigt Skridt til at bevare Værdien af fast Eiendom her i Landet ubeskaaren af Kapitalens stræben efter höiere Rente. Fra Foraaret 1881 har jeg været valgt og 1884 gjenvalgt som Forligscommissair for Frederiksborg Amt 6te Kreds, der omfatter Helsingör By og Tikjög Sogn.

I politisk Henseende har jeg i Fortiden tænkt paa at et Mellemparti maatte kunne drage det Bedste ud af de forskjellige Anskuelser til Gavn for Fædrelandet og jeg har paa dette Grundlag, efter Hother Hages död, været medstiller af daværende Criminalretsassessor Nyholm som Folketingsmand, dengang Krigsminister Thomsen blev valgt. Efter at jeg havde set, at der ikke længere var Mulighed for

et Mellempartis Arbeide, sluttede jeg mig fuldt ud til Höire, og da flere Vælgere her i Kredsen 1874 forlangte at jeg skulle stille mig, ligesom jeg ogsaa Aaret tidligere havde faaet en stærk Opfordring dertil fra Vælgerne her i Landkredsen, saa önskede jeg at fjerne enhver Tvivl om min Anskuelse og meldte mig som medstiller for General Thomsen, og jeg har senere benyttet min Indflydelse i Kredsen til at bevare Stemmerne samlet om denne Folketingsmand. Saa har jeg sammen med tvende politiske Venner i Helsingör reorganiseret det 86 aarige gamle Höireblad "Helsingör Avis" til et sikkert og fyldigt Organ i konservativ Aand. Fremdeles har jeg benyttet min indflydelse her i Landkredsen til at sætte en kraftig Modvægt imod den saakaldte liberale Bevægelse, der ogsaa her i Kredsen har sögt at vinde Terrain, det sidste som Medstifter og leder af den herværende conservative Forening.

Hans Majestæt Kongen har tidligere vist mig sin höie Naade. Da hans Majestæt 1881 blev Fuglekonge i Helsingörs Kongelige Privilegerede Skydeselskab, behagede det Allershöistsamme at befale mig, som den afgaaende Fuglekonge, at repræsentere Kongen i Selskabet for det paagældende Aar. Den 27nd Juni 1882 havde vi i Skydeselskabet en mindeværdig Dag, da Hans Majestæt Kongen selv præciderede. Kort tid derefter behagede det Allershöistsamme at lade mig tilstille en Kongelig Gave bestaaende af et Sölv Kaffeservise med det Kongelige Navnetræk sammen med Selskabets Emblem paa den ene side af hvert Stykke og paa hver modstaaende Side: "Ernst Ludvig Lichtenberg 28de Juni 1881-27de Juni 1882". Ofte har Hans Majestæt siden allernaadigst vist mig sin allershöiste Bevaagenhed og senest ved den Udmærkelse, der er bleven mig tildelt ved Udnævnelsen til Ridder af Dannebrogordenen.

*Qvistgaard i November 1885,
Allerærbödigst
L. Lichtenberg*

Ludvig skriver her en meget levende beretning om sit livsforløb, og det er umiddelbart imponerende, hvad han når med sit samfundsmæssige engagement igennem årene, udover sit daglige arbejde. Det er meget interessant at læse, at han med sit politiske sindelag faktisk efterlyser et midterparti, det vi i dag kender som Det Radikale Venstre, et midterparti, der først flere år senere bliver grobund for. Han finder i stedet, som sine brødre, solidt fodfæste i Højrepartiet, det Konservative Folkeparti, som det hedder i dag.

Borgergadegrenen.

Familien Johan Theodor Lichtenberg og Hilda Laura Vilhelmine Olsen

Far: Johan Theodor Lichtenberg
 Født: 18 febr 1833 i København
 Erhverv: Grosserer
 Død: Aug 1918 i København
 Forældre: Ludewig Ernst Lichtenberg og Sara Dorothea Amalia Bense

Mor: Hilda Laura Vilhelmine Olsen
 Født: 5 marts 1840 i København
 Død: 1 febr 1913 i København

Gift: 1865

Børn:

Sara Ludvika Lichtenberg
 Født: 14 dec 1866
 Død: Sept 1927 i København

Ludvika Catharina Lichtenberg
 Født: 28 apr 1868
 Død: Dec 1952

Camilla Marie Lichtenberg
 Født: 15 juni 1869
 Død: Apr 1948 i København

Ludvig Ernst Lichtenberg
 Født: 28 nov 1870
 Erhverv: Snedkermester
 Død: Juli 1940

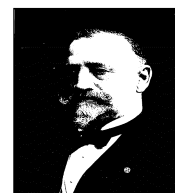
Johan Theodor Lichtenberg
 Født: 28 okt 1872 i København
 Erhverv: Landmand
 Død: Aug 1945 i København

Frants Lichtenberg
 Født: 28 aug 1874

Ella Magdalene Lichtenberg
 Født: 20 dec 1875
 Erhverv: Lærerinde
 Død: Maj 1947

Anna Hilda Lichtenberg
 Født: 6 juni 1877

Johan Theodor bliver født 18. februar 1833 og konfirmeres påsken 1848 i Sankt Petri Kirke. Også han går i Mariboers skole, men allerede lige efter konfirmationen starter han sin uddannelse til møllersvend på Christine Mølle i Helsingør. Christine Mølle er én

af de mange møller ovenfor byen, der møder den rejsende, uanset om man kommer fra vest eller syd. De fleste af Helsingørs møller brænder ned og bliver ikke genopbygget. Christine Mølle brænder også, i 1837, men den bliver bygget op igen som hollandsk mølle og fungerer indtil 1928, hvor den igen brænder og derefter forfalder.

Johan Theodor overtager faderens forretning straks efter dennes død i 1861 og fører den videre som Th. Lichtenberg & Co⁴⁸, stadig i Borbergade 4⁴⁹, hvortil han og familien også flytter fra Strandvejen på Østerbro. Han er fortsat i kompagniskab med ejeren af Svanemøllen, men opgiver dog dette i 1878⁵⁰. Derudover forpagter Johann Theodor en del af Københavns Magistrats landbrugsjord ude i Ryvangen

helt til 1894. Formentlig dyrker han korn til møllen. Allerede i 1878, samme år som Theodor afvikler sit samarbejde med Svanemøllen, søger han kommunen om forlængelse af forpagtningssaftalen indtil 1885 på samme vilkår som tidligere. Magistraten forhandler ansøgningen i februar 78, men Theodor meddeles afslag, idet man ikke for tiden finder anledning til at forny lejemålet efter 1880. Tilsyneladende bliver lejemålet alligevel forlænget, idet forpagtningen løber endnu 14 år. Firmaet Th. Lichtenberg og Co. fortsætter, indtil Borbergade 4 sælges engang i 1920erne.

Som sine brødre engagerer Johan Theodor sig meget i organisationsarbejde og får, som det fremgår af hans selvbiografi, betydende poster indenfor flere felter.

Johan Theodor bliver gift med Hilda Laura Vilhelmine Olsen, der er datter af hofbager Olsen i København. De bliver gift i 1865, samme år som Hildas far dør. Johan Theodor udnævnes til Ridder af Dannebrog den 10. oktober 1910.

⁴⁸ I firmaet arbejder Johan Theodors svigersøn, Axel Lilliecrona, som forretningsfører.

⁴⁹En periode har Johan Theodor ligeledes en forretning på Købmagergade, nuværende nr. 11.

⁵⁰ Virksomheden er omtalt under <strandvejskvarteret.dk/93/article/6/74>

Levnedsbeskrivelsen

*Til De Kongelige Ordeners Historiograf.
København 27 October 1910.*

Johan Theodor Lichtenberg, Søn af Ludvig Ernst Lichtenberg født i Kongeriget Hannover 1796, og indvandret i Aaret 1816, er født den 18. Februar 1833; efter at have gaaet i Maribo Skole og bleven konfirmeret i St. Petri kirke, kom jeg i Møllerslære hos Møllejejer, Brandmajor Hansen i Helsingør; efter at være udlært dér rejste jeg i foraaet 1851 til Tyskland, hvor jeg arbejdede som Møllersvend i Sachsen og Oesterrig; i Sommeren 1853 gjorde jeg en Fodtur på 4 Maaneder fra Wien igennem Nord Italien, Schweiz, Baden og Würtemberg hjem og arbejdede derefter i min Faders Forretning, der omfattede Handel med Korn og Mel, oprettet i Aaret 1829, indtil jeg i 1857 flyttede til Svanemøllen, hvor jeg drev Mølleforretning i Compagni med Ejeren Hr. Oberst I.P.S. Ekmann, indtil jeg i 1878 trak mig ud af denne for at ofre mig for Landvæsenet på 60 tdl. af Magistratens Jorder, og min i 1861 afdøde Faders Forretning.

I de sidste 25 Aar har jeg deltaget meget i Foreningslivet og været betroet mange Tilidsposter i Foreningerne. Jeg kan her nævne, at jeg som Grundejer har været Næstformand i Københavns Grundejerforening i nogle Aar; i Østerbros Grundejerforening var jeg Bestyrelses Medlem i 15 Aar, og deraf 10 Aar som Formand; indtil jeg paa Grund af min Alder frasagte mig dette, og af den nye Bestyrelse udnævnt til Æresmedlem. Jeg har været Medstifter og Representant af Københavns Grundejerbank og er Representant og Revisor i Københavns Grundejeres Renholdningsselskab.

Af Magistraten har jeg i de sidste ca. 35 Aar været udnævnt til Medlem af Kommissionen for Revision af Grundtaxterne for udenbys Ejendomme, Formand for Ansættelse af Kirkeskat i St. Pouls Sogn; samt Medlem af sammes Menighedsrad og Kasserer for St. Pouls Sogn Sygepleje.

I Handelsforeningerne er jeg i 20 Aar Formand for Korn og Melhandlerforeningen. Medstifter og Kasserer for Handelsforeningernes Fælles Representation (18 Foreninger) i København.

I 1857 blev jeg unævnt til Lieutenant i det borgerlige Artilleri og jeg gjorde i Krigen 1864 Tjeneste som Adjudant og senere som Kompagnifører indtil Borgerbevæbningen i 1870 blev opløst, ved hvilken Lejlighed jeg blev afskediget som Captain.

Efter at jeg i ca. 25 Aar havde været i Bestyrelsen blev jeg i 1896 valgt til Formand for Københavns Borgeres Officeres Understøttelses Fond og af Ministeriet udnævnte til Bestyrelsesmedlem og Formand for det af Stadshauptmand

Conradt og Hustrus oprettede Legat (13 livsvarige Portioner af 200 Kr.) for trængende Enker eller Døttre efter afgaaede Borgerofficerer.

I 1865 blev jeg gift med Hilda Laura Wilhelmine Olsen, Datter af Hofbager C.L. Olsen, og med hende har jeg 8 Børn, der alle ligesom deres Forældre er sunde på Sjæl og Legeme. Photographi medfølger.

*Ærbødigst
Th. Lichtenberg,
Kaptain, Grosserer*

En grundig og nøgtern levnedbeskrivelse af en ligeså engageret samfundsperson som sine brødre. Han har desuden prøvet krigens rædsler i en krig og med et resultat, som i den grad kommer til at præge landets omdømme og selvforståelse mange år fremover.

Den engelske gren

Familien Adolph Christian Lichtenberg og Mary Meyers Wills

Far: Adolph Christian Lichtenberg
 Født: 10 apr 1835
 Død: i Italien
 Forældre: Ludewig Ernst Lichtenberg og Sara Dorothea Amalia Bense
 Mor: Mary Meyers Wills
 Født: 9 maj 1833
 Død: 8 marts 1893

Børn:

Ernestina Lichtenberg
 Født: 12 juni 1854

Adolph Lichtenberg
 Født: 7 febr 1866
 Død: 30 sept 1866

William Theodore Lichtenberg
 Født: 23 febr 1867

Ernest Balzar Lichtenberg
 Født: 5 dec 1868
 Erhverv: Mineingeniør

Frantz Balzar Lichtenberg
 Født: 5 dec 1869
 Død: Nov 1896 i Australien

Mary Magdalene Catherine Lichtenberg
 Født: 19 apr 1870
 Død: 27 juni 1875

Hølty Lichtenberg
 Født: 8 juni 1871

John Wills Lichtenberg
 Født: 19 juni 1872
 Erhverv: Kaptajn ved 18. engelske Husarregiment
 Død: 15 marts 1912 i Faschoda, Sudan

Adolph Christian bliver døbt i Sankt Petri Kirke den 6.5.1835 og konfirmeres i Holmens Kirke den 13.4.1851.

Han beslutter sig til ret tidligt at udvandre til England for at slå sig ned som købmand dér. I første omgang bosætter han sig i byen Gateshead, en by i grevskabet Durham i det nordøstlige England, i dag en forstad til Newcastle. Få år senere flytter han mod vest til Liverpool, hvor han bliver gift med Mary Meyers Wills (1833-1893) i bydelen Chesire den 30.5.1862. De får 8 børn, hvoraf 2 dør som små. John Wills, der er lieutenant i Boerkrigen i Sydafrika (1899 - 1902), bliver, i en alder af 40 år, dræbt den 15. marts 1912, under en fægtning ved

Faschoda i Sudan, hvor han er kaptain ved det 18. engelske Husarregiment. Frantz, den ene af tvillingerne Frantz og Ernest, dør i Australien i november 1896, 28 år gammel. Ernest Balzar (den anden tvilling) ændrer i 1917, i en alder af 49 år, sit efternavn, givetvis fordi det ikke føles rigtigt med et tysk efternavn i England under 1. verdenskrig. Hans nye slægtsnavn, og dermed også hans efterkommeres, bliver Lighthill. Han uddanner sig til mineingeniør, som sin storesøsters svigerfar, Sydney Allingham. Uddannelsen fører ham og familien til Paris og Alsace, hvor familien slår sig ned. Blandt efterkommerne er hans søn, Sir James Lighthill (1924-1998), der bliver en kendt matematiker og professor ved universitetet i Cambridge. Han bliver ligeledes knyttet til den gruppe, der udvikler Concorde flyet, men omkommer i 1998, som 74-årig, under en langdistancesvømning rundt om øen Sark i den engelske kanal.

William, barn nr. 3, fører, som den eneste, slægtsnavnet videre i England, og sammen med sin franskfødte kone, Mary Rose Marsan, får de i hvert fald 1 barn, som de også kalder William. Hans fulde navn bliver William Joseph Ferdinand Adolph, født i Italien 4.1.1893. Han får senere også britisk statsborgerskab. Ved folketællingen i 1911, 18 år gammel, er han stadig enebarn. Familien bor på det tidspunkt i Kensington i London.

Som tidligere omtalt, er Adolph nok ikke sin fars yndlingsbarn, da de 2 på faderens gamle dage kommer op at diskutere om nogle forretningsmæssige engagementer Adolph har med en Mr. Taylor. I et svarbrev til sin søn, der har udbedt sig et lån på 5000 Rdl. som han påstår, at faderen tidligere har lovet at yde eller kautionere for, fremstår Ludewig Ernst, udover at han tydeligvis er forurettet, da han intet har lovet, som en retfærdig, konsekvent og retskaffen person, der ud af sine nu begrænsede midler allerede har delt sol og vind lige blandt sine sønner. Da Adolph får meddelelsen om sin fars død et par år senere, sender han med religiøse undertoner, et meget angrende og følelsesladet brev⁵¹ til sin mor om sit forhold til sin far og om dennes mulige tilgivelse, som han har stærkt behov for at vide, om han har fået. Adolph kan i øvrigt ikke deltage i faderens begravelse, da han den dag er nødt til at deltage i et retsmøde hjemme i England.

Adolphs kone dør i 1893, hvorefter han udvandrer til Italien. Her lever han med sin nye hustru, Margaret Eleanor Bune, som han bliver gift med i London i efteråret 1896.

Der bor i dag i det østlige Norditalien 2 personer med efternavnet. Ingen af dem har svaret på en henvendelse, men det er ikke sandsynligt, at der er tale om familie, da Adolphs børn formentlig alle bliver i England, og Adolph, da han som godt 60-årig rejser til Italien, næppe får flere børn.

⁵¹ Brevene vedr. forholdet mellem Adolph og hans far, der er refereret til her, findes i afskrift foretaget af Wilhelm Lichtenberg. Om originalbrevene eksisterer vides ikke.

Adelgadegrenen I

Familien Carl Frederik Lichtenberg og Vilhelmine Andreas Maja Hoffgaard

Far: Carl Frederik Lichtenberg
 Født: 12 januar 1837 i København
 Erhverv: Bagermester m.m.
 Død: 6 juni 1900 i København
 Forældre: Ludewig Ernst Lichtenberg og Sara Dorothea Amalia Bense

Mor: Vilhelmine Andreas Maja Hoffgaard
 Født: 28 maj 1838
 Død: 28 dec 1871
 Forældre: Christian Nicolai Hoffgaard og Christiane Marie Krag

Gift: 25 maj 1863 i Rudkøbing sogn i Langelands Nørre herred, Svendborg amt

Børn:

Johan Theodor Peter Lichtenberg
 Født: 25 nov 1864
 Erhverv: Bagermester
 Død: 22 dec 1908

Carl August Lichtenberg
 Født: 25 sept 1866
 Erhverv: Læge i bl.a. Auning på Djursland og sidst i Børkop
 Død: 25 sept 1910

Christian Adolf Marius Lichtenberg
 Født: 10 maj 1868
 Erhverv: Landmand
 Død: 26 jun 1948

Vilhelm Sophus Lichtenberg
 Født: 15 juli 1870 i København
 Erhverv: Provst
 Død: 4 febr 1930 i Vallø

Nikolai Ludvig Lichtenberg
 Født: 23 dec 1871
 Erhverv: Bagermester, fabrikant
 Død: 20 jul 1922

Adelgadegrenen II

Familien Carl Frederik Lichtenberg og Hansine Sørensen

Far: Carl Frederik Lichtenberg
 Født: 12 januar 1837 i København
 Erhverv: Bagermester m.m.
 Død: 6 juni 1900 i København
 Forældre: Ludewig Ernst Lichtenberg og Sara Dorothea Amalia Bense

Mor: Hansine Sørensen
 Født: 28 december 1849 i Harndrup, Fyn
 Død: ca 21 apr 1927 i Kbh.
 Forældre: Sørensen

Gift: 29 maj 1875 i Trinitatis sogn i København, Københavns amt

Børn:

Ludvig Ernst Lichtenberg
 Født: 26 maj 1876
 Død: 14 april 1880

Harald Lichtenberg
 Født: 29 januar 1878 i Sankt Pauls sogn, København
 Død: 30 august 1942 i Søborggård sogn, Smørum Herred

Octavius Lichtenberg
 Født: 3 juni 1879
 Død: 3 sept 1879

Ejnar Lichtenberg
 Født: 21 maj 1880
 Erhverv: Boghandler
 Død: 22 maj 1952

Ingeborg Agnes Lichtenberg
 Født: 26 juli 1883
 Død: 14 oktober 1977 i Egtved sogn

Carl Frederik bliver døbt den 19. maj 1837 og konfirmeres i Sankt Petri Kirke den 5. oktober 1851. Som sine brødre får også Carl Frederik en god skoleuddannelse på Mariboës Skole i St. Kongensgade, nuværende nr. 55. Skolen er på den tid én af de mest anerkendte skoler, hvor også flere kendte personligheder træder deres barnesko, Holger Drachmann og Jeppe Aakjær som eksempler. Skolen har yderligere en afdeling for kommende land- og søkadetter og skoleklasser for den militære højskole. Skolen nedlægges i 1899. Som det fremgår nedenfor skriver Carl Frederik en ret kortfattet levnedbeskrivelse til Ordenskapitlet. Sammenlignes beskrivelsen med de avisartikler, man kan læse i forbindelse med hans død og

begravelse⁵², nuanceres oplysningerne om hans arbejde og interesser betydeligt.

Gennem disse artikler får vi at vide, at han som civilingeniør bliver lærer i matematik ved Mariboers Skole, men at han må indse, at det omfattende arbejde som lærer ikke helt står mål med lønnen for det, også selvom han en periode fungerer som faginspektør. Derfor beslutter han sig til i slutningen af 1860'erne at blive bagermester. Den beslutning tager han samtidig med, at den nye lov om fri næring indføres. Han er nu fri for at skulle være uddannet baker for at kunne opnå borgerskab som bagermester. Alligevel bruger han en del tid på at få praktisk erfaring i faget i hofbager Olsens Bagerier i St. Strandstræde. Hofbageren, Christian Ludvig Olsen, som er storebror Johan Theodors svigerfar, baner vejen herfor, men han dør allerede i 1865.

Oprindelig planlægger Carl Frederik at overtage et bageri i Gammel Mønt, men opgiver det, da han mener, at han må have mere erfaring i faget. En dag henvender bagermester Piper sig til ham med tilbud om at overtage sit bageri i Adelgade 12. Det er bagermester Piper, der på et tidspunkt nyder godt af storebror Ludvigs satsning på wienerbagerier, så også i dette tilfælde er det en bekendt af familien, der åbner muligheden for en ny karriere.

Carl Frederik løser borgerskab som bagermester i 1870 og overtager bageriet samme år. Det bliver en ret betydelig forretning, bl.a. med produktion af

Bageriet
Adelgade 12

skibsbrød. Har hans far mon givet ham de gamle opskrifter fra Helsingør? Han og familien flytter ind i Adelgade 12, først som lejer, og da bagermester Piper dør, køber Carl Frederik ejendommen, hvor familien bor til hans død i 1900. I 1885 er der ansat 12 personer hos familien, heraf 6 bagersvende, en bagerlærling og en butiksjomfru. Af de 6 svende er én fra Slesvig, 2 fra Sverige og én fra Bornholm.

⁵² Adskillige dag- og fagblade skriver artikler om Carl Frederik i ugerne efter hans død, ligesom der findes en biografi i "Dansk Biografisk Leksikon", 3. udg. side 28.

Som organisationsmand og politiker er Carl Frederik overordentlig engageret og bruger megen tid på disse opgaver. Han bliver en meget afholdt person i forskellige bestyrelser indenfor håndværkerfagene, som medlem af borgerrepræsentationen i København og som kirkeværge i den nybyggede Sankt Pauls Kirke, der ligger for enden af Adelgade. Han virker derudover for almennyttige formål og er medlem af bestyrelsen for "Selskabet til Oplysningens Fremme" og "Det Forenede Velgørenhedsselskab". Derudover lægger han et stort arbejde i opførelsen af Håndværkerforeningens ældreinstitution "Alderstrøt" i Møllegade, der stadig i dag kan ses, som en meget dominerende og velholdt bygning i gadebilledet.

Carl Frederik bliver gift 2 gange. Hans første kone, Vilhelmine, er datter af Christian Nicolai Hoffgaard (1804-1863) og Christiane Marie Krag (1810-1880). Faderen er malermester i Rudkøbing. Se også 3. del.

Efter Vilhelmines død, kun 33 år gammel, gifter Carl Frederik sig 3½ år senere med Hansine Sørensen. Hansine er født den 28. december 1849 i Harndrup på Nordfyn og døbes samme sted den 10. marts 1850. Hun er datter af husmand Søren Christiansen (*1804) og hustru Cristence Hansdatter (*1809). Hansine er ikke vokset op hos sine forældre, men derimod hos en tante og onkel. Årsagen hertil vides ikke, og om det skyldes forældrenes tidlige død, kan ikke siges. Oplysningen, der er givet af Hansines søsters oldebarn, Mathilde, bekræfter dette forhold i en brevveksling med et familiemedlem. Hansine konfirmeres i Nyborg den 3. april 1864. Her er hendes far eneste forældre, hvorfor Cristence kan være afgået ved døden allerede på det tidspunkt. Som 14-årig får Hansine ved sin konfirmation skudsmålet "mg", hvilket svarer til en god og velopdragen pige.⁵³

Carl Frederik udnævnes til Ridder af Dannebrog den 26. september 1889.

Levnedsbeskrivelsen

Underskrevne er født 12^t Januar 1837 i Kjøbenhavn. Mine Forældre var Mel og Grynhandler L.E. Lichtenberg og Hustru Sara Lichtenberg født Bense. Jeg, der er den yngste af fem Brødre, har haft et udmærket Hjem, hvor der intet spares paa Børnenes Opdragelse. Undervisning modtog jeg i Proff. Mariboers Skole, tog Præliminærexamen ved Universitetet, senere Polyteknisk Adgangsexamen og derefter i Januar 1859 Polyteknisk Examen i den anvendte Naturvidenskab. Paa mine Forældres Bekostning gjorde jeg derefter en 4 Maaneders Reise til England, Sydsotland og Nordtyskland. I Aug. 1859 blev jeg Lærer ved Mariboers Skole,

⁵³ Det er sædvanligt, at konfirmandernes opførelse i skolen og i forbindelse med konfirmationen bliver overført til kirkebogen i form af en karakter.

hvor jeg underviste i naturvidenskabelige og matematiske Fag til 1st April 1870, da jeg forandrede Livsstilling. 1st Juni 1870 overtog jeg nemlig Bageriet i Adelgade No. 12, som jeg endnu driver. I den Tid jeg har været Bager, har der været overdraget mig forskellige Tillidshverv. I det Forenede Velgjørenhedsselskabs Bestyrelse har jeg haft Sæde og været Formand i dets Skolekomite. Af Magistraten er jeg beskikket til Medlem af Inspectionen for St. Pouls Kirke, gjentagne Gange har jeg været Valgmand til Landstinget og Medlem af Valgbestyrelserne til Rigdags og Borgerrepræsentationen. I 11 Aar har jeg haft Sæde i Haaandværkerforeningens Bestyrelse og fra April 1889 været denne Forenings Formand. Jeg er Medlem af Bestyrelsen af Sygekassen af 1853 og har Sæde i Industriforeningens Representantskab. Som Medlem af Landhusholdningsselskabets Hovedudvalg har der i flere Aar været mig overdraget Rækker af Bagningsforsøg. I 1889 er jeg valgt til Medlem af Bestyrelsen for teknisk Skole og Fælesrepræsentationen for Haandværk og Industri. Af Borgerrepræsentationen har jeg været Medlem i 8 Aar. To Gange har jeg været gift. Første Gang den 25^d ? 1863 med Wilhelmine Hoffgaard, med hvem jeg havde 5 Sønner, anden Gang 29^d Mai 1875 med min nulevende Hustru Hansine Sørensen, med hvem jeg har 4 Sønner og 1 Datter, af disse Børn ere 8 levende.

Kjøbenhavn 27^d Okt. 1889,

Ærbødigst

C. Lichtenberg

Carl Frederik tildeles 5 år senere sølvkorset, Dannebrogmændenes Hæderstegn, et hæderstegn, der bliver indstiftet af Frederik den 6. i 1808, idet kongen ønsker at belønne dem *"der ved klog og redelig stræben for brødres vel og ved ædel dåd i en snævrere kreds har gavnet fædrelandet"*. Hæderstegnet bliver afskaffet i 1952.

Efter Carl Frederiks død, 6. juni 1900, kun 1 uge efter hans og Hansines sølvbryllup, videreføres virksomheden længere oppe i Adelgade, hvor hans søn, Johan Theodor Peter er bagermester i nr. 79⁵⁴. Adelgade 12 bliver solgt, og Hansine flytter, november samme år, til Ryesgade 131 på Østerbro i København og derefter i november 1904 til Upsalagade 12, også på Østerbro, efter i kun 1 år at have boet i Stockholmsgade 17. Senere bor hun på Frederiksberg i nogle år, men flytter til Lundegade 7 i 1915⁵⁵, hvor hun lever indtil sin død i april 27.

⁵⁴ Johan Theodor Peter, der er udlært i sin fars virksomhed, overtager bageriet i Adelgade 79 i 1887. Bageriet er oprindelig fra 1810. Overtagelsen bliver starten på en bagerindustri under navnene "De forenede Skibsbrødfabrikker" og knækbrødfabrikken "Ruga". Broderen, Nicolai og hans kone, Agnete (Nete), bliver senere ejere af disse firmaer, som derefter overtages af den kendte Aamundfamilie, i hvilken Agnete, som enke, gifter sig ind i.

⁵⁵ Københavns Politis registerblade.

TREDIE DEL
Efterskrift

EFTERSKRIFT

I arbejdet med denne slægtshistorie er der opstået et behov for at undersøge nogle yderligere slægtsforhold, dels som en direkte følge af den nu eksisterende dokumentation og dels blot til almindelig oplysning for læseren. Ikke alt i det følgende har kunnet dokumenteres.

Franz Balthasars far og mor?

I Erwin Hilcks korte sammenskrivning om familierne på Schafstall og i Eschede, kan man på første side læse et lille afsnit, hvoraf det kan se ud som, at også Franz Balthasars far og mor er kendte. Afsnittet er skrevet på denne måde:

Peter Lichtenberg, Posthalter zum Siedenholt (= Siedenholt Kr. Celle, Försterei bei Unterlüß Kr. Celle), == 1. Advent 1705 (= 29.11. 1705 zu Hermannsburg, 54 Jahre alt, (* 1651), mm 1642, 00 1663 Peter Lichtenberg, Wirt zum Siedenholt, seine Frau == 2.2.1704 zu Hermannsburg 61 Jahre alt, (* 1643).

Her kan læses, at Peter Lichtenberg er postholder på Siedenholt, som er det samme som Siedenholt, kreds Celle, senere skovfogedgård ved Unterlüß, kreds Celle. Han er begravet den 29. november 1705 i Hermannsburg, 54 år gammel, bliver født i 1651 og døbes i 1642(?). Han bliver gift i året 1663, og herefter er der noget, der ikke har kunnet tydes, men derefter, at Peter Lichtenberg er vært på Siedenholt, dvs. der er også tale om, at han driver kro. Hans kone er begravet 2. februar 1704, ligeledes i Hermannsburg, 61 år gammel. Hun bliver født i 1643.

De opgivne data må tages med forbehold, idet Hilck desværre ikke har noteret kilden til oplysningerne, blandt de 8 kilder, der har ligget til grund for hans sammenskrivning, og som det også fremgår, er der fejl et sted i datoforløbet. Er det mon Hilck, der har skrevet galt? Umiddelbart ser det ud som om Peter Lichtenberg må være født i 1641, da han da vil være godt 21 år ved brylluppet i 1663. Ved sin død i 1705 må han derfor have været 63 år og ikke 54 år.

Selvom oplysningerne skulle være sande, kan denne bog, med respekt for det dokumenterbare, stadig kun begynde med slægtens nuværende stamfar og lade Franz Balthasars far og mor hvile med en tro på, at det nok forholder sig sådan, indtil der findes dokumentation.

Hvis det senere viser sig, at det forholder sig sådan, er Franz Balthasar født og opvokset lige dér, hvor han senere bliver postholder.

Slægten fortsætter i Tyskland

Vores slægt udvikler sig fortsat i Tyskland, og om postholderne er der nu skrevet i denne bog. Med familiens flytning fra Schafstall i 1810 og Ludewig Ernsts

udvandring i 1815 afsluttes et kapitel i vores direkte aners historie i Hannover, der kommer til at vare i over 100 år.

Som det fremgår af slægtsoversigten (tavle 1), er der kun få Lichtenberg'ere, der bliver tilbage i Tyskland, og vores slægt er tæt på at uddø dér. Udover ugifte, tidligt afdøde og ægtepar uden børn, er der flere, der bliver gift ind i andre slægter og dermed skifter efternavn, ligesom en enkelt gren, nemlig 6 af Georg Heinrich og Johanne Lotzes 8 børn i 5. generation alle bosætter sig i udlandet med undtagelse af 2 børn, der dør tidligt. Da også Ludewig Ernst vælger at bosætte sig i udlandet, er der kun en enkelt gren tilbage, der fører navnet videre i Tyskland. Ludewig Heinrich Friedrich og Johanne Brockenhaupt får kun 2 børn, Anna og Friedrich. Friedrich får dog hele 12 børn med Johanne Strasburg, hvoraf de 3, Paul, Walter og Hans, formentlig sikrer slægtsnavnet i Tyskland i 1900-tallet. Ludewig Ernsts bror, Friedrich Heinrich, som vi tidligere har stiftet bekendtskab med, kommer til Hamburg fra København ca. 1828 i en alder af 23 år. Iflg. Wilhelm er han sidst set i Hamburg i 1853, hvor han lever ugift, sandsynligvis uden børn.

I dag bor der 11 personer eller familier med efternavnet i det nærområde, hvor vores slægt stammer fra. En skriftlig henvendelse til disse personer har desværre ikke givet svar på, om nogle af dem tilhører vores slægt. Dels har flere ikke svaret, og dels er de svar, der i øvrigt er modtaget, uden kendskab til slægtsforholdene.

Lidt om de indgiftede slægter i Tyskland⁵⁶

Udover slægterne Roscher og Wyneken, der er omtalt i bogen, fremstår som særligt knyttede til hinanden og til Lichtenbergfamilierne følgende 3 slægtsnavne:

Slægten Schwerdtfeger er, som vores slægt, rundet af embedsmænd ved postvæsenet. Maximilian Heinrich Schwerdtfeger (1692-ca.1757) og hans kone Ilse Margrethe Roffsack (+ febr. 1792) får 3 døtre, a) Eleonora Louise (1732-1808), b) en ukendt datter og c) Marie Magdalene (*1742).

Eleonora(a) bliver gift med Johann Christoph Lichtenberg (1716-1782), og de får sønnen Gottlieb Ernst (*5.3.1757).

Gottlieb bliver gift med den ukendte datters(b) datter, Eleonora König, hvis far er kaptain König. Der er således tale om et kusine/fætter ægtepar. Dette par bor i Celle, hvor Gottlieb bliver postmester. Den 3. datter, Marie(c), og hendes mand, Gottlieb Küster, får sønnen Heinrich (1783-1869). Han er forlovet med Auguste Lichtenberg (1799-1822), der er Johann Heinrich Lichtenbergs 4. barn. Auguste afgår ved døden før brylluppet, kun 23 år gammel.

⁵⁶ Slægtstavle 1 kan hjælpe med overblikket i dette afsnit.

Slægten Freese. Denne slægt kommer i høj grad til at præge dagligdagen for vores slægt. Hofkirurgen i Claustahl, Johann Conrad Freese (+1779) og hans kone (ukendt navn), får, som i Schwerdtfegerfamilien, 3 døtre, a) Sophie Henriette (1772-1848), b) Antoinette, og c) Louise.

Sophie(a) bliver gift med Johann Heinrich Lichtenberg. Sophies søster, Antoinette(b), får 2 børn med købmand Rechtern, Louise Dorothe (1788-1858) og Heinrich Detlef (1794-1853). Louise Dorothe, hvis moster jo er Sophie(a), bliver gift med sin mosters svoger, Anton Ludwig Friedrich Lichtenberg, efter at han har mistet sin første kone, Amalia von Lübke (1789-1812).

Louise Dorothes bror, Heinrich, bliver gift med Anton Ludwig Friedrichs første barn med Amalia von Lübke, Wilhelmine Lichtenberg (1807-1874).

Slægten Fischer. Slægten bliver knyttet til Freesefamilien som til vores familie, idet officer i den hannoveranske hær, Johann Christian Diederich Fischer (såret v. Burgos og + 1812), bliver gift med Louise Freese (c), hofkirurgens 3. datter. Johanns bror, Carl Christian Wilhelm, der bliver præst i Bodenteich (+ 1819) i sit ægteskab (hustru ukendt) får en søn, Christoph Peter David. Han bliver gift med Eleonora Friederikke Louise Lichtenberg (1794-1878), der er Johann Heinrich Lichtenbergs førstefødte.

Efternavnet Lichtenberg i den store verden og her

I dag, som tidligere, lever rundt om i verden mange familier med efternavnet Lichtenberg. Alene i vores slægt, os fra Lüneburger Heide, har der ved udvandring boet medlemmer i England, USA, Frankrig, Spanien, Portugal, Italien og Danmark.

Til USA ankommer i de store udvandringsår 1895-1920 hele 275 personer med efternavnet Lichtenberg. De udvandrer fra Tyskland, Danmark, Holland, Belgien, Polen, Ungarn, Rusland, Østrig, England og Skotland, og er alle registrerede som ankommet via immigrantkontoret på Ellis Island i NewYork. Der kan godt være tale om flere, da der også finder indvandring sted gennem bl.a. Philadelphia og Boston, ligesom der allerede fra 1820erne sker europæisk indvandring til USA. Nogle af de indvandrede slår sig dog ikke ned permanent, men med så mange indvandrere med vores efternavn, der alligevel er tale om, betyder det, at der eksisterer ganske mange slægter, ikke blot i USA, men rundt om i verden, slægter, der ikke har relationer til Lichtenberg'erne fra Lüneburger Heide, men med dette efternavn. I dag kan en slægtssøgning på "My Heritage" finde 170 databaser med i alt 97.267 registreringer, hvori vores efternavn indgår. Selvom dette antal dækker over gentagelser, er det dog et udtryk for, at vores efternavn ikke er så ualmindeligt endda.

Hvordan er det så gået her i Danmark? Er vi alene om navnet, som Ludewig Ernst er det i 1815? Det er der faktisk noget der tyder på, hvis vi ser bort fra "de Lichtenberg" slægten. Se nærmere om denne slægt senere.

Udover vores slægt indvandrer Naftal Lichtenberg med familien hertil i 1914, som 15årig. Han er født i Warschawa i Polen og flygter formentlig derfra. Han bliver og uddanner sig til civilingeniør, medens resten af familien, der ankommer sammen med ham, ikke kan spores senere på dette efternavn. Naftal Lichtenberg dør den 23.3.1969. Han ligger begravet på Mosaisk Vestre Begravelsesplads, hvor også drengen Roma Lichtenberg er begravet. Han dør som lille den 18.3.1921, men da han ikke ligger i samme gravsted som Naftal, kan det ikke umiddelbart siges, om disse to er beslægtede⁵⁷. Er det Naftals søn, skulle han i så fald have fået Roma i meget ung alder.

Derudover er den tyske statsborger, Josef Lichtenberg, født i 1899, udvist til Tyskland i 1919. Han opholder sig omkring Fredericia, muligvis som flygtning – eller måske som desertør - fra 1. verdenskrig. Det ligger imidlertid udenfor denne slægtshistorie at undersøge hans forhold nærmere, da det må antages, at han ikke har nået at stifte familie her i landet.

Folketællingen for 1850 afslører, at der i Helsingør, i Fiolgade, bor en Ane Marie Lichtenberg, født i Sverige i 1809. Hun er gift med skræddermester Frederik Petersen, og bærer uden tvivl hans efternavn. Det er ikke sandsynligt, at der er tale om et medlem af vores slægt, nok snarere en indvandret familie fra det østlige Preussen eller Polen, hvorfra mange kommer til Sverige.

Endelig optræder cand.theol. Andreas Emil Lichtenberg i folketællingen for 1840. Han bor på det tidspunkt på Walkendorffs Collegium i Sct Peder Stræde i København. Iflg. kollegiets alumneoversigt er hans rette navn imidlertid Liebenberg, en slægt der gennem mange år har boet i København, og hvor justitsråd og højesteretsadvokat Liebenberg repræsenterer konkursboet i Borgergade 87 ved tvangsauktionen i 1846.

Umiddelbart ser det ud som om vi, der er efterkommere af Lichtenbergslægten fra Lüneburger Heide, er ene om dette efternavn her i Danmark i dag. En gennemgang af Københavns politis registerblade afslører, at der på et tidspunkt omkring 1900 har boet yderligere 2 – 3 med efternavnet, men disse kan ikke spores i senere folketællinger. Der er dog et særligt problem med en Johan Wilhelm Lichtenberg (1790-1861), der den 13. januar 1824 indbetaler kopulationsafgift til magistraten i København for et forestående bryllup i Sankt Petri Kirke. Denne brudgom er af samme generation som Ludewig Ernst, men navnet er ikke kendt i vores slægt. Han bliver gift med Anna Skou få måneder før

⁵⁷ Margolinsky: Jødiske dødsfald i Danmark.

Ludewig Ernsts bryllup med Anne Nielsen i samme kirke. I kirkebogen kan hans oprindelsessted i Tyskland ikke tydes. Iflg. Københavns Bymuseum slår Johan Wilhelm sig ned på Østerbro i København og virker som garver med titlen saffiansfabrikateur, hvilket betyder, at han er specialist i garvning af fint gedeskind, der som regel bliver farvet rødt. Det er heller ikke lykkedes at finde dette par i folketællingerne, hvorfor det er uvist, om de får børn.

Lichtenberg fra Lüneburger Heide og "de Lichtenberg" fra Horsens

Wilhelm spørger i forordet til sin slægtsbog, om der kan være en forbindelse til den adlede "de Lichtenberg" slægt fra Horsens⁵⁸, idet denne nedstammer fra en Lichtenberg på mødrenes side. Der er dog ingen, der hidtil har kunnet påvise en forbindelse, men den mor, der er tale om, er Gesche Lichtenberg. Hun stammer fra Flensborg og lever fra 1673 til 1697. I 1695 bliver hun gift med købmanden Hans Christensen fra Horsens. Gesche, eller Gedske som navnet også bliver stavet, føder i 1697 deres søn, og selvom hun ikke har båret navnet Lichtenberg i sit korte ægteskab, bliver det dog senere dette navn, der fører denne slægt videre. Hun dør under fødslen, kun 24 år.

Da den travle købmand, og nu enkemand, Hans Christensen, ikke kan afse megen tid til sin søn, bliver han, Gert Hansen, som han bliver døbt, opdraget hos Gesches storebror, Heinrich Lichtenberg (1665-1745). Heinrich bor i Horsens, hvor han er kompagnon med Gerts far. Som 14-årig sættes Gert i handelslære i Flensborg og efter nogle år dér, fortsætter han i faderens og Heinrichs virksomhed i Horsens. Han arver senere både faderen og Heinrich (+1740 og +1745). De efterlader sig store formuer, som Gert forvalter på bedste måde.

Gert, som er stamfar til slægterne "de Lichtenberg" og "Honnens de Lichtenberg", ændrer navn til Gerhard og bliver i 1739, i en alder af 42 år, adlet for nogle tjenester han yder i lokalområdet, bl.a. ved indsættelse af en præst i Stauning efter kongens ønske (Chr. VI, 1699-1746). Kongen (Frederik den V, 1723-1766) besøger også senere Gerhard i Horsens. I 1747 besøger han bl.a. nogle kirker, som Gerhard ejer, og som han har bekostet restaureringen af. Kongen udnævner, efter dårligt nok at have afsluttet besøget, som tak, Gerhard til Etatsråd. Begge er glødende pietister, i en tid hvor pietismen som trosretning er fremherskende i landet.

Da Gerhard bliver adlet skal han finde et passende adelsnavn. Han vælger, i taknemmelighed overfor sin opvækst hos morbroderen, efternavnet Lichtenberg, hvilket han, rent slægtsmæssigt, også har fuld ret til. Således opstår fra 1739 "de Lichtenberg" familienavnet med det lille "de" for at understrege det adelige. Navnet "Honnens" er kommet til senere, hvor en mand med efternavnet "Honnens" i 1867 får tilladelse til at forene dette navn i giftermålet med

⁵⁸ Lokalkarkivet i Horsens, familiens hjemmeside samt Dansk Adelsårbog, 1917

besidderen af stamhuset (Bidstrup ved Randers) på det tidspunkt, Marie Sophie Dorothea de Lichtenberg.⁵⁹

Nogle indikationer for et muligt slægtsforhold mellem Lüneburger Heide Lichtenberg'erne og Flensborger Lichtenberg'erne kan måske findes i den kendsgerning, at Gerhards mor stammer fra en slægt, der allerede har levet i og omkring Flensborg i over 100 år. Hendes oldefar, Gert (1538-1618), er ligesom tipoldefaderen, Kørsten Lichtenberg, iflg. Hvass' stamtavle⁶⁰, født i Triebel Sogn ved Luthen i det "lyneburgske", som Hvass⁶¹ skriver. Oldefaderen udvandrer, som den første i denne slægt, til Flensborg, som er dansk land igennem mange hundrede år. Med andre ord har efternavnet Lichtenberg været kendt i Danmark længe før Ludewig Ernst indvandrer.

En betydende borger i Horsens, rektor ved Horsens Latinskole og senere biskop i Viborg, Peder Tetens, holder en sørgetale ved Gerhards død i 1764. Talen kalder han "Den gode Borger", og heri beretter han bl.a. følgende om den tyske slægt Lichtenberg:

"Hans moder (altså Gesche) efterlod ham et navn, arvet af en ældgammel og højt fortjent adelig familie i Tyskland, af hvilken vi, endskønt lykkens ustadighed har gjort slægtsregisteret uvist, rimelig slutter, at det har sin første oprindelse".

Af noterne i F. Hvass' stamtavle kan yderligere ses følgende bemærkninger om denne slægt:

"Det er meget langt fra hensigten her at meddele noget udførligt og fuldstændigt om denne slægt. Hvad der findes er kun samlet forbigående. Det bemærkes, som det også af det meddelte vil ses, at fortegnelsen over de fra etatsråd Gerhard Lichtenberg nedstammende personer af navnet Lichtenberg er fuldstændig",

og

"Hvad der her er meddelt om den tyske slægt Lichtenberg er taget af de egenhændige optegnelser, som Heinrich Lichtenberg i Horsens på tydsk har gjort i sin familiebibel, der findes på Bidstrup, - og suppleret med hvad der fremgår af hans testamenter. Heinrich L's bibel indeholder foruden optegnelser af ham selv tillige afskrift af hvad der fandtes i faderens, Gert L's bibel."

⁵⁹ Dansk Adelskalender 1878

⁶⁰ Stamtavle over Familien Lichtenberg af F. Hvass, 1861. Grenaa Egnarkiv, reg.nr. 92(707-01)

⁶¹ Kancelliråd, kontorchef Frantz Hvass, der bliver gift ind i de Lichtenbergslægten i 1857.

Denne Gert er Gesches og Heinrichs far fra Flensborg.

Med disse oplysninger kan en sammenhæng mellem de 2 slægter vel ikke udelukkes. For at afklare dette skal vores slægt føres 3-4 generationer tilbage i tiden, i forhold til det vi nu ved, og det bliver kompliceret, tidskrævende og måske umuligt. F.eks. kan Triebel sogn ikke umiddelbart findes, og det nuværende Luthen ligger ikke i "det lüneburgske", hvilket ellers i slægtsmæssig sammenhæng er en interessant stedbeteegnelse, men ved Chemnitz i delstaten Sachsen, meget længere mod syd. Derimod ligger landsbyen "Lutten" i Niedersachsen, mellem Bremen og Osnabrück (i "det lüneburgske"), og det kan ikke udelukkes, at det er denne by, Hvass tænker på. Det er en by, der allerede bliver kendt i året 872 som navnet på en herregård. Siden 1974 er Lutten blevet en del af kommunen Goldenstedt.

I sørgetalen nævner Peder Tetens den ældgamle og højest fortjente adelige familie Lichtenberg i Tyskland. For interesserede kan det oplyses, at der findes familiedokumenter om en familie, der bærer navnet "von Lichtenberg", på statsarkiverne i Coburg og Darmstadt. Derudover kan man finde denne families historie i byarkivet i Frankfurt a.M, den genealogiske samling⁶². I dag eksisterer denne slægt stadig, men om det er den adelige slægt, Peder Tetens henviser til er usikkert, da der eksisterer 4 andre adelige slægter med samme navn⁶³. Ingen af disse stammer dog fra det nordlige Tyskland.

Efternavnets oprindelse og betydning?

Vores efternavn er tysk.⁶⁴ Oprindelig daterer navnet sig tilbage til i hvert fald midten af 800-tallet som stednavn flere steder i det geografiske område, vi i dag benævner Tyskland, både i nord-, midt- og sydtyskland. Ja, endog i Østrig og Italien støder man stadig på navnet. I alle tilfælde i forbindelse med gamle borge eller slotte, med en kongelig eller højadelig, ofte dramatisk, historie.

I Niedersachsen, ca. 70 km. mod syd fra det område hvorfra vores ældste slægt stammer, ligger byen Salzgitter. Omkring år 1180 omtales første gang en borg, der ligger ved en kæde af bakker, der rejser sig dér på stedet. Disse bakker bærer navnet "Lichtenberge". Omkring borgen, som i mange år efter grundlæggelsen ejes af Henrik Løve, og hvis første dokumenter omtaler et erobringsforsøg af kejser Barbarossa (Frederik I. Rødsæg, Henrik Løves fætter), opstår et lille samfund. Dette samfund får naturligt nok et stednavn, der senere bliver til "Lichtenberg". I dag er denne "landsby" en bydel i Salzgitter. Borgens historie er

⁶² Familienarchive in öffentlichem und privatem Besitz", H.H.Friedrichs, Verlag Degener & Co, 1977.

⁶³ W. Hueck: "Genealogisches Handbuch des Adels" og Kneschk: "Deutsches Adels-Lexikon 1868", Det Kgl. Bibliotek.

⁶⁴ Det vil blive for omfattende at undersøge, om vores efternavn kunne have været stavet anderledes i tidligere tider.

kendt fra arkæologiske udgravninger og fra historiske dokumenter. Den har igennem alle tider heddet Burg Lichtenberg efter bakkerne.

Stedbetegnelsen "Lichtenberg" ser i al almindelighed ud til at være dannet af de 2 ord "Lichten" og "Berg". Ved eller på et bjerg eller en bakke bliver der på et tidspunkt bygget en borg, som ofte rager op over den dunkle skov, og derfor "lyser" op i landskabet eller i en lysning, der hugges i skoven. "Lichten" kan betyde begge dele.

I Salzgitter kan betydningen meget vel hænge sammen med Lichtenberges farve, som netop dér er dominerende lys på grund af store forekomster af kalksten, der igennem tiderne har været anvendt til byggeri. En anden betydning af dette navn menes at kunne være, at borgen ligger på den udtyndede (gelichteten) og fritliggende afrundede bjergtop, altså netop en lysning i et skovområde.

I eksemplet fra Salzgitter, er der intet, der viser hen til en sammenhæng mellem slægtens efternavn og dette sted, selvom Salzgitter ikke ligger langt fra Lüneburger Heide. En sammenhæng mellem stednavnet Lichtenberge og person-/familienavnet Lichtenberg skal derfor søges i, at det dog er meget almindeligt, at familierne i middelalderen bruger netop stednavne fra det lokalområde, hvor de bor, da man omkring 1100 tallet så småt begynder at bruge efternavne. Der skal ikke mere til at f.eks. en Julius et sted ved navn Lichtenberge, tager stedets navn, for på den måde at fortælle omverdenen, at dér kommer han fra. Vi kender det fra Danmark, hvor f.eks. gårdenes og landsbyernes navne ofte bliver brugt som efternavne. Navnet hænger så ved i generationerne efter, ændres måske lidt i stavemåde, og da der i det tyske område nogle hundrede år efter indføres regler om personregistreringer i kirkebøger og i skatte- og ejendomslist, dannes hermed et overblik over den mangfoldighed af familienavne, der har dannet sig gennem flere hundrede år. Ofte fortoner oprindelsen til disse navne sig i historiens tåger, medmindre slægtens efternavn kan forbindes med en adelig slægt, og derfor normalt vil være vel dokumenteret tilbage gennem mange generationer.

Johann Heinrich har forsøgt at gengive vores efternavns betydning i sin signet⁶⁵, eller familievåben, som det vel snarere er. En så enkel illustration af vores efternavn, lyset på bjerget, fortæller os desværre ikke om vores navns oprindelse. Og ligesom vi nu tror, at

vores efternavn betyder en lysning på et bjerg, finder vi ca. 45 kilometer øst for vores "hjemstavn", ikke langt fra Woltersdorf, en landsby i Wendlands flade landskab med navnet Lichtenberg.

Er det mon dér, det hele begynder?

⁶⁵ Der findes ingen heraldisk registrering af dette "familievåben". Kopieret fra Wilhelms slægtshæfte og farvelagt af forfatteren.

Hoffgaardslægten

I sit slægtshæfte omtaler Wilhelm Hoffgaardslægten længere tilbage end vor egen slægt kan beskrives. Hoffgaardslægten har en vigtig plads i vores familiehistorie, som først og fremmest giver sig udtryk i, at Ludewig Ernst ved giftermålet med Sara Bense får en Hoffgaard som svigermor, Sara Elisabeth, og derudover at Ludewig Ernsts og Saras 2 sønner, Ludvig og Carl Frederik, bliver gift med moderens fætters 2 børn fra Rudkøbing, Sophie Cathrine og Vilhelmine. Ludewig Ernst oplever dog ikke dette selv.

Hoffgaardslægten er en gammel norsk slægt fra Drammenområdet ved Oslo. Sara Elisabeths farfar, Ole Jensen Hoffgaard (+ 5.9.1741), er overtoldbetjent i Drøbak. Det er bemærkelsesværdigt, at den adelige "de Lichtenbergfamilie" også nedstammer fra en Hoffgaard på mødrene side, nemlig fra Bodil Stefansdatter Hoffgaard, der bliver født helt tilbage i 1711. Hendes far er borgmester i Horsens, Stefan Rasmussen Hofgaard (+ 1716). Bodil bliver gift med Gerhard de Lichtenberg, og bliver dermed stammor til de Lichtenbergslægten.

I maj 2008 skriver Eva Hoffgaard, København, i en e.mailudveksling med en slægtsinteresseret, følgende om dette:

"De fleste Hoffgaard'er stammer fra Norge. I min slægt endte en del i Sverige, hvor Rasmus Hoffgaard giftede sig med Dorthea von Munthe. Vi er tilbage i 1600-tallet, og hvor de som de eneste Hoffgaard'er måtte flygte til Danmark og Flensborg, da vi kom i krig med svensken, og Skåne blev svensk. Sønnen, Stefan Hoffgaard, blev borgmester i Horsens i ca. år 1680, og et par generationer senere ender vi op i henholdsvis Ringkøbing, Åbenrå, Odense, Svendborg og Manchester."

I disse oplysninger ligger samme udfordringer om undersøgelse af slægtsskab som i forholdet mellem vores slægt og den adlede de Lichtenbergslægten.

Gravstederne.

Denne bog vil ikke være fuldstændig afsluttet uden at gøre opmærksom på de 3 gravsteder, som endnu i dag befinder sig på Assistens Kirkegaard i København. 28 af slægtens aner er begravet her, og de 3 familiegrave er alle bevarede. Vi kan i dag besøge gravstederne for den danske slægts stamfar, Ludewig Ernst, hans mor og søster samt en lang række af slægtens aner. Det fremgår af bilagene, tavle 1 og 2, hvilke familiemedlemmer, der ligger begravede i de enkelte grave.

Følgende kan oplyses om gravstederne:

Afd. A, nr. 256.

Gravstedet er bevaringsværdigt på grund af dets alder (over 100 år) og vil formentligt blive liggende, også når dette område udlægges til musealt areal fra 2019. Gravstedet overgår til kirkegården, da familien v/C.A. Lilliecrona i 1978

beslutter ikke at fortsætte. Gravstedet tilhører oprindeligt familien Bense, idet J.C.P. Bense er den først begravede her. Hendes fulde pigenavn er Caroline Petrine Müller, enke efter saddelmagemester Johan Gottlieb Bense. Året efter, i 1856, begravnes Ernst Ludewigs og Sofie Cathrine Hoffgaards andenfødte, Christian Ludwig, her. Gravstedet tages herefter først i brug igen i 1913. Udover de i tavle 2 angivne, er i dette gravsted yderligere begravet fru Ebba Maria Hoffmeyer, født Lilliecrona, 42 år, datter af Ludovica Katharina Lilliecrona, født Lichtenberg.

Afd. B, nr. 1495

Gravstedet er bevaringsværdigt på grund af dets alder og på grund af det smukke, men nu meget forvitrede jerngitter fra 1880, der omkranser graven. Gravstedet vil blive bevaret, når dette område udlægges til mindepark fra 2019. Gravstedet overgår til kirkegården, da familien v/fru Augusta Lichtenberg i 1956 beslutter ikke at fortsætte. Det er i denne grav den danske slægts stammor og stamfar samt hans mor og søster er begravet. Her er også begravet frk. Sophie Charlotte Lassen, 84 år.

Afd. H, nr. 71.

Gravstedet er erklæret bevaringsværdigt under kategorien "minder om fortjenstfulde mænd". Stedet vil blive bevaret, når denne del af kirkegården udlægges til offentlig park. Gravstedet overgår til kirkegården, da familien v/fr. Emmy Lichtenberg i 1962 beslutter ikke at fortsætte. Der er ikke begravet andre end de i tavle 2 angivne.

Såfremt der i familierne er et ønske om at genindtræde i ansvaret for gravstederne og deres evt. restaurering, kan kirkegårdsadministrationen søges herom.

BILAG

Tavle 1, 2 og 3

Tavle 1: Slægten Lichtenberg fra Lüneburger Heide
Kursiv = den lige linie til den danske slægt.

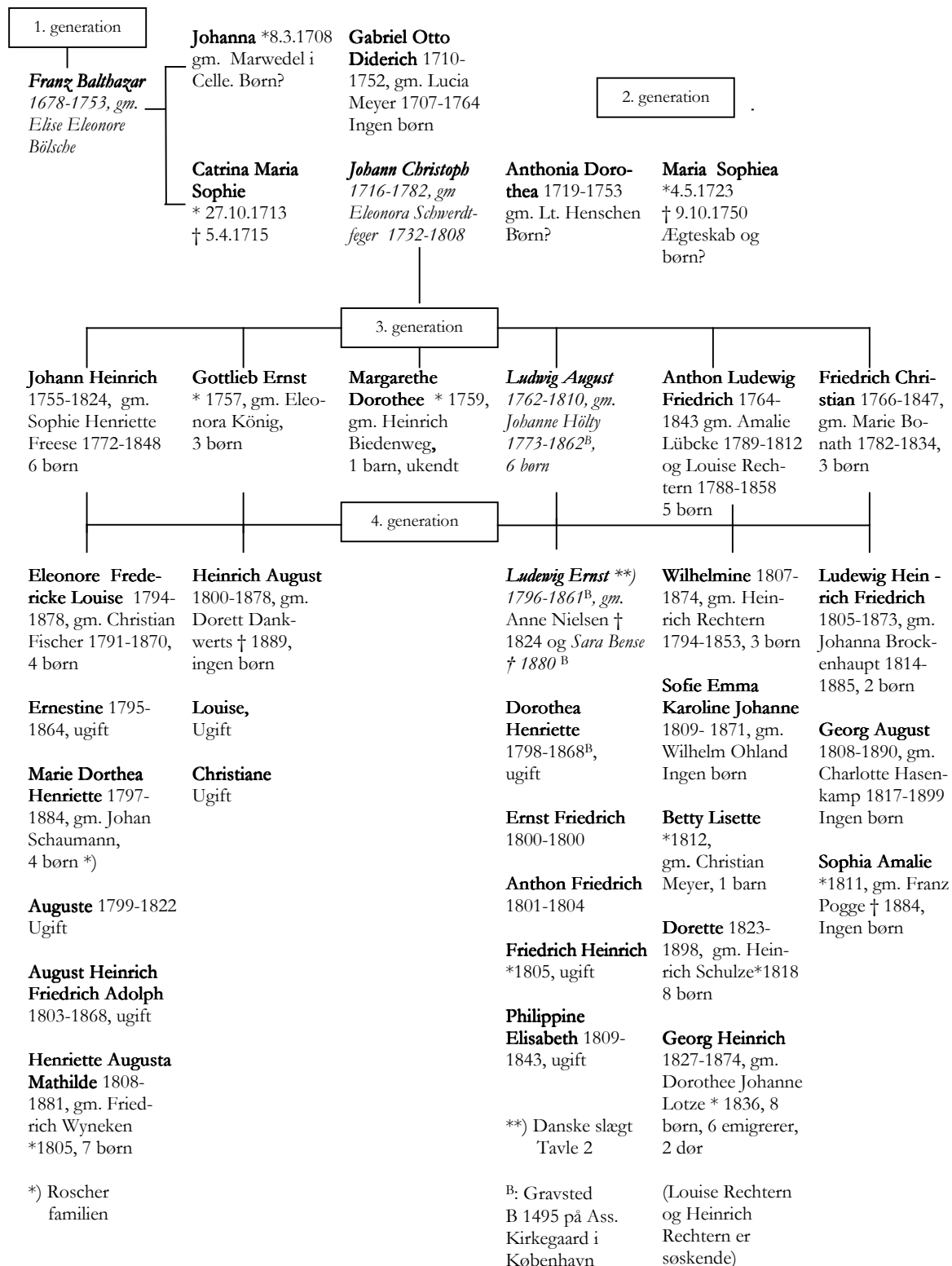

Table 2: Den danske slægt, der nedstammer fra slægten Lichtenberg fra Lüneburger Heide. De 3 første generationer.

Tavle 3: "Sterms kort", 1841 med 1809 matrikuleringerne

The map displays a grid of streets and property lots. Key streets include Kongens Tvergade, Helsingørsgade, and Prindsensgade. Property numbers are listed in columns along the streets. Labels for buildings and structures include Palais, Adelgade, and Asyl Skole. The map is divided into sections by streets, with property numbers and names listed in columns.

Gothersgade 22 og 23 (14 & 16): Ludewig Ernst fra 1829-1847 / Borgergade 87 (4): Ludewig Ernst fra 1847 / St.Grønnegade 344 (19): Anne Nielsen i 1824 / Adelgade 262 (95): Ludewig Ernst i 1824 / Adelgade 271 (79): Lichtenbergs Bagerier (JTPL) fra slutningen af 1800-tallet / Adelgade 209 (12): Carl Frederik L. fra 1870-1900 / St. Kongensgade 35 (19): Sara Benses barndomshjem / St. Kongensgade 51 (55): Mariboets Skole (nedlagt 1899). (nuværende gadenumre.

Vilhelm Sophus Lichtenberg (1870-1930, Adelgade-gre-nen, se tavle 2) blev student fra Maribo-es Skole i 1888 og cand.theol i 1894. Han var timelærer ved Kø-ben-havns Kom-mu-nesko-ler, i 1907 blev han kaldskapellan i St. Heddinge og 1898-1899 konstitueret sognepræst samme sted. Fra 1903 sognepræst i Hasle-Rutsker sogn på Bornholm og i 1904 udnævnt til provst over Bornholm. Fra 1. september 1908 til sin død 15. juli 1930 sognepræst i Valløby-Taarnby sogne. Forfatter til slægtshæftet "Familien Lichtenberg i 200 år".

Niels Th. Lichtenberg (*1940, Adelgade-gre-nen), merconom fra Handelshøjskolen og cand.jur. fra Kbh's Universitet, har i 34 år arbejdet i u-landsorganisationen Melle-m-folke-ligt Samvirke og derigennem også for FN. Han har boet i Kenya og Botswana og i sit arbejde rejst i en lang række lande. Niels er nu pensioneret med bopæl i Hørsholm. Han har tidligere udarbejdet et slægtshæfte for sin kones svenske aner, samt hæfter om levevilkårene i Grønland og om den danske miljølovgivning. Arbejdet med nærvende bog har strakt sig over 6 år.

Slægtsbogen

"HERFRA VOR VERDEN GÅR"

Rettelser og tilføjelser.

Side 16, 3. afsnit:

I første udgave af bogen er nævnt, at Elise Eleonore Bölsche er født i Crantze. Efter nærmere undersøgelse eksisterer en by af det navn ikke i Nordtyskland. Derimod er ordet Crantze, som det er indskrevet i kirkebogen (im Crantze), et udtryk for, at Elise er blevet viet med en blomsterkrans om sit hoved, hvilket skal forstås som, at hun var pur og ren ved vielsen. Kunne en brud ikke leve op til det på de tider, måtte bruden og hendes omgivelser acceptere, at hun kun kunne vies i hue og derefter ville blive indskrevet i kirkebogen som "viet med hue".

Side 24, 2. afsnit:

Pumpen, så historisk udseende den end er, er ikke et originalt dokument om en svunden (Lichtenberg) tid. Efter nærmere at have undersøgt historien om denne vandpumpe med drikketrug, så er der derimod tale om et turistagtigt påfund, der har sin oprindelse omkring 1962, hvor den store turistattraktion "Naturpark Südheide" grundlægges. Som en del af denne attraktion placeres i forløbet af de vandrerstier, der bliver anlagt, en stribe kopier af historiske pumper (Schwengelpumpen) tillige med nogle ganske nydelige vejviserskilte, som det til højre.

Forfaldet er tydeligt, og er dels naturligt, men også forårsaget af ungdomsødelæggelser, og der er ikke fra skovmyndighedernes side interesse i, at ofre penge på en restaurering af alle disse turistting, som er spredt rundt i det, der udgør et af de største skovområder i Tyskland. Hjemmelsmanden til ovennævnte oplysninger er Klaus Drögemüller, der bl.a. har arbejdet på rådhuset i Eschede i en årrække, og, som angivet i slægtsbogen, er en god og vidende kontakt fra lokalområdet.

Billederne er taget af Steen Lichtenberg og familiemedlemmer (Borgergadegrenen) under deres besøg på Schafstall sidste år.

Side 103, Hansine Sørensen:

Det kan nu dokumenteres, at Hansines forældre, Søren og Christense, begge levede i bedste velgående i mange år. De flyttede først fra Harndrup i 1873, dvs. da Hansine var blevet 24 år og selv for længst var rejst fra Nyborg. Søren og Christense slog sig ned i byen Torrild, der ligger i nærheden af Silkeborg. Her boede de som aftægtsfolk hos deres datter, Anne Catrine, og svigersønnen, Jens Johan Møldrup, der var købmand dér. Allerede 3 måneder efter ankomsten døde Søren. Christense og den lille familie i Torrild (de havde en lille datter) drog videre til Aarhus, hvor sporet desværre forsvinder. Hansines far, der i øvrigt var gift 3 gange, sidst med Christense, blev begravet i Torrild i juli 1873. At Hansine ikke kunne rummes i denne familie, der udover forældrene og Anne Catrine også bestod af storebror Christian, som Anne Catrine konfirmeret i Harndrup, må undre med disse nye oplysninger.

Dokumentationen er de respektive kirkebøger incl. til- og afgangslisterne i disse.

Side 104, note 54:

Noten kan udvides således: Agnete er nærmere omtalt i Jane Aamunds bøger "Den Grønne Port" og især "Klinkevalstrilogien". Baggrunden herfor er, at Jane Aamunds far, der både var operasanger og ejendomsmægler, i hvert fald iflg. bogen, blev gift med enken Agnete, men forlod hende til fordel for deres nye hushjælp fra Lemvig, med hvem han fik Jane og Asger. Han blev senere formelt skilt fra Agnete. Hverken Janes far eller mor bar, stadig iflg. bogen, navnet Aamund før brylluppet, det blev valgt til lejligheden. Som angivet overtog Janes far de forretninger, som Nicolaj – og tidligere hans bror - havde oparbejdet, men der var dog en repræsentant for Lichtenbergfamilien i bestyrelsen for firmaerne i hvert fald helt op i midten af 40erne.

Side 110, øverst:

Påstanden om, at vi sandsynligvis er ene om Lichtenbergnavnet her i Danmark, holder ikke. I bogen omtales Naftal Lichtenberg, der, viser det sig, stifter familie her. Hans søn, Frans Lichtenberg (1926-2014), var én af efterkommerne, og hans efterkommere, Ivan og Mette, er et udtryk for, at denne slægt fortsætter her i landet.

Hørsholm i december 2014

Forfatteren

En slægtsbog af Carl August Lichtenberg (1866-1910),

læge i Auning og Børkop.

Der er dukket en lille slægtsbog op forfattet af Carl August, en bog der er fra ca. 1901, som Wilhelms slægtshæfte, der bl.a. lå til grund, da jeg skrev "Herfra Vor Verden Går". Den lille bog fortæller en del af det, vi allerede ved om vores slægt, både i form af slægtstavler og beretninger om enkeltpersoner, men giver også lidt flere oplysninger om den første generation, der kom til København. Havde jeg kendt den lille bog tidligere, ville også den have været et vigtigt grundlag for min bog. Heller ikke i denne bog er der angivet kilder, men netop her er der tydeligt tale om erindringer og oplevelser fortalt af de ældste medlemmer af familien, ligesom noget kunne tyde på, at der er bevaret dokumenter, som måske stadig findes? Bogen er skrevet med en særdeles nydelig håndskrift.

Steen Lichtenberg, som jeg tidligere har refereret til i forbindelse med billeder fra et besøg på Schafstall, har venligst lånt mig Carl Augusts bog.

Her kommer et sammendrag som tillæg til min bog, kapitel 4 og 5. Sproget er en blanding af nutidig dansk og det dansk, der var nutidigt for over 100 år siden.

Ludewig Ernst Lichtenberg (LE) og Sara Bense.

I den første tid i København arbejdede LE hos flere bagermestre, senest, inden han forlod byen, hos bagermester Bentzien. I håndværkerkredsene blev han kendt som Ernst Zeller (ham fra Celle).

Senere, da han kom til Helsingør, havde han butik på hjørnet af Bjergegade og Groskenstræde i den ejendom hvor, nogle år tidligere, det lokale og private Helsingør Theater, drevet af Det Dramatiske Selskab af byens borgere, var blevet grundlagt i 1817.

Helsingør Theater

Naboskabet med teatret blev ret intimt, da teatrets lampekasse gik ned i bageriets svendekammer. Det kan derfor ikke undre, at der var en livlig forbindelse mellem bageriet og skuespillerne, dels dilettanter fra byen og dels omrejsende selskaber. Denne forbindelse bevirkede også, at en af LE's svende forlod bageriet til fordel for skuespilfaget. Se mere om teatret på hjemmesiden for Den Gamle By i Aarhus, hvor teatret er blevet genopført (1961) som Danmarks ældst fungerende købstadsteater.

LE mistede sin første kone, Anne Nielsen, kort tid efter de flyttede ind i Skt. Anna Gaden. Han blev senere, som vi også ved, gift med Sara Bense. Hun var født og opvokset i København, men de 2 mødte hinanden hos Saras bror, kunstdrejer Daniel Bense i Steengade i netop Helsingør. Sara og Daniel var i øvrigt tvillinger, som 2 af deres andre søskende også var det.

Vi ved også, at LE og Sara slog sig ned i Kgs. Lyngby i 1826. Her kæmpede han en hård kamp for udkommet. Han arbejdede selvfølgelig i sit bageri, men havde også i sæsonen et samarbejde med Dyrehavsbakken, hvor han afsatte en del af sine varer. I den tidlige morgen kørte han selv af sted, og senere på dagen kørte så Sara ham i møde med en ny bagning og bragte den tomme vogn tilbage igen til næste dags tur. De har derfor haft både hestehold og vognpark og vældig travlt.

Tilbage i København i 1829 grundlægger LE sin forretning uden at have kapital fra de tidligere ophold. Han får den dygtigt etableret, så der efterhånden bliver opbygget et solidt grundlag for virksomheden. Han kunne nu flytte fra kælderlejlighederne i Gothersgade til den store ejendom i Borgergade. Det var hårde betingelser han måtte acceptere ved bygningen af ejendommen, idet betaling måtte erlægges efterhånden som hvert bjælkelag var lagt. Dette byggeforetagende optog ham så aldeles, at han, til sit store held og kun ganske lidt, kunne deltage i den spekulation i russisk hvede, som alle hans kollegaer deltog i, og hvorved de fleste led store tab. En spekulation, der i øvrigt stadig foregår.

LE skildres som en brav, retskaffen og stræbsom mand, og børnenes opdragelse lå ham meget på sinde. Han satte børnene i en god skole, men det var ikke nok, for derudover lod han dem også modtage privatundervisning i sprog, især fransk og tysk, i matematik og musik og navnlig i børnenes teenagealder holdt han dem til legemligt arbejde, de ældste sønner måtte hjælpe faderen på lofterne, og når ferierne kom, begyndte de først, når børnene havde udført det fastsatte arbejde, men så havde de også fri. LE's store bekendtskabskreds, især i Helsingør, skaffede børnene feriemuligheder, og om vinteren var teatret og baller fornøjelserne udenfor hjemmet.

Som LE skildres som en god fader, således får han af en af sine tyske slægtninge det vidnesbyrd, at han var en god søn og broder.

Sara var datter af sadelmagemester Johan Daniel Bense og Sara Elisabeth Hoffgaard og den yngste af 9. Hun voksede op i et ganske velstående håndværkerhjem, der prægedes af gammel ånd og sparsommelighed. Efter hun blev gift med LE var forholdet til hjemmet ikke altid godt, navnlig ikke i de år, hvor LE måtte kæmpe en hård kamp for eksistensen. Senere fik LE atter og atter lejlighed til at hjælpe sin hustrus slægt.

Sara var energien i det Lichtenbergske hus, og den energi hvormed hun allerede i LE's levetid virkede slappedes ikke efter hans død. LE ønskede gerne at se herrer om sig, oberst Green fra borgervæbningen, manufakturhandler Stinck, drejermester Driebein og flere var blandt dem, han spillede L'hombre med. Da Sara efter LE's død i 1861 flyttede op på første salen, blev det damer, der blev husets venner. Frk. Lassen (jfr. min bog side 116, gravsted B1495) og dennes hjælperske frk. Lundmann samt frk. Skovgaard blev de sædvanlige whistvenner.

Trods fritiden fik Sara meget arbejde, idet hun altid vidste råd, og af al kraft støttede sønnerne. Hendes pulterkammer var ved at blive en fabel og desuden kom, at hun ved en søns og 2 svigerdøtters død tog ikke mindre end 6 af sine børnebørn i huset. Alle

Edwards og Magdalenes 3 børn, Sara, Ernst og Johannes, døde hos bedstemoderen, og lille Wilhelm fra Quistgaard boede der i længere tid, medens Carl L's 2 yngste sønner af første ægteskab også fandt et godt hjem dér i 8 år. De ældste barndoms minder, og her taler Carl August selv, knyttet, omend dunkelt, til den gamle kvinde, der i sin grønne lænestol fortalte næsten 100 år gamle begivenheder, og som elskede de 2 små drenge, som hændelsen havde bragt hende.

Sara levede et stille og roligt liv, kun i 1863 foretog hun en kort rejse til Hamborg med den ældste søn, ellers var hendes adspredelse teatret og whistafterne samt de ugentlige sammenkomster onsdag aften, hvor der holdtes "åbent hus".

Nytårsdag 1882 fik Sara lungebetændelse og den 11. januar ved midnat stoppede hendes virksomme liv.

Johanne Lichtenberg, født Hölty, Henriette, Phillippine og Friedrich Heinrich.

LE's mor, Johanne, født Hölty, kom til København i 1845 og flyttede ind hos familien i Gothersgade. Det var et stort ønske for LE, at det kunne blive sådan, og efter han var kommet godt i gang med forretningen, og omstændighederne i øvrigt gjorde det muligt for moderen at beslutte sig, hentede han hende i Celle. De fulgtes tilbage på den dengang såre besværlige rejse.

De omstændigheder der gjorde det muligt, var at LE's søster, Henriette Dorothea, tidligt var kommet ud at tjene for sit brød. Hun var i mange år husholderske i amtmand Heinekes hus i byen Seesen, ikke langt fra Goslar. Fra Seesen stammer i øvrigt flygelfabrikanten Steinway (opr. Steinweg) og her byggede hans far det første flygel i 1836. Henriette må have boet der på det tidspunkt. Hun rejste nogle år senere til København og flyttede også ind hos sin bror. Om Henriette siges det, at hun var en gudhengiven kvinde med et ædelt og elskeligt sind, og hendes handlinger og hele væsen var præget af sjælens finhed og renhed. Hun blev snart "tante Jette" for hele familien. LE's yngste søster, Philippine Elisabeth, også kaldet Lizette, døde allerede i 1843 ugift, og broderen blev, som vi ved, udlært som bager i København, og rejste umiddelbart derefter til Hamborg, hvor han i øvrigt også blev udlært som hattemager. Johanne var nu alene i Celle.

Johanne sluttede sig hurtigt til børn og børnebørn, men bevarede med forkærlighed sit tyske modersmål, for på den måde, at lære familien sproget. Hun gjorde sig dog også umage for at lære dansk, og hendes lommebog viser, at hun fik bygget et helt dansk-tysk leksikon op. Johanne døde i en høj alder året efter sin søns død. Det blev en pludselig og let død for hende, skriver Carl August.

Han skriver også følgende: "Vi have en beskrivelse af en juleaften i dette hjem. Når handlen i butikken var falden af henvend klokken halvsvy, og børnene, pyntede i deres nye bluser, kom med til bords, og derefter var inde ved det dejlige julebord med alle gaverne, trillebør, pisk eller en hest i hvis bagdel en pipe er anbragt, hvis fløjt døver den gamle bedstemors øre. Og vi hører om aftenbordet, hvor LE og hans mor sidder i sofaen med en af drengene imellem sig, og husmoderen for enden af bordet og de andre børn med en fætter og kusine rundt om bordet. Og så bringes maden ind, stegt gås, budding og æblekage med afbrændt rødvinspunch til. Og vi hører, at der, efter tidens skik, drikkes skåler, navnlig for den ældste fraværende søn."